

Дуг
Пеле

КУЗЬМА ПЕЛЕХАТИЙ

І всміхнеться
земля-мати...

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

Рузьма Пелешатий

*І всміхнеться
земля - мати...*

ПУБЛІЦИСТИКА

КНИЖКОВО-ЖУРНАЛЬНЕ ВИДАВНИЦТВО
ЛЬВІВ—1959

Упорядкування, вступна стаття і примітки
М. П. ГУМЕНЮКА

ШЛЯХ І СЛОВО ПИСЬМЕННИКА-РЕВОЛЮЦІОНЕРА

Він жодного дня не переставав бути собою: чесним, відважним борцем за звільнення свого народу.

Ярослав ГАЛАН

Якщо людина до кінця віддала своєму народові розум і серце, якщо вона втілювала найкращі мрії, сподівання народні — така людина довго буде жити в пам'яті народній.

Обійдять сьогодні зелені схили Карпат, волинські лісові дороги, подільські широкі лани, — ще й тепер тут пам'ятають цю незламну, мужню людину, справжнього сина народу.

В найтяжчі роки іноземного поневолення трудящі бачили його в лавах найсміливіших, в лавах тих, що ведуть, що кличуть на бій.

В історії революційної літератури і журналістики, в історії боротьби трудящих Західної України є і його сторінка — змістовна, своєрідна.

* * *

...Як бувають в лісі грибні місця, так є на Україні «урожайні» на письменників краї, серед яких — чарівне, зелене Прикарпаття, що подарувало нашому народові Івана Франка, В. Стефаніка, Л. Мартовича, М. Черемшину та багатьох інших письменників.

У прикарпатському селі Опарі, Мединицького району, Дрогобицької області, 11 листопада 1886 року народився і Кузьма Миколайович Пелехатий¹.

«Члени численної селянської сім'ї після смерті батька і поділу кількох моргів поля стали батраками. Найстарший брат був убитий під час виборів до галицького сейму як селянський кандидат проти поміщика. Брата Михайла із сином на донос оунівців розстріляли в 1941 р. німці як активних організаторів колгоспу... Батько, шкільний товариш Франка, вчив нас бути відданими народній справі», читаємо в автобіографії К. Пелехатого, написаній у січні 1946 року.

Як проходили шкільні роки К. Пелехатого, ми не знаємо. Відомо лише те, що він за участь у таємних гуртках учнівської прогресивної молоді виключався «з трьох гімназій, за останнім разом — з усіх шкіл Галичини» і що гімназію К. Пелехатому довелося кінчати в Австрійській Сілезії (1905 рік).

¹ Біографічні відомості про К. М. Пелехатого подаються за його автобіографією, що зберігається у Партархіві при Львівському обкомі КП України, а також за автобіографією, написаною К. Пелехатим у січні 1946 р. (Остання зберігається в автора цієї статті).

Після закінчення гімназії К. Пелехатий вступив до Віденського вищого інституту журналістики, який закінчив у 1908 році.

Студентські мізерні «достатки» змушували К. Пелехатого працювати «за сумісництвом» то робітником на ливарному заводі, то батраком в Австрії, Чехії, Моравії. Близько року працював К. Пелехатий на вугільній шахті «Елеонора» в Домброві, біля Моравської Острави.

Восени 1910 року К. Пелехатий починає працювати в редакції газети «Галичанин» (Львів), потім переходить на роботу в редакцію львівської газети «Прикарпатская Русь».

Про його роботу в редакціях цих газет ми не маємо відомостей. Найбільш ймовірно, що К. Пелехатий виконував тут якусь незначну, можливо, навіть технічну роботу (будь-якого друкованого виступу К. Пелехатого на сторінках «Галичанина» і «Прикарпатської Руси» не виявлено). Та можна одне ствердити: зашкарубла реакційність цих москвофільських, «цареславних» видань була чужою для К. Пелехатого. Про це свідчить хоч би те, що вже в 1913 році він примикає до групи молодих т. зв. «галицько-руських соціалістів», які видавали у Львові російською мовою журнал «Новая жизнь». До складу цієї групи, крім К. Пелехатого, входили М. Заяць і К. Вальницький — майбутні селярківські діячі Західної України в період шляхетсько-польського поневолення.

На сторінках журналу «Новая жизнь» друкувалися праці, позначені впливом ідей марксизму. Дуже можливо, що його видавці були ознайомлені з творами В. І. Леніна. Така думка виникає тоді, коли переглядаєш наявні у фондах Львівської бібліотеки АН УРСР чотири тоненьких зошити цього журналу за 1913 рік. Ось характерний уривок з програмної статті «Від редакції»: «...Соціалізм, який вимагає інтернаціонального єднання трудового народу всіх національностей для успішної боротьби з існуючим суспільним ладом, повинен боротися проти всіх видів буржуазного націоналізму, проти національних сепаратизмів і партикуляризмів, якими користуються в теперішній час буржуазні класи для успішної експлуатації свого «національного» люду, розбиваючи соціальну солідарність класів у боротьбі за їх спільні інтереси»¹.

«Історичний матеріалізм — ось одна з основних істин, необхідних для дослідження суспільного розвитку сучасності»².

Журнал «Новая жизнь» виступав проти українського буржуазного націоналізму, який «прищеплює... дику злобу і ненависть до всього російського»³. Журнал піддав гострій критиці просякнуту зоологічною ненавистю до російського народу одну з книг Д. Донцова.

З другого боку, журнал критикував і реакційність галицького москвофільства. Характерно, що, борючись на два фронти, «Новая жизнь» зазнала і нападок з обох таборів: у критиці політичних позицій журналу солідаризувалося буржуазно-націоналістичне «Діло» з москвофільською «Прикарпатской Русью».

Однак слід відзначити, що журнал «Новая жизнь» в національному питанні дотримувався великодержавних, москвофільських поглядів. Так, визнаючи «за кожною національністю право на її

¹ «Новая жизнь», 1913, № 1, стор. 2.

² «Новая жизнь», 1913, № 2, стор. 1.

³ Там же, стор. 25.

національне самовизначення»¹, «Новая жизнь» фактично не хотіла визнавати такого права за українським народом. Сам термін «українство», «український» «Новая жизнь» розглядала без необхідної в даному випадку класової диференціації, як щось реакційне, консервативне, вороже, а український народ був для неї «малоросійським плем'ям», однією з складових частин російського народу від «Камчатки і до Карпат».

На початку першої світової війни К. М. Пелехатого за симпатії до братнього російського народу і за соціалістичну агітацію заарештовують і вивозять у Північну Чехію, а потім Штірію (Австрія). Концентраційні табори, краківська тюрма, штрафний батальйон в австрійській армії — такі «деталі» біографії К. Пелехатого в ті роки. Показово, що вже тоді в справах австрійської політичної поліції К. Пелехатого характеризувалося, як здібного, небезпечного для влади агітатора².

Після першої світової війни К. Пелехатий працює деякий час (кінець 1918 — початок 1920 рр.) службовцем у міській управі Дрогобича, потім переїздить до м. Львова і розгортає активну револьюційну роботу. Він починає видавати газету «Воля народу», бере участь у створенні прогресивної організації «Сельроб», яка була легальною «прибудівкою» Комуністичної партії Західної України і вела револьюційну роботу серед трудящих під її безпосереднім керівництвом («Сельроб» утворився шляхом злиття організацій «Народна воля» і «Сельсоюз» на з'їзді у Львові 10 жовтня 1926 року³).

В ці і пізніші роки К. Пелехатий часто виступає на мітингах, передвиборних зборах трудящих, закликаючи робітників і селян Західної України до боротьби за визволення.

У прогресивних західноукраїнських газетах «Воля народу», «Сель-Роб», «Сила» нерідко можна зустріти матеріали про участь К. Пелехатого в таких зібраннях. Так, у газеті «Сель-Роб» від 5. II. 1928 року повідомлялося, що на вічах у Бібркському, Рава-Руському, Радеківському та Белзькому повітах виступав із рефератами К. Пелехатий.

У 1930 році К. Пелехатий видає брошуру «Що таке колективізація», в якій правдиво змальовує справжній стан речей у Країні Рад, що здійснювала тоді колективізацію сільського господарства, показує переваги колективного способу господарювання над індивідуальним (брошура була видана анонімно Львівським видавництвом «Книжка», значна роль якого у виданні прогресивної літератури і в розповсюдженні серед трудящих Західної України марксистської літератури, творів радянських і прогресивних письменників світу ще не знайшла належного висвітлення).

Разом з С. Тудором, Я. Галаном, П. Козланюком, Я. Кондром та іншими К. Пелехатий підписав у 1932 році «Резолюцію зборів представників літератури, науки, театрального, музичного і образотворчого мистецтва та трудової української, польської та єврейської інтелігенції», в якій з радістю віталося ініціативу великих письменників М. Горького, Ромена Роллана, Анрі Барбюса, Бернарда Шоу

1 «Новая жизнь», 1913, № 1, стор. 2.

2 Львівський державний історичний архів, ф. 313, оп. 1, стор. 1—6.

3 «Воля народу», 1926, № 304. 17/X, стор. 1.

влаштувати міжнародний бойовий антивоєнний конгрес та розгорнути роботу, скеровану проти підготовки нової війни¹.

К. Пелехатий працював у товаристві «Робітничий театр» та музичному товаристві «Мелодія», використовуючи їх для ведення нелегальної революційної пропаганди².

Весною 1936 року він був активним учасником антифашистського конгресу робітників культури у Львові, на якому виступив з доповіддю, присвяченою питанню української культури³.

К. Пелехатий разом з Я. Галаном брав участь у роботі «Ліги захисту прав людини і громадянина» у Львові⁴.

Активна революційна діяльність К. Пелехатого добре дошкуляла профашистській владі панської Польщі, західноукраїнській реакції всіх мастей і відтінків. К. Пелехатий, як і Я. Галан, П. Козланюк, О. Гаврилюк та інші революційні діячі Західної України, часто був «героєм» так званих «рапортів ситуаційних» — одного з жанрів «творчості» таємних агентів польської політичної поліції (численні зразки такої «творчості» зберігаються тепер у фондах Львівського державного обласного архіву). І дуже показово, що в цих донесеннях К. Пелехатий, який формально не належав до Комуністичної партії, характеризується як «видатний член КПЗУ»⁵, як революційний діяч, що «на терені Львова належить до генерації старих видатних комуністів»⁶.

Скупі слова К. Пелехатого з його автобіографії про те, що за революційну роботу він зазнав переслідувань, щедро підтверджуються матеріалами Львівського обласного державного архіву.

«За дорученням слідчого судді, у Луцьку 19 жовтня б[іжучого] р[оку] (1930 — М. Г.) був проведений домашній обшук у Пелехатого Кузьми... колишнього члена ЦК «Сельробу», заарештованого в Луцьку за комуністичну діяльність. Під час обшуку знайдено 6 бюлетенів ЦК КПЗУ, а також ряд рефератів на комуністичні теми», читаємо в одному з архівних документів⁷.

Хвилюючи картину поневірян К. Пелехатого в луцькій тюрмі змалював Я. Галан у нарисі «Велич визволеної людини»:

«В 1930 році в луцькій тюремній лікарні лежала людина, дні якої, здавалося, полічені. Їй довелося пережити всі жахи поліцейських тортур, найвитонченіших, наймерзенніших тортур, що сягають за межі людської витривалості. Катів зовсім не обходила та обставина, що жертвою їх знущань був відомий львівський літератор і публіцист Кузьма Пелехатий.

Катований був стійким борцем за справу робітничого класу, а популярність цієї людини і мужність її лише посилювала лють мучителів. Арештований не піддавався погрозам, катування не зламало його волі, тому арештований повинен був померти.

Але могутня натура перемогла, Кузьма Пелехатий лишився живий. Страждання лише загартували його, і він жодного дня не

¹ З історії революційного руху у Львові 1917—1939. Документи і матеріали. Львів, Книжково-журнальне вид-во, 1957, стор. 444—445.

² Там же, стор. 518.

³ Антифашистський конгрес работников культуры во Львове в 1936 г., Львов, стор. 24.

⁴ ЛОДА, ф. 243, оп. 1, стор. 84.

⁵ ЛОДА, ф. 285, оп. 1, стор. 33.

⁶ ЛОДА, ф. 243/75, оп. 1, стор. 124.

⁷ ЛОДА, ф. 75, оп. 2, спр. 22, стор. 212.

переставав бути собою: чесним, відважним борцем за визволення свого народу»¹.

З іншого документа довідуємося про поліцейський обшук, зроблений у К. Пелехатого перед 1 травнем 1932 року².

У зв'язку з ліквідацією профашистським польським урядом партії «Сельроб» 28 вересня 1932 року К. Пелехатого знову заарештовує поліція і відправляє до карно-слідчої тюрми у Львові³. Посилені «турботи» панської поліції про особу К. Пелехатого створили умови, при яких він, талановитий журналіст, широко відомий серед трудящих революційний діяч і письменник, довгі роки залишався безробітним.

«З 1932 р. до дня звільнення західноукраїнських земель Червоною Армією я ніде постійно не працював. Намагався видавати газети за підписом підставленого відповідального редактора, але поліція газети ліквідувала. Я жив на складки місцевих товаришів робітників, допомагали продуктами селяни-сельробівці... Проводив освітню роботу, читав лекції, вивчав з робітниками політекономію, організував великий робітничий хор і як його диригент виступав з ним в профспілках аж до його закриття поліцією. Брав участь в кривавих подіях 1936 року. Матеріальне становище стало скрутне. В 1937 р. профспілка шоферів запропонувала мені бути збирачем членських вкладів і продавати на площі Бандурського бензин, де я працював аж до приходу Червоної Армії» («Автобіографія», січень 1946).

Після вересня 1939 року К. Пелехатий разом з Я. Галаном і П. Козланюком працює в новій радянській газеті «Вільна Україна», що почала виходити у Львові в 1939 році. К. Пелехатий на сторінках «Вільної України» друкує ряд кореспонденцій, зарисовок, статей на літературознавчі теми. Серед них — статті, присвячені І. Франкові («Сторінки великого життя», «Іван Франко в обороні Максима Горького», «Життя, віддане народові», «Як жовто-блакитні варвари знущались з пам'яті великого Каменяра»), статті про Т. Г. Шевченка, А. Міцкевича тощо.

В роки тимчасової німецько-фашистської окупації К. Пелехатий був безробітним, деякий час працював чорноробом, переховувався від гестапо та його наймитів, підтримував зв'язок з підпільною партизанською організацією «Народна гвардія ім. І. Франка», яка діяла на території міста Львова і ряду районів області («Автобіографія», січень 1946).

З перших днів визволення Львівщини К. Пелехатий знову починає працювати в газеті «Вільна Україна», а потім переходить на посаду відповідального секретаря журналу «Радянський Львів».

На початку 1946 року К. Пелехатого обирають заступником голови Львівської міської Ради депутатів трудящих, а в січні 1949 року — головою Львівської обласної Ради депутатів трудящих.

К. Пелехатий був депутатом Верховної Ради Союзу РСР і Верховної Ради УРСР, заступником голови Верховної Ради Української РСР.

¹ Галан Я. Твори в двох томах, т. 1, К., 1953, стор. 438.

² ЛОДА, ф. 75, оп. 2, спр. 42, стор. 133.

³ ЛОДА, ф. 75, оп. 2, спр. 43, стор. 169.

На цих високих постах К. М. Пелехатий виявив себе самовідданим громадським діячем, якого любили і поважали трудящі Львівщини.

За порадами до «нашого Кузьми» — так здавна називали трудящі Львівщини К. Пелехатого — приходили і робітники, і колгоспники, й інтелігенти.

Талановитий оратор, К. Пелехатий часто виступав з промовами, доповідями перед трудящими, і його палке більшовицьке слово знаходило завжди гарячий відгук у серцях слухачів.

За видатні заслуги перед Батьківщиною К. Пелехатого нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора.

Помер К. М. Пелехатий 28 березня 1952 року.

Письменницька і журналістська діяльність К. Пелехатого в умовах польсько-шляхетського поневолення була тісно зв'язана з газетами «Воля народу», «Сель-Роб» і «Сила».

К. Пелехатий був незмінним редактором газети «Воля народу» на протязі всього періоду її існування (1921—1927).

В ранній період своєї роботи ця газета допускала політичні помилки (знову ж давав себе знати відгомін старих москвофільських тенденцій у поглядах на український народ). Іноді «Воля народу» переповідала з відповідною галицькою локалізацією антинаукову концепцію М. Грушевського про «безбуржуазність» української нації, що, мовляв, «наш народ в Галичині — то селянство з додатком трудової інтелігенції», що нема, мовляв, у цього народу «своїх поміщиків-дідичів, ні багатих фабрикантів, ні буржуазії»¹. А то бувало й таке, що газета виявлялася не досить вибагливою у виборі авторів і матеріалів. Надавала вона, скажімо, свою трибуну таким авторам, як т. зв. «бабушка російської революції» К. Брешко-Брешковська, що від російської таки ж революції втекла за кордон і проводила там антинародну роботу². Ліберальною в ті роки була газета до релігії.

Помилки «Волі народу» в ранній період її існування були в певній мірі і помилками редактора цієї газети К. Пелехатого, в світогляді якого на той час своєрідно уживалися соціалізм і залишки великодержавних концепцій в національному питанні (це особливо помітно на статті К. Пелехатого «Гадки на часі». — «Воля народу», 1921, № 27, 28, 29).

Та не це характеризувало обличчя «Волі народу» в цілому. Будівництво соціалізму в Країні Рад, послідовне здійснення принципів ленінської національної політики і, як прямий наслідок такого здійснення, виникнення і зміцнення української радянської державності; боротьба трудящих Західної України за своє соціальне й національне визволення, за возз'єднання з Радянською Україною — все це сприяло очищенню «Волі народу» від залишків старих консервативних понять і поглядів, сприяло перетворенню цієї газети в бойовий, революційний, послідовно соціалістичний орган. Разом з газетою ріс, мужнів як пролетарський революціонер і її редактор К. М. Пелехатий.

«Воля народу» була однією з перших західноукраїнських газет,

¹ «Воля народу», 1921, № 22, 18/VI, стор. 2.

² «Воля народу», 1921, № 2, 20/I, стор. 2—3.

на сторінках якої робітник, селянин, чесний інтелігент Західної України зустрів шире, правдиве слово про Велику Жовтневу соціалістичну революцію, про молоду Країну Рад. Газета розповідала про успіхи трудящих Радянської Росії в будівництві нового життя, прославляла силу і міць соціалістичного ладу.

Газета виявила гарячу любов до В. І. Леніна — геніального вождя трудящих усього світу. В статті, надрукованій ще за його життя, читаємо:

«Де тільки живе думка-ідея про нове, краще співжиття людей на світі, де йде тяжка і завзята боротьба рабів нинішнього ладу за волю, братерство і рівність людей, там знають його.

Знають і цінять такого великого вождя нинішнього всесвітнього соціалістичного руху, бо його думка, його діла, його ціле життя — то рух мільйонної армії нуждарів — пролетарів усього світу, то стремління і цілі, і життя тої армії. З його іменем в'яжеться нога доба історії, що грянула в світ»¹.

Після смерті В. І. Леніна газета на першій сторінці вмістила портрет Леніна, статтю про нього, а також матеріали про його похорон².

У 1925 році «Воля народу» надрукувала статтю, присвячену першій річниці з дня смерті великого вождя³.

Газета виховувала своїх читачів у душі братерської любові до великого російського народу і його культури, вела постійну непримиренну боротьбу проти ворожої ідеології українського буржуазного націоналізму та її конкретних носіїв з буржуазних партій та угруповань.

Одночасно «Воля народу» розкрила справжню суть галицького москвофільства, проти якого в свій час гостро виступали М. Чернишевський, І. Франко, В. Короленко і яке викривав В. І. Ленін⁴.

Як носії ідеології експлуаторських класів, галицькі москвофіли періоду шляхетсько-польського поневолення (як і дожовтневого періоду) в національному питанні проводили лінію, започатковану царським міністром Валуєвим, який ще в 1876 році з тупою категоричністю проголосив, що «української мови нема, не було й бути не може».

Комуністична партія, прогресивні газети Західної України, такі як «Воля народу», «Сель-Роб» і «Сила», вели непримиренну боротьбу як проти українського буржуазного націоналізму, так і проти реакційного москвофільства.

Українських буржуазних націоналістів і москвофілів, незважаючи на їх зовнішню ніби різницю, об'єднувало багато спільного. Цю спільність з ленінських позицій висвітлювала західноукраїнська прогресивна газета «Сила».

«Український націоналізм та москвофільство мають спільну передумову здійснення їхньої капіталістичної державно-творчої програми. Це розвал Радянської України, держави українських працюючих мас. Така робота є, без сумніву, контрреволюційна, шкідлива інтересам українських робітників і селян...

¹ «Воля народу», 1923, № 124, I/V, стор. 2.

² «Воля народу», 1924, № 191, 3/II, стор. 1—2.

³ «Воля народу», 1925, № 228, 1/II, стор. 2.

⁴ Ленін В. І., Твори, т. 21, стор. 229—231.

Українські націоналісти та москвофіли є природними союзниками. Їх лучить в один табір:

1) Спільна боротьба проти Радянської України і Радянського Союзу; 2) Спільна боротьба проти класового визвольного руху працюючих; 3) Спільний з міжнародною буржуазією інтерес відновлення капіталізму в Радянському Союзі. Це є рішучі моменти, рішучі основи співпраці москвофільства та українського націоналізму.

Говорячи про суперечності між українськими буржуазними націоналістами і москвофілами, «Сила» писала в цьому ж номері:

«Вони сваряться між собою, як має виглядати політична карта земель нинішнього Рад[янського] Союзу після повалення радянської влади»¹.

Газета «Воля народу» зуміла організувати навколо себе численних робітничо-селянських кореспондентів, які зі всіх кінців Західної України писали до редакції про тяжке життя трудящих, експлуатованих капіталістами, поміщиками, куркулями і попами (газета щодня одержувала по 40—50 дописів). «Воля народу» вимагала від своїх кореспондентів писати правду, не зводити «особистих рахунків».

Більшість матеріалів робітничо-селянських кореспондентів групувалася в рубриках: «Дописи» і «Кропило».

Матеріали цих рубрик відзначалися конкретністю, влучністю критики, вони часто супроводжувалися солоними, ущпленими примітками «Від редакції», адресованими безпосереднім винуватцям здириства і наруги.

Відображаючи на своїх сторінках життя і боротьбу трудящих Західної України, газета не забувала і про тих земляків, яких нужда примусила залишити рідну землю і податися в пошуках щастя-долі в країні Західної Європи чи за океан. «Воля народу» друкувала сповнені скарг листи емігрантів, з яких читач довідувався, що і там, на нових місцях, нема щастя для трудящої людини, бо і там панує капітал.

Висвітленню життя і боротьби трудящих Західної України (як і подіям міжнародного характеру) була присвячена рубрика газети «З біжучої хвилі», під якою постійно вмщував матеріали К. Пелехатий.

«Воля народу» приділяла значну увагу популяризації кращих зразків української та російської літератури. Зокрема, зі сторінок «Волі народу» читач мав можливість познайомитися з окремими творами І. Франка, С. Руданського, В. Стефаника, з творами російських письменників Кольцова, Плещеева, Некрасова, Л. Толстого, В. Брюсова, М. Горького.

Іноді газета друкувала матеріали, в яких висвітлювалося життя тієї частини братнього білоруського народу, що була поневолена польською шляхтою.

К. Пелехатий, редактор газети, виявив багато наполегливості і вміння в організації матеріалу, в його літературному оформленні і навіть зручному розміщенні.

Такою в загальних рисах була газета «Воля народу». І чи треба дивуватися тому, що слово цієї газети було, ніби сіль в очі

¹ «Сила», 1930, № 27, 6/VII, стор. 2.

різношерстий реакції Західної України, яка в своїх друківаних органах не скупилася на лайку та помії, коли мова заходила про «Волю народу»? А панська цензура нерідко засівала сторінки «Волі народу» білими хустинами конфіскації, вилучаючи з газети найгостріші, найдошкульніші матеріали, скеровані проти пануючого ладу.

Важко переоцінити ту роботу щодо революційного усвідомлення трудящих Західної України, яку проводила газета «Воля народу» в часи, коли ще не існувало таких революційних видань, як «Вікна», «Сель-Роб», «Сила» та інших.

«Воля народу» виходила до вересня 1927 року. Тоді ж, у вересні 1927 року, почала виходити газета «Сель-Роб», редактором якої був К. Пелехатий до липня 1928 року (останній номер газети вийшов у вересні 1932 року).

К. Пелехатий переніс з газети «Воля народу» до газети «Сель-Роб» постійні рубрики «З біжучої хвилі», «Дописи» і «Кропило».

Газета «Сель-Роб» на багатьох фактах показувала своїм читачам, що собою являє насправді український буржуазний націоналізм, закликала трудящих не піддаватися впливові цієї отруйної ідеології, боротися з нею.

«З давніх-давен використовувала буржуазія національне питання для своїх класових цілей і інтересів. Робить це і сьогодні рідна українська буржуазія, яка старається заціпити українським селянам і робітникам... націоналістичну отрутку та натравити їх до ворожнечі проти трудящих інших націй. Ходить їй про це, щоби відтягнути українські трудящі маси від класової боротьби всіх трудящих за соціальне визволення, повернути їх на шлях боротьби за «всеукраїнську національну ідею», за якою скриваються грубі, шкідливі інтереси українського дрібноміщанства, що поростає панським пір'ям», писала газета в статті «Дещо з унівської торби січки»¹.

Характеризуючи наймитство, продажність українського буржуазного націоналізму, газета в статті «Петлюрівські недобитки збігаються на жир» писала, що «коби гроші, а українська контрреволюція готова!»²

Газета «Сель-Роб» була нещадною до фашизму — де б він не висував свою гадючу голову — на Заході, Польщі чи Західній Україні. На сторінках газети знаходимо багато бойових статей про реакційну, контрреволюційну його суть, статей, в яких нещадно таврувалися організації італійського, польського та українського фашизму.

З турботою оберігала газета від згубного впливу фашизму трудящу молодь.

«Нашим завданням, — читаємо в статті «Молодь і фашизм», — є не тільки відперти грізні атаки фашизму на працюючу молодь, але з усією силою пропаганди і агітації вдарити на ворога та з його надр і тенет вирвати всю працюючу молодь і зробити з неї класово свідомих селянсько-робітничих борців»³.

Важливе місце займали в газеті матеріали, скеровані проти імперіалізму, колоніалізму, проти підготовки нової війни, а також

¹ «Сельроб», 1928, № 53, 5/VIII, стор. 1.

² «Сельроб», 1928, № 62—63, 23/IX, стор. 1.

³ «Сельроб», 1929, № 110—111, 19/V, стор. 6.

матеріали, у яких висвітлювалася боротьба пригноблених народів, і зокрема китайського народу, за свою свободу і незалежність.

«Американська позичка. Похід американського капіталу на поневолення європейських країн», «Плани хижачьких імперіалістів»², «Англійські колонії проти англійського імперіалізму»³ — ось характерніші заголовки матеріалів, скерованих проти імперіалізму.

Майже постійно була в газеті рубрика «Війна війні».

Велику увагу приділяла газета «Сель-Роб» популяризації серед трудящих Західної України досягнень Радянського Союзу, Радянської України в будівництві соціалізму, завівши спеціальні рубрики: «Радянський Союз», «3 Радянського Союзу», «3 Радянської України».

Не були чужими для газети і справи літературні. Вона вміщала статті про І. Франка, М. Горького, М. Коцюбинського, уривки з творів Т. Шевченка, І. Франка, В. Чумака, твори О. Вишні та інших.

У 1930 році К. Пелехатий розгортає свою журналістську діяльність на сторінках прогресивної газети «Сила».

Перший номер «Сили» вийшов 2 січня 1930 року, останній — 25 вересня 1932 року. Вже перший номер газети супроводився симптоматичною приміткою: «Після конфіскації—другий наклад»: білі лисини конфіскації будуть часто «прикрашати» сторінки «Сили» на протязі всього її існування. Газета наполегливо і послідовно дотримувалася свого «кредо»: «щиро і відверто служити інтересам західноукраїнських народних мас»⁴.

Під постійною рубрикою «По наших містах і селах» газета подавала матеріали про життя робітників і селян Західної України, їх боротьбу проти визискувачів. Як «Воля народу» і «Сель-Роб», вона була непримиренною до ворогів трудящих: польських окупантів, «українських доморослих фашистів», виступала проти загрози нової війни, викривала хижачьку суть імперіалізму і колоніалізму. Вміло і дохідливо розвінчувала «Сила» «американський рай», що його вихваляли наймити заокеанського грошового мішка. В одному з номерів газети було вміщено фото, на якому зображалася розправа над страйкарем. Внизу підпис: «Американська свобода». Іншого разу газета вмістила два характерних фото: на одному — американський уряд вислав танки проти ветеранів першої світової війни, що вимагали пенсії, на другому — вихід тракторів на поля радгоспу «Гігант».

«Сила» систематично знайомила своїх читачів з успіхами соціалістичного будівництва в Країні Рад і, зокрема, на Україні (цьому служила постійна рубрика газети «Радянська Україна»).

Значну увагу приділяла газета популяризації серед трудящих Західної України радянської літератури, друкуючи на своїх сторінках твори В. Блакитного, О. Копиленка, П. Панча, а також матеріали, в яких висвітлювався розвиток української радянської літератури в цілому.

Справі популяризації соціалістичної літератури, творів класиків української, російської і світової літератур, а також творів радянської літератури, революційної літератури Західної України сприяв

¹ «Сельроб», 1927, № 9, 13/XI, стор. 1.

² «Сельроб», 1928, № 31—32, 26/IV, стор. 3.

³ «Сельроб», 1928, № 35—36, 2/V, стор. 1.

⁴ «Сила», 1930, № 1, 2/I, стор. 1.

уміщений у спеціальних додатках до №№ 6 і 7 газети «Сила» за 1932 рік «Каталог» книг, що їх мало на своєму книжковому складі революційне видавництво «Книжка» у Львові. Серед книг «Каталога» — твори К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна, твори Т. Шевченка, І. Франка, М. Коцюбинського, Л. Українки, В. Чехова, О. Бальзака, Сервантеса, твори Д. Фурманова, А. Головка, С. Тудора, О. Гаврилюка та інших.

Цінним є додаток до газети «Сила» — «Масовий театр» (перший номер додатка появився в травні 1930 року), в якому, зокрема, містяться цікаві відомості про розвиток самодіяльного театру в Західній Україні.

Трудящим Західної України дуже полюбилася «Сила» — вірна захисниця інтересів робітників і селян.

«Дуже тішимось, що появилася «Сила», яка щиро боронить наших людських прав. Цим дуже ви собі приєднуєте симпатії села... Бажаю, щоб ваш часопис мав якнайліпші успіхи у поборюванні ундо-фашистських затій і щоб став товаришем кожного селянина і робітника»¹, писав один з читачів «Сили» до редакції газети.

На сторінках «Сили» вперше з'явилося ім'я Максим Стріха — новий псевдонім, яким підписував свої фейлетони К. Пелехатий. Друкувалися вони в рубриці «Сміх крізь сльози», яка поруч з рубрикою «Зисом на світ», що в ній систематично вміщав свої твори П. Козланюк (псевдоніми: Емка, Мережка), творила сатирико-гумористичний відділ газети «Сила».

В умовах наростаючого поліцейського терору газета «Сила» перестала виходити. К. Пелехатий, як і інші революційні письменники Західної України, був позбавлений трибуни для друкованих виступів. Його журналістська діяльність відновилася лише після возз'єднання західних областей України з Радянською Україною.

Як революційний письменник і журналіст, К. М. Пелехатий виступив уперше в 1921 році. Це був період, коли панська Польща, захоплена світовим імперіалізмом, намагалася ґрунтовно приборати до рук свою колонію — Західну Україну; це був період революційної кризи 1921—1923 років.

«Батіг і пряник» — ось те знаряддя, за допомогою якого панська Польща підтримувала окупаційний режим у Західній Україні. Вузлуватий батіг — для робітників і селян, що боролися за соціальне і національне визволення, за возз'єднання Західної України з Радянською Україною, Радянським Союзом; солодкий пряник — для «добродіїв» з буржуазних українських партій, які по-собачому зазирали у вічі новому господареві, намагались приноровитись до нього.

У Радянському Союзі 1921 рік позначений був початком відбудови народного господарства. В цей період набирала сили, мужніла молода українська радянська література, представлена багатьма талановитими іменами, серед яких імена П. Тичини, В. Блакитного, О. Вишні, І. Кулика, А. Головка.

Розгортання революційної боротьби західноукраїнських трудящих, гноблених польськими окупантами і українською буржуазією, могутній фактор існування Країни Рад, що будувала соціалізм,—

¹ «Сила», 1930, № 7, 13/II, стор. 5. («Листи до «Сили»).

ось ті моменти, що зумовили зародження й розвиток пролетарської літератури Західної України.

Саме в цей період (1921—1923 роки) на сторінках «Волі народу» з'являються оповідання й публіцистичні твори К. Пелехатого, які, по суті, були першими спробами пролетарської прози і пролетарської літератури сатирико-гумористичного напрямку в Західній Україні.

К. Пелехатий написав близько десятка оповідань і понад 150 публіцистичних творів. У його літературній спадщині є власні вірші, переклади з польських поетів тощо.

Усі ці твори просякнуті глибокою любов'ю до трудящих, уболінням за їх долю. Для них характерним є гостре відчуття сучасності, вони були оперативними, пристрасними відгуками письменника-революціонера на запити життя, на вимоги визвольної боротьби трудящих Західної України.

К. Пелехатий тисячами живих ниток був зв'язаний з цією боротьбою, жив нею. Йому, видатному революційному діячеві, редакторові і головному авторві революційних періодичних видань, не бракувало тем для творів: він черпав теми з «гушці», «потокую» життя, в більшості його фейлетонів лежать конкретні факти, які він умів підняти до рівня важливих узагальнень.

Невеликою за розміром, але цінною частиною літературної спадщини К. Пелехатого є його оповідання, художні нариси, публіцистичні статті («Два серця», «З міських вулиць», «Упав богатир», «Ех, ти, доле», «Міські пролетарі», «Пролетарська доля», «Дитина міста», «Люди», «Дитина села», «А вже прецінь був би час, щоб так всюди було в нас», «Не жартуйте з землею!»).

Революційна ідейність, публіцистичність, стислість і простота викладу, емоціональність — такі характерні ознаки більшості оповідань К. Пелехатого.

«Два серця» — одно з кращих оповідань К. Пелехатого. Просто, економними художніми засобами, але сильно і переконливо письменник малює братерство двох народів — російського й українського.

...З італійського полону йде додому галичанин. Він зустрічається з росіянином, що повертається на батьківщину з австрійського полону. Росіянин ділиться останнім шматком хліба з голодним, хворим українцем в той час, як багата, «задоволена собою газдиня» відмовляє своєму землякові в допомозі.

До оповідання «Два серця» тематично примикає оповідання «Галицький великдень», в якому також звучить мотив дружби двох братніх народів. Ось як говорить герой оповідання Яким про російський народ:

«Ох, і народ то, народ! Бував я за туя війну на всіх фронтах. Видів різні краї, різні люди — но кажу вам, що своє, то своє, що рідне, то рідне! Не раз прийшли-сьмо в руську деревню, нібито село. Люди повиходять та з-під ока споглядають на нас, звичайно, як на чужих. Та як почули, що ми галичани, то вам душу були би дали... Говорить собі як хоче, а я вам кажу одне: нема, нема на світі такого другого, як руський народ!.. Звичайно, свій, рідний брат».

В оповіданні «Ех, ти, доле!» (Пролетарська судьба) письменник змальовує образ сільської дівчини Гані, яку біда і злидні примусили йти в найми. В оповіданні багато руху, кінцівка його несподівана, «новелістична». Автор виявив неабияке вміння створювати

художній образ. Таким, зокрема, є образ панського економа, показаний через призму сприймання наймички Гані.

«А окоман недобрий! Гонить людьми, мов псами. Заслиниться, запіниться, аж очі його зі злості вилазять, лиш шепелявіє: «Прендзей, бидло, та прендзей, бидло!»

Похмурі картини життя трудящих, трагедію безробіття в умовах капіталістичного ладу змалював письменник у творах «Упав богатир», «Міські пролетарі», «Пролетарська доля», «Люди», «Дитина міста» (в цьому останньому К. Пелехатий виявив себе майстром зовнішнього портрета), «Дитина села». Герої цих творів — міські і сільські пролетарі, безробітні, жорстоко визискувані експлуататорами. Хоч від більшості цих творів віє сумом, проте в них захована велика викривальна сила, вони збуджують у читачів почуття ненависті до капіталістичного устрою, який так жорстоко пригнічує трудящу людину.

«В нічних спелюнках* грають музики, ллеться вино, буянять буржуї, а по міських парках дрижать від зимна голодні, бездомні безробітні. Сільська нужда вигнала їх у місто, місто викинуло їх на вулицю» («Пролетарська доля»).

Оптимізмом, вірою в перемогу трудящих над гнобителями, вмилім використанням засобів публіцистики відзначається оповідання К. Пелехатого «А вже прецінь був би час, щоб так всюди було в нас!». Цей твір цікавий для нас тим, що в ньому дається більш-менш розгорнутий образ робітника-революціонера Миколи (в творі «Упав богатир» аналогічний образ діє поки що, так би мовити, «за коном»), показано його високу класову свідомість, змальовано класову солідарність трудящих у боротьбі з гнобителями.

Високохудожнім публіцистичним твором, скерованим проти імперіалістичної війни, є твір «Не жартуйте з землею!»

Заслугують на увагу прозові й віршовані фейлетони К. Пелехатого (часто вірш цих останніх К. Пелехатий графічно розміщав, як прозу). Серед них переважають безсюжетні фейлетони-огляди подій внутрішнього і зовнішнього характеру за певний відтинок часу (тиждень, два тижні тощо).

Ці твори відзначаються злободенністю, виразним агітаційним спрямуванням, оперативністю (характерно, що в газеті «Воля народу» вони вміщалися в постійній рубриці «З біжучої хвилі»), широким залученням політичного і побутового матеріалу.

Відсутність сюжету в фейлетонах К. Пелехатого компенсувалася внутрішнім ідейним зв'язком між окремими епізодами, фактами, чіткою революційною ідейністю, розкриття якої підпорядковані всі компоненти твору, цільністю, революційною пристрасністю характеру ліричного героя-оповідача.

До розробки теми, до розкриття суті К. Пелехатий часто підходив ніби здалека, ніби жартома: починає з описів природи, гумористичних ситуацій тощо. Причому перехід від епізоду до епізоду, від факту до факту природний, непомітний.

Ось характерний початок одного з фейлетонів, надрукованого в газеті «Сель-Роб»:

«Завертіло, закурило сніговицею-снігом, тут завіяло дорогу, там змело, як помелом». Потім непомітно письменник підводить читача до розуміння гострих соціальних суперечностей:

* Спелюнки — каbare.

«Чому, свате, в твоїй хаті мороз подуває, чи в кишенях самі діри, що дровець немає?.. Чому в тебе драна свита, чому жінка боса?» Далі фейлетоніст розкриває причину цієї соціальної несправедливості, виводячи на громадський осуд представників експлуаторського класу, які довели трудящу людину до такого жалюгідного стану. В кінці фейлетона бойові висновки, заклик до боротьби.

Іноді К. Пелехатий з цензурних міркувань змушений був говорити з своїми читачами натяками, знаючи, що вони зрозуміють його. К. Пелехатому завжди вдавалося увійти в контакт з читачем, зав'язати з ним інтимну дружню бесіду.

Викриття буржуазного ладу з усіма його невиліковними вадами, життя робітників і селян, їх боротьба за визволення, любов до Країни Рад, оспівування колективізму, колективної праці, боротьба проти українського буржуазного націоналізму, викриття реакційної суті релігії, агітація за прогресивну пресу — ці теми і мотиви тісно переплітаються в багатьох фейлетонах К. Пелехатого.

К. Пелехатий майстерно аналізував соціальні відносини, розкривав суть соціальних явищ, показував пустоту, неспроможність усього реакційного, зміцнюючи в читачів переконання, що експлуаторський лад повинен загинути, що перемога трудящих неминуча.

Висміюючи гідь буржуазного ладу, К. Пелехатий одночасно показував тяжке становище трудящих. Це додавало до сміху письменника гіркоти, сміх його тоді ставав справжнім «сміхом крізь сльози». (Недаром фейлетони в газеті «Сила» К. Пелехатий вміщував під рубрикою «Сміх крізь сльози»).

К. Пелехатий умів показати комічність явищ, що без будь-яких на те підстав претендують на позитивне значення і місце в суспільстві. Яскравим прикладом такого уміння К. Пелехатого розвінчувати буржуазні божища є його фейлетон, «фактомонтаж», як сказав би С. Тудор, «Останні вісті». Там, між іншим, К. Пелехатий скерував свій сатиричний спис проти польської буржуазної конституції, яку так вихваляла польська буржуазія.

Засобом нищівної іронії — а це був найулюбленіший сатиричний засіб К. Пелехатого, яким він володів чудесно, — автор розвінчав це недосконале творіння польської буржуазії. К. Пелехатий показав, чого насправді вартий «демократизм» польської конституції — конституції експлуаторів, колонізаторів.

«У Варшаві по довгих муках народилася дівчина. Охрестили: Конституція. То ніби щось іншого, як її сестра контрибуція, котру наші селяне уже знають.

Конституція приносить нам свободу, вільність. Віднині можна буде говорити, але тільки тихцем. Писати поки що не вільно, аж конституція підросте.

«Волі народу» не будуть конфісковувати, тільки кожне число мусить мати білі плями... Українська мова одержує всі свої права... на подвір'ї і при господарстві».

Не було, здається, такого закапелку буржуазної дійсності, який би залишився поза увагою К. Пелехатого.

Податковий тягар, фальшивість панських виборів, колонізація пригноблених народів, казнокрадство, воєнні постої — всю цю потворність буржуазного ладу припікав вогнем своєї сатири К. Пелехатий.

Крайнє зубожіння трудящих показує К. Пелехатий у фейле-

тоні «Хоч мою кишеню й шлунок». Тут автор вдало використовує в сатиричному плані лексичні синоніми, досягаючи потрібного ефекту. Говорячи про «страви» більшості західноукраїнського селянства, К. Пелехатий зазначає, що «страв» тих, мовляв, немало: «І так: бульба, картопля, кромплі, мандебурка, крампул і кромпіри, бараболі. У самого воеводи стільки страв нема. Тож кушайте здорові, маєте прецінь в чім вибирати. А як вам переїсться, то перейдіть на капусту, — то не зашкодить. Часом перекиньте голим борщем, та якось поволі до «нового» допхаєте. Хто не видержить, того поховають. Хто не вірить — нехай спробує».

Крутіїство, брехливість панських виборів показує К. Пелехатий у фейлетоні «Вибори, вибори і по виборах».

Відомо, що здійснювати колонізаторську політику в Західній Україні польським панам допомагала українська буржуазія, яка за м'який фотель і чашку теплої кави з панського стола ревно вислужувалася перед окупантами.

Ось таких прислужників, «хрунів», як їх звали в народі, і висміює К. Пелехатий в своєму фейлетоні «Вибори, вибори і по виборах». Іронізуючи над повідомленням польських газет про «нормальний» хід виборів, він писав, що після виборів «ішла забава, аж курилося. Отак на жарт всунули декому 25 буків, щоби мав пам'ятку з виборів. Словом, всюди видно було по селах торжественну хвилю. Ладно, мірно і чудесно... Кажу вам, все було в порядку, дружба така завелася по селах, що тисячами забирали людей до міста, щоб їх мати ближче до себе. Дали їм квартири у великих будинках, так званих (даруйте на слові!) криміналами. І сидять там наші люди приспівуючи... Одним словом, добре у нас та у наших краї; живеться тут нашим людям, як у божім раї. Мирно, тихо і спокійно, — лишень веселися, як дістанеш буком ззаду, — дуже не журися. І в Америці б'ють буком».

К. Пелехатий глибоко усвідомлював собі ту небезпеку, яку несе трудящим буржуазній націоналізм, шовінізм, фашизм, — це поріддя найчорнішої реакції. У конкретних умовах західноукраїнської дійсності особливо облудною, зрадницькою була роль українського буржуазного націоналізму, який силкувався спрямувати визвольні змагання трудящих у потрібному для буржуазії напрямку, скористатися силою трудящих для закабалення самих трудящих.

Для досягнення своїх експлуататорських цілей українські буржуазні націоналісти користувалися всіма засобами і методами, що ними завжди в подібних випадках користуються вороги трудящих: демагогія, обман, придушення прогресивних сил, цькування одного народу на інший, вислужування перед колонізаторами.

Викриттю українського буржуазного націоналізму К. Пелехатий присвятив багато гнівних рядків. Він висміяв націоналістичного ватажка Петлюру, який на західноєвропейських смітниках шукав «союзників», що допомогли б йому закабалити український народ («Петлюра з воза, — і для Польщі легше, бо гони, Федю, поза хрест», «Петлюра їде до купелів» та інші).

К. Пелехатий виводить на денне світло отих націоналістичних «патріотів», що однією рукою б'ють себе в груди, клянучись у «вірності» народу, а другою — допомагають окупантам здирати з вдови драний кожух за податки, чинять розправи над трудящими. «Чужі й свої буржуї спільно насильством пруться в сільські хати,

а всіх, хто сміє боронитись, УНДО пакує поза ґрати» («Ой, що ж то за шум учинився»).

В той час як у західноукраїнських націоналістичних колах проливали відра сліз з приводу засудження радянським судом націоналістичної контрреволюції з т. зв. СВУ, К. Пелехатий в одному з своїх фейлетонів розповідав читачам, що являють собою оті «мученики за Україну», яких так оплакували пани з націоналістичних кубел.

«...У Рад. Союзі приловлено кількох вчених на панській послугі, що фабрики робітниками, а селянам землю при помочі сусідських сил хтіли відібрати і все теє фабрикантам, дідичам віддати. Ось і тому розпочали пани і панове проти того Рад. Союзу бити в усі дзвони. Разом з ними марширують й наші фашистята, ундо¹-рундо²-радикальні пани і панята» («Вже йде весна»).

У фейлетоні «Весняні побажання» К. Пелехатий викриває націоналістичних «добродіїв», які разом з польськими панами чинили по селах Західної України жорстокі розправи за революційні виступи.

Борючись проти українських буржуазних націоналістів — ворогів усього радянського, ворогів єднання і дружби народів, К. Пелехатий викривав їх наклепи на нашу Країну, захищав честь і добре ім'я першої в світі країни соціалізму. Він вірив, що прийде час, коли брати зі Сходу допоможуть західноукраїнським трудящим визволитися з-під ярма гнобителів і воз'єднатися з Радянською Україною. Ця ідея знайшла чудовий вираз у фейлетоні «Куди не глянеш — на поля лягла сумна, осіння днина», в якому письменник використовує овіяний зворушливою поезією — сумною і радісною одночасно, — з дитинства милий нашому серцю образ ключа диких гусей, що високо в небі летить з прощальним криком у далекі краї:

«Летять туди, де весни чар, де красота, де сонця жар, веде їх поглядом сумним сільський прощаче пролетар: «Як зблудите на Україну, понад степів козацьких край, скажіть братам про нашу нужду, про нашу землю, про наш «рай»! Перекажіть про наше горе, як голод на порозі сів, як б'є вулканом наша кров та як клекоче в серці гнів. За допомогу у біді за вами шлемо навздогін братам радянським наш привіт та щирий, братський наш поклін».

У своїх фейлетонах К. Пелехатий значну увагу приділяв викриттю релігії і її служителів.

Ксьондзи, уніатські та православні попи Західної України, експлуатуючи трудящих, намагалися тримати їх у темноті, безпросвітності. Силкуючись погасити революційну свідомість мас, з амвонів, зі сторінок своїх друкованих органів вони закликали до боротьби проти комунізму, віщуючи «страшний суд і пекло» для тих, що берегли у своїх серцях любов до першої країни соціалізму.

Необхідність боротьби за соціальне й національне визволення західноукраїнських трудящих робила необхідною боротьбу проти релігії — цієї ідеологічної зброї експлуататорів.

К. Пелехатий викриває марення ченців з Петрової скелі про

¹ Ундо — Українське національно-демократичне об'єднання. Буржуазно-націоналістична партія.

² Рундо — так іронічно називає К. Пелехатий москвофілів з т. зв. «Русской народной организации».

католицьку експансію на Схід, про окатоличення України і Росії.

Епіграфом до твору «Ідолопоклонники», спрямованого проти посягань католицизму, К. Пелехатий взяв слова Т. Г. Шевченка з його поеми «Єретик». Цей твір К. Пелехатого був написаний у зв'язку з приїздом до Галичини папського агента ксьондза Дженнокі. З ідким сарказмом говорить автор про галицьких недобитків, політичних гешефтярів, «що кинулися зустрічати ватиканського посланця».

У фейлетоні «Ще була ніч, ще не дніло» К. Пелехатий малює образ попа-ласуна, який дійшов до висновку, що «ідея.. не дасть їсти», «не прихилить неба», що «за ідею в криміналі посадити треба». Отож, дійшовши до такого переконання, піп мирно собі поїдав у садочку суніци з сметаною, менше всього турбуючись про долю «ближніх».

К. Пелехатий у фейлетоні «Як осінь була колись гарна» гнівно бичує мракобісну сарану, яка «виповхла війну людям, хоч і без гармати».

Слово солоної правди сказав К. Пелехатий і про ватиканського помазанника, «князя церкви» графа Шептицького, який брехливо запевняв паству, що у «всьому винні комуністи».

Говорячи про резиденцію митрополита Шептицького, церкву св. Юрія у Львові, К. Пелехатий пише, що від мурів цієї церкви, «мов морозом повіває, много гріхів на совісті ця твердиня чорна має» (фейлетон «Чи це мзара з вітром б'ється»).

У фейлетонах К. Пелехатого виразно звучать мотиви боротьби проти підготовки нової війни, проти колоніалізму («В серпні 1914 року», «То й буде спасіння нам», «Вже йде весна», «І сміється земля-мати, хоч ще довго добра ждати»).

К. Пелехатий викривав фарисейство імперіалістів світу, які розмовами про свою «миролюбність» намагалися прикрити підготовку нової світової війни. Ще й сьогодні звучать актуально слова К. Пелехатого, кинуті ним у вічі фальшивим «поборникам» миру:

«Пусті слова тих, що «миром» у світі торгують, нову бойню, нову війну світові готують» (фейлетон «І всміхнеться земля-мати, хоч ще довго добра ждати»).

Дуже уважним був К. Пелехатий до визвольної боротьби трудящих колоніальних і залежних країн проти своїх висискувачів. У його фейлетонах є пристрасні, сповнені віри в перемогу рядки про боротьбу великого китайського народу, народів Індії, Індокитаю, Марокко та ін.

З численних ліричних відступів у фейлетонах Кузьми Пелехатого вирісуюється привабливий, колоритний образ Кузьми Бездомного, пізніше — Максима Стріхи.

Кузьма Бездомний — це сміливий, пристрасний борець за права трудящих, до кінця відданий інтересам пролетарської справи; людина щира, чесна, дуже чуйна до людської кривди, людина, яка полум'яно любить трудящих, чудово знає їх життя.

«Адже я з землі, не з раю, адже я вас люблю, знаю; я вас знаю при роботі, на весіллі, при охоті; я вас знаю в зимі, літом чи з косою, чи то з ціпом; бачу вас у кожную днину, в добру чи в гірку годину; бачу ваші сумні очі, довгий день, короткі ночі; бачу матір при колісці, купку діточок при мисці; бачу пастухів на полі, в приморозки — босі, голі; бачу рабів сухітничих при верстаці

робітничих; не в розкошах, не в परिнях — бачу дітей в сутеринах; кругом бачу нужду, горе, ріки крові і сліз море» (фейлетон «Неділя»).

Ліричний герой фейлетонів К. Пелехатого весь «свій вік про волю мріяв», обіймав своїм «пером все селянське море». Пишучи свої «скромні» рядки («Хоч гнівайтесь, не гнівайтесь на той голос скромний, бо не бреше, правду чеше Ваш Кузьма Бездомний»), автор їх вірив, що вони, ті рядки, «загомонять... в селянській хаті, в робітничих сутеринах, в фабричному верстаті».

«Кредо» К. Бездомного — служба трудящим. Він пише «так, як цього вимагає працуючих справа, всіх тих, що у труді терплять тяжкі злидні, муки, котрим з праці умлівають мозолясті руки».

У Кузьми Бездомного були і свої «кореспонденти» — творчою фантазією створені «побратими» Бездомного, що писали йому «листи» про життя трудящих. Це — Дубинин «з Горотенки», Стефан Мотичка «з-під Скали», Тимків Василь «з Ольшаниці», Микола Забутий «з Брестського повіту», Асафат Потичка «з Лемківщини».

У фейлетонах К. Пелехатого нерідко можна зустріти афористичні вирази («А син землі — це міць велика», «І побідить трудящий люд, і його праця, його труд», «Нас не зведуть, не обдурять вовки в ов[е]чій шкурі, не дозволимо схитнутись пролетарській вірі», «Усі інші на землі раюють, тебе царством аж по смерті смарують» та інші); кинуті ніби ненароком справжні перлини-образи, картинки.

Правдивістю, поетичністю, ліризмом позначені пейзажі К. Пелехатого.

Щедро користується автор у фейлетонах порівняннями. Деякі з них вражають новизною, «об'ємністю».

(«А мені аж з очей сльози, як картоплі, ллються», «Зерно кожне, мов оріхи», «Дітиська, мов посолени», «Болить, мов поліно в оці»).

В своїх фейлетонах К. Пелехатий використовує як побутову, інтернаціональну, абстрактну лексику, так і лексику спеціальну. Вдало в сатиричному, іронічному і гумористичному плані застосовує автор полонізми, релігійну лексику. Значне місце в мові фейлетонів К. Пелехатого займають діалектизми, слова лемківського, бойківського та подільського діалектів української мови. Іноді зустрічаємо застосування й т. зв. «дідівської» мови.

На творчість К. Пелехатого справив великий вплив Т. Г. Шевченко. В своїй творчій практиці К. Пелехатий часто використовував ритми й образи Шевченка, цитував його, брав уривки з його творів епіграфами або заголовками до своїх фейлетонів. Це особливо помітно на фейлетонах: «Петлюра з воза, — і для Польщі легше, або гони, Федю, поза хрест», «Ідолопоклонники» тощо.

Помітний також вплив С. Руданського. Деякі гуморески К. Пелехатого («Як врізав», «Трафив на свого», «Мазур мендзи кабанамі» та ін.) написані в дусі «співомовок» видатного українського поета-гумориста.

Безсумнівним був вплив на творчість К. Пелехатого молоді радянської літератури. Робота, що її проводив Д. Бедний на сторінках «Правди», В. Блакитний (В. Проноза) і О. Вишня на сторінках «Вістей», виразно перекикалася з роботою К. Пелехатого на сторінках «Волі народу» чи «Сили».

Коріння гумору і сатири К. Пелехатого — у гуморі і сатири українського народу. Це помітно як на «духові» гумору К. Пелехатого, так і на широкому використанні усної народної творчості. У фейлетонах К. Пелехатого зустрінете інтонації народних пісень, народні приказки. Нерідкі і цитування з народних пісень на зразок таких, як «Козак знає, та мовчить», «Хоч нема в нас товариців й кованої бляшки», «Той кишені вивертає, але гроші багач має» та інших. Творчо використовує в своїх фейлетонах К. Пелехатий щедрівки, колядки.

У фейлетонах Кузьма Пелехатий використав також переробки російських народних пісень літературного походження («Мы кузнецы» і «Смело, товарищи, в ногу»).

Не всі твори К. Пелехатого є для нас сьогодні актуальними. Деякі з його гуморесок являють собою заримований дрібний факт, позбавлений більш-менш серйозних узагальнень. (Наприклад, гумореска «Собака знайшла винуватців»). Трапляються фейлетони з недостатньо опрацьованою формою. Треба пам'ятати, що свої фейлетони К. Пелехатий писав на «потребу дня», вміщав їх майже в кожному номері газети (а бувало й так, що в одному номері вміщалося по два-три твори письменника).

Висока революційна ідейність, дохідливість викладу, образність, легкість вірша багатьох фейлетонів К. Пелехатого забезпечували їм велику популярність серед трудящих Західної України. Про це говорить хоч би такий факт. Коли весною 1931 року пани ув'язнили К. Пелехатого і його фейлетони зникли зі сторінок «Сили», багато читачів звернулося до редакції газети з листами, повними турботи про долю Максима Стріхи, прохаючи передати йому, що про нього пам'ятають, як писалося в одному з листів, «старі і малі»¹.

«Фейлетони революційного журналіста Пелехатого часто зачувалися трудящими напам'ять», згадував пізніше активний учасник революційної боротьби трудящих Західної України Б. Дудикевич².

Про популярність К. Пелехатого, як журналіста, свідчить також колгоспниця Бродівського району, Львівської області, Анна Матчак. «Ще в ті чорні роки ми прислухалися до голосу К. Пелехатого... Ми не тільки читали, але й зачували напам'ять його фейлетони і кореспонденції»³.

Фейлетони К. Пелехатого користувались популярністю і серед прогресивної української еміграції в Канаді⁴.

Плідно працював К. Пелехатий в галузі журналістики і після Великої Вітчизняної війни, вміщуючи на сторінках журналів «Радянський Львів», «Жовтень», «Сучасне й майбутнє», газет «Радянська Україна», «Правда України», «Вільна Україна», «Львовская правда» статті і рецензії.

Керівна, організуюча роль Комуністичної партії в житті радянських людей, боротьба за мир, дружба між російським, українським і всіма народами нашої Вітчизни, викриття зрадницької ролі українських буржуазних націоналістів, радісні соціалістичні перетворення

1 «Сила», 1931, № 17, 17 V, стор. 7.

2 «Вільна Україна», 1950, 5. III.

3 Там же.

4 Кравчук П. Бойові, братерські єднання. «Жовтень», 1957, № 7, стор. 146—147.

в західних областях УРСР — такі провідні мотиви статей К. Пелехатого.

У 1949 році до десятиріччя воз'єднання Західної України з Радянською Україною у Львові вийшла брошура К. Пелехатого «Що дала Радянська влада трудящим західних областей України».

Образ К. Пелехатого, видатного революційного діяча Західної України, державного діяча Радянської України, змальований у творах багатьох українських радянських письменників. Йому присвятили свої твори, крім Я. Галана, П. Козланюк¹, Р. Братунь², Д. Бандрівський³.

Твори Кузьми Пелехатого, як і твори його товаришів по революційній боротьбі — С. Тудора, Я. Галана, П. Козланюка, О. Гаврилюка, В. Бобинського та інших, вірно і широко служили західноукраїнським трудящим в їх боротьбі за соціальне й національне визволення.

Все краще зі спадщини К. Пелехатого — революційного письменника і журналіста — і в наш час може служити влучною ідеологічною зброєю в боротьбі проти українського буржуазного націоналізму, релігійного мракобісся, імперіалістичної реакції, яка плекає мрії про панування над світом.

У цій книзі вміщено оповідання, фейлетони і гуморески К. М. Пелехатого, написані в 1921—1931 рр. В них, на думку упорядника, найбільш яскраво виражено характерні риси творчого обличчя К. Пелехатого — публіциста і письменника, пристрасного борця за визволення рідного краю і воз'єднання його з Радянською Україною.

МИХАЙЛО ГУМЕНЮК

¹ Козланюк П. Два життєписи. В книзі: Козланюк П. Оновлена земля. Львів, 1953, стор. 96—103.

² Братунь Р. Товарищ Кузьма. Світлий пам'яті К. М. Пелехатого. В книзі: Братунь Р. Пісня про волю. Поезії. К., 1953, стор. 38—39.

³ Бандрівський Д. Під синіми горами. К., 1955. В цьому творі Кузьму Пелехатого виведено в образі Кузьми Крилатого.

1921—1927

ДВА СЕРЦЯ

Село П... недалеко Перемишля, одне з багатших сіл Східної Галичини, топилося в болоті.

Було це восени 1918 року, в хвилю розвалу Австрії.

Болотом тим брели оборонці вітчизни — жовніри. Гуртками або поодинокі посувалися селом тихо австріяки з Росії та минали руських, що з сяючою радістю наближалися до недалекої вже Росії.

Ще кілька днів і не один з них припаде до ніг своєї матері, склонить голову під благословіння своєму батькові, обійме свою любу жону, розцілує дорогі діточки, повітає свою родину, рідну землю, за котрою так тужив.

І та надія додавала їм сили витягати з болота змучені ноги, забувати про холод і голод.

Дехто з селян виглянув на хвилю з теплої хати, подивився на тих нуждарів, часом покивав головою та скоро утікав назад до хати, якби боявся, щоби котрий з них не простягнув руки за кусником хліба, не попросив теплої кутика коло печі.

Один з тих нуждарів завернув до хати багаті селянки.

Оперся о білу стіну коло нових дверей, а голова безсило впала на його груди, в яких щось хрипіло, щось рвалося.

Йому вже недалеко до свого рідного села. Він з Галичини, вертає з Італії.*

* Тут і далі зіркою позначено слова і вирази, які пояснюються в примітках і словнику, поданих в кінці книги.

Два дні нічого не їв, крім кінської брукви. Ще такі дві брукви теліпалися в нього на плечах у торбі.

Оперся о стіну і праву руку притиснув до серця, бо щось там його пекло, щось дуже пекло...

Газдиня вже кілька разів поглядала на нього через вікно, але так збоку, крадькома, неначе боялася, щоб той нуждар її не задрів.

Здається, чекала, коли він уступиться з-під дверей та поплентається далі.

Та йому не спішилося. В очах то темніло то ясніло. Часом миготіли такі чудні, ясні зорі, а на серці якось так легко ставало, здавалось, не болить уже... не пече...

Коби хоч ложку теплої страви, краплю гарячого молока, він набрав би стільки сил, що пташкою перелетів би тих пару миль до свого рідного села, до своєї жони, до дрібненьких діточок...

На брамі появилася другий нуждар, але якийсь сильніший, якийсь крепший.

— А что, товарищ австрияк, ты больной? — спитав руський стоявшего біля дверей «австріяка»...

Але нараз відчинилися двері. На порозі появилася газдиня, молода, здорова, видно, задоволена собою.

Нуждар «австріяк» опустил праву руку, котру тримав коло серця, та похилився перед нею до землі. Не промовив слова, не умів інакше просити...

— Або ти один такий? Я виділа їх вже таких багато. Та звідки я наберу хліба, сама не знаю. Ідїть де дальше, — заговорила молода, здорова, задоволена собою газдиня. — До хати не можу вас пустити, бо заболотите, а врешті, в хаті нікого нема, я сама іду до сусіди.

З тими словами замкнула двері і побігла через подвір'я до сусіди.

Нуждар зсунувся поволі попри стіну на землю без одного слова, без скарги...

Руський стояв, неначе вкопаний. Свої грубі пальці встромив під шапку в русяве волосся.

— Провались ты, баба — скотина, — сказав по хвилі і підійшов до лежачого на землі «австріяка». — Вставай, брат! Чего у порога торчать? Видишь, баба — скотина!

Брат-нуждар поворушив губами...

— Ах, да! Ты хлеба просишь? Хорошо. Вот тебе, брат, и хлеб!

Витягнув кусок свіжого хліба і подав брату.

— Кушай, кушай. Вот люди! Скоты, не люди!

«Австріяк» з якоюсь невимовною жадібністю почав ковтати хліб. Стиснув його обома руками і скоро, скоро ковтав, неначе боявся, що явиться яка «скотина» і вирве в нього хліб... вирве хліб.

— А ты, брат, хто?

Кілька коротких перериваних ковтанням хліба слів вистачило руському, щоби все зрозуміти.

— Ах, да! Значит, ты — галичанин, недалеко, да, да, понимаю. Вставай, брат! Пойдем!

Галичанин підняв угору свої сині очі. В очах блищали дві великі сльози.

— Ты что, брат, девушка? Чего плакать? Вставай, пойдем!

Підняв. Ліву його руку закинув собі за шию, а своєю правою обняв його за стан та вийшли на дорогу.

Болото села П... заклекотіло під замотаними шматками ногами двох братів.

Ще якийсь час чути було:

«Провались ты, баба — скотина. Эх, и народ, народ. Вот тебе и сердце. Провались ты, баба — скотина».

І скрилися на перехресній дорозі...

З МІСЬКИХ ВУЛИЦЬ

У КОГО БУЛО СЕРЦЕ

Він сліпий музикант, — хто його не знає.

Захриплими тонами своєї гармонії жебрає від переходячих лепту.

Вчора, у вівторок, був ярмарок у Львові.

Він сидів на розі Сербської вулиці і «зарваниці».

Сонце осінніми променями гладило його очі. Він чув його тепло — та не бачив його.

На ринок поспішали безперервним шнурком перекупки, пани, служниці, «панюсі» — багаті і бідні.

Сліпий музикант надривав свою душу і виривав душу з своєї захриплої гармонії, щоби проговорити до душі тих, що з набитою кишенею переходили попри нього.

Та дарма! Десь якась бабуся лишень кинула в його капелюх гріш...

З боку приглядався личаківський Антек, звісний у Львові гуляка і незрівнянний музикант на гармонії...

Він довго дивився на сліпого музиканта і на тих, що його минали, — аж пробудилася в тім гуляці душа!

Взяв у сліпого гармонію, закинув пас через своє рамено, підсунув завадіяцько шапку, спустивши на чоло «байриш»* чорного волосся і вправними пальцями задріботів по клавішах.

Гармонія неначе відчула, в яких вона руках, і понеслися звабліві звуки личаківського «штаера»*.

Усміхнулися очі у ясноволосих і чорноволосих служниць, затягнулися з задоволенням зморшки у бабці і старій панні, а навіть «уцтиві» і «неуцтиві»* панюсі кидали з боку ласкавим оком на завадіяцького личаківського Антека.

А Антек рвав гармонію, а гармонія аж заходилася...

Капелюх сліпого музиканта скоро наповнився тисячками марок. Сліпий гладив їх тремтячими пальцями, а радість викривляла йому уста.

Чим більше охоче розливалися звуки гармонії з-під пальців Антека, тим чорнішою хмарою огорталось його лице і очі.

Нараз скорим рухом впхав гармонію в руки сліпого, насунув на чоло шапку, блиснув злим оком, а з горла його придушеним голосом вирвалося одно-одиноке слово:

— Свині!

УПАВ БОГАТИР..

БОРИСЛАВСЬКИМ ЖЕРТВАМ

...— А пильнуй, жінко, дітей, не випускай їх на вулицю, — бачиш, що там тисячі робітників і війська, ще декотре заблукається, — говорив робітник, виходячи з дому на робітниче зібрання, яке мало відбутися перед робітничим домом.

Жінка стояла коло кухні і чомусь так сумно дивилася за відходячим мужем. Цілу ніч мучили її якісь дивні сни. Снилася їй якась глибока чорна яма, а над нею — багато квітів, білих і кривавих. Діти її збирали ті квіти і складали батькові на коліна.

Вона вибігла за мужем на вулицю.

— Прощу тебе, приходь скоро додому, знаєш, що моє серце кривавиться, коли ти йдеш на ті страйкові зібрання, — нагадувала вона чоловікові і довго дивилася за ним, поки не пропав у натовпі таких, як і він, робітників.

Не раз і не два випроваджала вона його, та нині чомусь так тяжко було їй...

Двадцять літ працює муж у копальні воску, де траплялися катастрофи. Не було для неї спокійної години. Коли муж йшов на «шихту», вона тремтіла, чи верне здоров до своїх дрібних діточок...

А ще до того лани так криво дивляться на нього, кажуть, що він «бунтівник», що намовляє робітників до страйку.

То неправда, він не бунтівник, він лишень хоче добра, хоть крихіточку добра для себе і других таких, як він, робітників.

Повільним кроком вернула в хату.

Дітиська бавилися на підлозі з молодим щенятком

«Аморком», а на кухні кипіла вода на купіль для найменшого сина.

Щось робота їй нині не спорилася, все падало в неї з рук... В голові шумить, так шумить, а перед очима неначе мряка... Крізь вікна пробивалися звуки революційної пісні, які неслися ген здалека, з-під робітничого дому, і прошибали її серце до живого...

— Не мучте, діти, песика, дайте його сюди, я дам йому їсти.

Поставила на підлогу мисочку з розбовтаною картоплею.

Песик почав хлелтати, а діти обсіли його довкола і тишилися, що йому смакує...

— Тррр... — задрижали шиби у вікнах... — Тррр... трррах!.. — повторилося ще раз...

Діти зі страхом поглянули у вікно, а потім на маму. Мама, неначе її серце прошибла стріла, присіла на лавочці.

У вікна бив шум тисячного натовпу, а в шумі тім виріжнювалися карабінові вистріли.

Нараз вулицею пронеслася хвиля робітників... за ними військо...

Так! Там стріляло військо, там її муж, кормилець оцих маленьких дітей...

Двері легко відчинилися, на порозі станув сусід...

Стояв тихо, очі його, залиті сльозами, гляділи на діти... тепер вже сироти...

Мати скотилася з лавочки на землю... вона зрозуміла посланця... Муж її убитий...

ЕХ, ТИ, ДОЛЕ, ДОЛЕ!

ПРОЛЕТАРСЬКА СУДЬБА

...Вже добре було з полудня, коли Ганя минала останні будинки міста. Перед очима промайнув поїзд, заскрипіла піднесена вгору залізнична рампа, і перед Ганею розстелилося чисте поле.

В останніх променях сонця, що ховалося за бориславськими горами, іскрився сніжок. Північний вітер, мов шпильками, колов у лице, під ногами скрипіло...

Ганя не йшла, а летіла, неначеб у рамен крила були. Під ногами скрипіло, крохмалена спідниця шелестіла.

Телеграфні дроти грали-вигравали, а пісня змінялася при кожному стовпі.

Ганя прислонила очі долонею і запустила зір далеко наперед себе, а потім кілька разів оберталась, а погляд її стелився дорогою ген, аж до рампи... Касі не було видно, а казала, що вийде з міста десь так по-полудні.

Переложила пакунок під праву пахву; тяжкий був, а рівночасно такий любий, дорогий. Аж усміхнулась, як глянула на нього. То ж то буде радість! Такої хустки мама і до смерті не сподівалася. І коштує ж бо, коштує! Та не жаль, що собі всього відмовляла, а тулила гроші на мамину хустку. Казали товаришки, що переплатила, що крамар її ошукав, — та то її чомусь не боліло, вона і те прощала, бо велика і глибока була її радість...

Ось-ось видить, як мама йдуть у новій хустці, а ціле село зглядається. Майже чує, як всі хвалять, що ладна, а ще більше хвалять її, Ганю.

Гані з радості аж дух заперло, в очах закрутилася сльоза, велика, одна, друга.

Ой мамо, мамо! Вам навіть не приснилося, який то дарунок принесе вам ваша Ганя!

Телеграфні дроти брєніли, грали-вигравали, накрохмалена спідниця вертілась кругом ніг Гані та шелестіла...

...Не знати, чи мама дістали в дворі свою ординацію*, не брали ціле літо і осінь, щоби було на зиму, на свята. Днювали і ночували на панськїм лані, шибали собою і при жнивах, і при косовиці. А вже при бульбі, то аж крижі мастили, так надвигалися кошиків. Скільки то їх треба було висипати до «гари»...*

А окоман* недобрий! Гонить людьми, мов псами. Заслиниться, запіниться, аж очі його зі злості вилазять, лиш шепелявіє: «Прендзей, бидло, та прендзей, бидло!»*

Ой, і зігнав він того року маму, бодай його так зігнало, як буде вмирати!

Ще як тато жили, то хоч форналь, слуга, але все-таки хлоп, — обстали бувало за мамою, а то і посварилися не раз. А раз то таки окоман аж ударив тата палкою. То тато заскреготіли зубами, то хто знає, що сталось би, якби люди не вхопили були за руки.

Відтоді казав окоман татові працювати в лісі. Сухий хліб і печена бульба — то було їх снідання, обід і вечеря. З тим виходили вдосвіта здому і восени, і зимою...

Телеграфні дроти грали-вигравали, а Ганя, мов на крилах, летіла. А думки — то одна одну доганяли...

«Тямлю, як нині... Я гнала з пасовиська двірську худобу. То було в суботу, вже смеркалось. Десь взявся окоман — та до мене. Вхопив за руку і казав, що застрілить, як буду кричати, бо і справді висіла через рам'я така страшна стрільба.

Я плакала і просилась, та сил вже неставало...

Аж нараз — окоман покотився в борозну, мов від грому. Над ним з затисненим кулаком стояли тато. Та окоман зірвався і, мов скажений, кинувся з стрільбою на тата. Ударив по крижах, тато присіли...

Лежали потім довго. Мені казали йти до міста на службу. Мама мусила працювати за себе і тата, бо окоман хотів викинути з двірської хати.

Тато вже більше не встали.

Лишилися мама з малим Гнатком, бо найстаршого

Михайла вже давно нема дома. Вже рік, як пішов на лісові роботи десь аж під Турку*. Писав, що не скоро верне, бо стільки заробляє, що на життя, а на дорогу, то нема що і гадати. Писав, що, як собаки, сплять по колибах кругом вогню, а в лісі від морозу аж деревина тріщить. Щосуботи фасують* румунську спліснілу кукурудзянку та топлене сало, з чого топлене — не знати...

Може, вже приїхав на свята? Ой, була би радість в хаті, аж люди завидували би. Кася майже щодня випитувала, чи Михайло приїде. Га! — Може би, що з того і було. Кася служить вже кілька літ, то дещо і за-служила.

Телеграфні дроти бреніли, грали-вигравали, під ногами скрипіло щораз гостріше.

Вже добре було смерклося, як Ганя ввійшла в ліс. Невеликий, невеликий, але так чогось страшно стало. Вздовж дороги лежали рівненько уложені купи сухого ріща*. «Не знати, що тепер коштує така купа ріща», подумала Ганя та приспішила кроку, щоби чим скорше вирватися з лісу, а там... ще трошки і вже дома.

Ззadu почулися скорі кроки. Під Ганею аж ноги зі страху зімліли. Ледве зважилась оглянутись.

Доганяли її двох жовніврів. Догнали та почали розмову. Казали: йдуть на «нову колонію», на польські свята не могли вирватися якось на відпустку. Сміялися з неї, що хоч в місті, а не вміє ще «по-міському» говорити.

Ганя ледве дещо відповідала. Серце в неї зі страху аж леденіло. Щось-бо вони не дуже на жовніврів виглядали, а не раз чула, що бандити перебираються за жовніврів. Здавалося їй, що обидва зиркають на її хустку, і Ганя щораз сильніше притискала її під пахвою. Сміялися та кпили з неї, що вона то спішить, то знов лишається ззadu. А то бідній Гані ноги то гнали, мов машина, то мліли зі страху.

Над лісною прогалиною замиготіли зірки, десь недалеко загавкали пси.

Ганя аж зраділа, вона присягла би, що то голос двірського Британа, її невідступного товариша, коли то ще обоє пасли двірську худобу.

...Відваги, сили, ще трошки і вийдуть з лісу, а там вже село, двір.

Ганя добуває останніх сил, на чоло виступає зимний піт.

Ліс ось-ось кінчиться, вже видно повне небо...

Ганя глибоко зітхнула, та нараз почулася, мов у кліщах, в устах якусь вонючу шмату, четверо рук тягнули її на греблю...

Щось в голові зашуміло, завертілося, мелькнула ще якась скоро гадка, але така страшна, така страшна, очі закрились, темно...

З села нісся веселий сміх і спів. Так, то колядують. Ганя чує і насили відкриває очі.

Над нею миготіли мільярди зірок, таких світлих, ясних, гейби усміхались.

Хтось легенько гладив її по руках, по лиці. Двоє добрих очей, велика кудлата голова.

Старий Британ лизав її закривавлене лице і руки...

МІСЬКІ ПРОЛЕТАРИ

Мешкали у підвалі. Входилося до них просто з вулиці кам'яними сходами. Вікна не було, лиш дві шиби у верхній частині дверей пропускали в нору світло дня. Зимом на двері прибивали солом'яну мату.

Він займався шевством, вона послугувала у «панів» на першій і другій поверсі.

Якось воно жилося. Роботу зносили переважно служниці, то золівки* підбити, то прищіпку* дати. Не раз годі було справитися.

І роботу хвалили, і не торгувалися. Він прецінь оженився з їх товаришкою, зі служницею. А міг з міщанкою оженитися, він же ж майстер! Залюбився і оженився з бідною та ще служницею.

Гаразду не було, але й біди не зазнали, лиш та пивниця, та нора давила їх груди. Ні повітря, ні сонця в ній не було. Від ранку до пізньої ночі в темнім куті серед випарів шкіри, шевського кляйстру і намоченої білизни.

Йшли літа.

Діждалися дітей.

Не раз зуб на зуб наскакував, коли ночами над їх головами дудніла підлога та нісся гомін п'яних панів, що забавлялися у влaстителя кам'яниці.

Хоч би одну кімнатку там дістати, щоб діти не душилися в норі! А було там вісім кімнат.

Війна... Він пішов з першими, пішов і не вернувся.

...Жінка вже десять літ бореться з долею, пальці скрутилися від безустанної праці. Скільки то вже разів злізала з них шкіра?! Від балії до балії, від дому до дому, пере, ніч виганяє і ніч приганяє...

«Діти мої не підуть на вулицю, не пушу мою доню»

на поневірки, хоч би-м руки зробила, буду їх до школи посилати, — може, колись добрим словом мене згадають, а може... може, відцураються, будуть соромитися мами-прачки».

І заплакала сердешна, а сльози цюрком спливали на шумовиння в балію з білизною.

...Вчора прибіг її хлопчина. Плакав, мама зімліла. Той «пан з гори» викидає їх на вулицю, люди не дають, поліція людей розганяє, боронить «пана»...

ПРОЛЕТАРСЬКА ДОЛЯ

Було їх трьох братів у батьківській старій сільській хаті. Найстарший жонатий, з дітьми.

Тяжко приходилося перепхати від жнив до жнив, а в передновок* то і голод добре дошкулював. Сей клаптик батьківщини не міг їх виживити.

Обидва молодші літом пнули спину на панськiм лані, а зимою молотили по чужих стодолах. Цього невістачало ні на прожиток, ні на одержу.

Зрозуміли обидва, що треба покидати батьківську хату, що треба йти в світ шукати долі. Чули, що по містах можна знайти працю, що там багаті потребують робочих рук. Пішов середущий у велике місто і щасливо примостився таки у своїх людей. Ні розкоші, ні зарібку, але все можна якось вижити, та і се вже щастя, що у своїх, бо чужий не лишень визискує, але ще кпить з тебе та опльовує твої святощі. Перепихав свою біду з дня на день, з місяця на місяць.

А велике місто розкошувало, гуляло.

Жадоба гроша огорнула не лишень тих, що визиском, продажністю, підкупством та деморалізацією набивали свої кишені, але і тих, що вмiли чесно працювати на кусок хліба. Він видів, як всякі «небесні птиці» жили собі приспівуючи, не знати чим і з чого. І не раз починав бунтуватися, чому він не може так зажити та почав підозрівати, що, певно, і свої його визискують.

А тимчасом вість про легке життя в місті зайшла на село. Не довго думав молодший брат Василь, взяв свій сільський доробок під пахву та знайшовся в місті. Примостився при якійсь багатій закордонній фірмі. Добре жилося, не раз і через край, здавалося: ось знайшов долю.

Та не така доля пролетаря, недовго добро усміхалося. Прийшов економічний крах і ударив у першій мірі на найслабших, найбідніших, на тих, якими вислугувалися. Знайшлося таких багато на вулиці, а меж ними і Василь. Юрбою ходили, глядали праці. Вистоявали під порогами фірм, банків, фабрик — безнадійно. Грїш в кишені топився, і почала заглядати в очі страшна дійсність. Многі стали бездомними, лавка в міськїм парку, почекальня на двірці* були їх нічлігом. Та поліція почала наступати їм на п'яти — колись знайдуться в тюрмі за «волокитство» і під штиком «відшупасують»* їх в родинне село, звідки вийшли ще так недавно, з надією добитися працею куска хліба. Голод не жартував. Рішився один з сих безробітних взятися за тяжку працю помивача при великому ресторані. Від 6-ої рано до 3-ої рано в зимнїм коридорі, на сквознїм продуві полоткаться в помях. Не видержав, хоч їсти давали.

Біда дошкуляє, наближається зима, а з нею пропадає вже всяка надія на працю, на заробок. Ось-ось знайдеться на вулиці багато-багато таких.

В нічних спелюнках грають музики, ллеться вино, буянять буржуї, а по міськїх парках дрижать від зимна голодні, бездомні безробітні. Сільська нужда вигнала їх у місто, місто викинуло їх на вулицю...

ЛЮДИ

Роботи при панській молотарці вже скінчилися. Шпихлірі набиті зерном, аж тріщать. Із сільських денних робітників ще лишень один Юрко Біда крутиться по панським дворі. Сам пан окоман йому довіряє, перед цілою громадою хвалив, що Юрко не рушить панського добра. І нипає Юрко, як на своїм: тут підгорне, там підмете, бо ж се зерно, не годиться, щоби люди притоптали. Що зігнеться при мітлі, то аж в очах потемніє, ой-бо надвигався тих мішків, та ще й бігцем, бо машина не чекає. Нині вже останній день його заробітку в дворі, акурат стільки заробив, що перепхав літо і осінь, а на передновок обіцяв пан окоман дати дещо зерна на відробок. «Га! Піду де межі люди, прецінь не загину, доки руки маю, або і до міста зберуся, бо ж там таких рук, як мої, потребують».

Покрутився Юрко ще кілька днів коло своєї хати, поправив причілок, бо затікав, приладив загату, позатикав глиною діри в спорохнявілих стінах, а потім взяв у торбину чорного закальцю, попрощав жінку та дітиська і пішов у місто.

Ярмарок... Ні пройти, ні проминути, весь ринок застелений дарами землі, працею селянських рук. Юрко стояв на розі разом з іншими такими, як він. За шибою повно книжок та малюнків і по-свому писані, почав приглядатися та складати букву до букви. Колись давно він навіть «Небесний лист»* вмів прочитати... Довго ждав Юрко... не було купця на його мозолісті руки. Як ринок опустів, поплентався Юрко туди, в робітничу частину міста. Та дарма! Люди їдуть, йдуть, спішать,— ніхто і не гляне на нього. Ось церква... По кам'яних схо-

дах увійшов туди. Ще не оглянувся, як, мов якийсь дух, тихенько підійшов до нього закаптурений монах. Юрко зігнувся покірно до його руки, а рука була товстенька і м'яка, як годована.

— Ви робітник?

— Так!

— Зайшли-сьте сюди просити небесної ласки? Моліться, моліться, а ласка та вас не мине.

Взяв Юрка за руку і завів у захристію. А слова цилили з його уст, мов медом солоджені.

— На вас, робітників, чигають різні злі духи, тягнуть вас в якісь диявольські організації, кажуть вам організуватися, страйкувати. Не слухайте їх, правда вся знаходиться ось тут, в «Місіонарі»*. Читайте «Місіонара» і знайдете спокій душі!»

— Та я, прошу егомостя, спокій душі знайшов, лишень роботи не можу знайти, — відповів несміло Юрко.

Мов холодним вітром повіяло. Базилянин скрутив масненькі уста.

— Йдіт на Ринок*, 10, там є газета «Діло»*, там вам порадять.

Схилився Юрко знов до м'якенької руки і, мов на крилах, побіг на Ринок, 10.

Ледве відкрив двері, а вже якась пані усміхнена подала через віконце газету зі словами:

— Прощу 15 сотиків.

— Та я, прошу пані, не се.. я глядаю робсти, я безробітний.

І коло пані холодним вітром повіяло:

— Ах! — Ми такими справами не займаємося, йдіть на другий поверх, там є «Громадський голос»*.

З «Місіонаром» і «Ділом» під пахвою увійшов Юрко до «Громадського голосу». Ще не оглянувся, а вже якийсь швидкий панок до нього:

— А що ж то ви з «Місіонаром» і «Ділом» до нас йдете? Ви знаєте, що ми, радикали, репрезентуємо тепер три великі партії, ведемо хлопську політику, робимо роботу.

— Та я, прошу пана, также хочу роботи, мене сюди за тим і послали, що то ніби ви даєте роботу.

І коло панка холодним вітром повіяло:

— Я вам нічого не пораджу, тут маєте даром радикальний, політичний і економічний часопис «Громад-

ський голос» і йдіть на перший поверх, там є редакція «Свободи»*.

Юркові крутилася вже голова, та добре, що хоч недалеко. І там холодним вітром повіяло. Дали даром політичний просвітний і господарський часопис «Свободу» та вислали до «Нового часу»*.

«Аж тут буде кінець моїм мукам», думав Юрко, входячи у велику нову кам'яницю, а потім в гарну кімнату.

Щось аж трьох струнких, як офіцери, зірвалося до нього, та, побачивши в руках «Громадський голос», один почав говорити проповідь, що правдивою селянською газетою є ілюстрований, політично-господарський часопис, півтижневик «Новий час», бо він боронить в першій мірі національні справи, а національні справи—се є важна річ, бо я вважаю... я думаю..

Довго і терпеливо слухав Юрко, бо пан щось так говорив, як сей базиляннин.

«Нехай говорить, коби лишень роботу дав».

Та коли Юрко виявив, за чим прийшов, і тут холодним вітром повіяло. Запхали йому під пахву ілюстрований, політично-господарський часопис «Новий час» і післали на Валуву вулицю.

— Йдіть туди, там є «Воля народу», вона займається такими справами.

І ось сидить Юрко Біда переді мною. На колінах зложив пачку газет та прикриває їх шапкою, щоб я не заглянув, бо, може, і мені яка з тих газет не подобається, як се було в інших. Чоло його зоране глибокими рівцями, з-під волосся спливає піт. Очі неспокійно блудять по кімнаті. Розговорився... Оповів цілу свою «кальварію»*. Я хотів йому щось відповісти — замахав руками:

— Не кажіть, не кажіть нічого, хоч би ви і щось доброго мали для мене. Не вдержите мене тут у вашім місті, тут нема... нема... люде й! Йду назад в село межі своїх, там не дадуть мені загинути, бо там ще є ...люди!

НЕ ЖАРТУЙТЕ З ЗЕМЛЕЮ!

Червоніло небо. Тяжка вість гналась понад лісами, припадала до зеленої трави, шуміла по стерниськах, вбігала в село, біла в дзвони і голосила криваву війну.

Мов коні в кераті, блукали кругом своїх хат чоловіки, а за ними вслід скавуліли жінки, мов котята, плакали діти.

Давно нечувана, страшна вість: війна!

Над селами повис сум.

Удень люди не видять сонця, ночами не гасне в хатах світло. Сини землі вибираються в незвісну путь-дорогу, готуються до кривавого танцю.

Пішли...

Не допомгло нічого, хоч держалися їх ніг жінки, матері і сестри, хоч кидалися під колеса поїздів...

Заплакали, затужили поля, заридала земляця. Не стало того, хто бороною чесав їй гриву, хто годував її золотим зерном...

А дорогами, полями йшли війська за військами безупинно, без числа. А де вони переходили, там пропадав доробок села, пустіли комори, шпихлірі, ревіли останні корови. І так без кінця: не встигли ще вийти з села одні, а вже приходили другі.

Обдерте, пограбоване село заніміло...

Хіба лишень тоді оживало, коли громом нагрянула вістка, що там не стало вже батька, тут мужа, там сина...

Минав рік за роком. Через села перевалювались армії, цілі народи. З останньої деревини видушували соки. Земляця негноєна, неорана, — оніміла. Під шопами в мервищі або в городі в бур'янах ржавіли плуги...

Днями і ночами гуділи гармати, на небі горіли криваві луни. Се з димом йшли наші села, бо того «жадала воєнна тактика»!

В пивницях* і ямах сиділи останки сільського населення. Тиф косив своє жниво серед голодних дітей.

А війна шаліла, безпощадно, криво шаліла. Шаліли кровожадні цісарі, королі, царі і разом з божевільними генералами гнали на різню мільйони невинних жертв. Гнали на смерть «за вітчизну, за кращу будучність, за визволення, за волю».

— Як солодко вмирати за вітчизну, — голосили їх продажні газети.

І гинув працюючий люд сіл і міст. А його кров'ю напивалися воєнні гієни: капіталісти, фабриканти...

Шаліли цісарі, королі, царі, поки не залляла їх кров невинних жертв.

— Як солодко вмирати за вітчизну, — далі голосили продажні газети, вказуючи на визволення, волю всіх народів.

Здавалось... здавалось... та стілько, що лише здавалось!

Впали королівські престоли, та не впала сила воєнних гієн: капіталістів, фабрикантів...

З таборів, в'язниць вернули каліки домів. На свою, не свою землю вернули. Руїну, згарища застали. Ні плота, ні кола, ні корови, ні коня, хору жінку та зніділі діти застали.

Та не піддалися мозолисті руки, ще не всю кров виссали гієни. Почалася безупинна, відчайна праця. Землиця, що довгі літа ждала свого хазяїна, застогнала тяжко і прийняла в свої обійми плуг, борону і зерно. Хоч сама збіджена, виснажена, — та раділа, тішилась і остатками.

Та новий тягар впав на села, на селянську землю.

Не заплатив хазяїн своїй землі добром за добро, не дав їй соків, яких вона літами ждала. Збіджена, виснажена до остатку, — відмовила послуху.

Неурожаєм повіяло на наших землях. Не стало збіжжя, бракло і гроша. І власне нині села наші найшлися серед небувалого, тяжкого, безвихідного передновку.

Хто ж порятує нині тих, що рятували всякі «вітчизни»?

Хто дасть нині кусок хліба тим, що рятували дер-

жавний скарб? Хто з соняшною весною порятує землю, що жде корму-зерна? Хто її нині порятує?..

Теплі, весняні проміння сонця гладять, пестять за-сохлі облоги, сміються до нужденних селянських хат, закрадаються до волинських і поліських ям, кличуть до себе обдерту, голодну сільську дітвору.

Стоїть селянин в тих ясних проміннях, глипає до них очима, а в душі його кипить безкрайна гіркота, коли погляне туди, туди на поле, на землю, що дарма жде його-не діждеться. Зігрітий сонцем, зраділий весною випростував би ще свою нахилену спину, обняв би мозолистими руками плуг, потішив би землю.

Та дарма жде голосної, обіцюваної помочі!

Та дарма жде і земля-кормилиця корму-зерна!

Хто дасть їй, сему вона віддасть сторицею, а хто про ню забуде, того покарає нуждою, голодом.

Чи знають про се военні гієни: капіталісти, фабриканти, що грозить тисячам, тисячам робітників, котрі продають в їх фабриках свою працю?

ДИТИНА МІСТА

Може, ще навіть вісім літ не було йому... Худорлявий, обдертий, простоволосий... Вітер смажив його голу шию, босі ноги жваво топтали болото.

На його гарнім личку відбивалася вже пляма дитини вулиці.

Його сині очі крадькома поглядали на селянські вози, що стояли на торговищі.

Жінки, пильнуючи возів, гнали його та одна другу перестерігала, гукаючи від воза до воза.

Лайки, а навіть прокльони жінок не зворушують його. Часом появиться на лиці безсоромна усмішка, а часом і безсоромним рухом відповідає жінкам, що його переслідують.

Вони добре знають його. Це спритний малий злодій, тягне з возів, що в руки попаде; годі встерегтися.

Жінки лають, а він сміється, язика покаже або заспіває такої, що всі заніміють.

...Се дитина вулиці.

Без роду, без дому. Батько, якщо є такий, може, в тюрмі, а мати десь на фабриці або при балії мліє від чужих брудів...

Що станеться з тобою, дитино, за кілька літ? Здичіє твоє гарне личко, зплюгавляться твої сині очі!

Чи натягнеш на себе чесну робітничу блузу, чи закують твої руки в залізні окуви? Може, ще вирветься душа твоя з вонючого, великоміського багна, а може, станеш героєм між мешканцями завулків і каналів, між тими, що бояться денного світла, котрих темна ніч виганяє на жир, на злочин?

Може, станеш при верстаті і молоті, а може, в ру-

ках твоїх закривавиться ніж людською кров'ю? Може, ще зігнеш свою спину під ярмо фабрики, фабрикантів, а може, станеш з голою шиєю під шибеницею.

Безпомічна, безрадна дитино великоміської вулиці!
Куди, куди зажене тебе нинішній суспільний лад?!

ДИТИНА СЕЛА

Машина гуде... З короткого, грубого комина бухають клуби прозорого диму... Скрегочуть зуби коліс, шелестять ремінні паси... В горлі машини зникають сотні, тисячі снопів...

Гуде, скиглить і свище молотарка.

Мов веретена, звиваються, крутяться сільські дівчата, щоби заткати снопами горло ненаситній машині.

Хлопці, мов од вітру молоді дубчаки, вгинаються під тяжкими мішками.

Стогне панський шпихлір, розпираються стіни...

Часом вирветься сміх, часом залунає пісня двірських наймитів...

А економ, мов яструб, пильнує, стежить, підганяє...

Нараз — крик! Крик страшний, мов кривавий удар, крик з-під серця самого, мов останній рев конуючої звірини в лісі...

Між трибами молотарки гонить, крутиться закривавлена рука дівчини...

Заніміли, мов громом приголомшені, двірські наймити. Дрижать їх поблідлі, аж зсинілі уста. З зимним потом змішалися сльози і капають... капають... в полову...

Машина гуде... З короткого, грубого комина бухають клуби прозорого диму...

Скрегочуть зуби коліс, шелестять ремінні паси. В горлі машини зникають сотні, тисячі снопів...

Гуде, скиглить, свище молотарка.

Між трибами молотарки гонить, крутиться закривавлена рука дівчини...

**А ВЖЕ ПРЕЦІНЬ БУВ БИ ЧАС,
ЩОБ ТАК ВСЮДИ БУЛО В НАС!**

Від задухи і сопуху лампа то пригасала, то аж пнотик з неї підривало.

Попід стелею літала сажка та пхалася між обдрипані з ватна діри або легенько сідала на мокрі лисини сватів, кумів та на чепці свашок.

Якимиха ставала на стільчик, спиралась лівою рукою на сваху Ганнуську, а правою клала на скло трісочку.

Лампа блимала ясніше, і ясніше ставало весільним гостям.

Йшов акурат «перепій».

Зося з головою, обліпленою позліткою, з-під якої падав на плечі десяток сорокатих стьожок, стояла за столом, десь так на самій середині і просила до «перепю»:

— Вуйку Стефане, прошу вас, вуйцуню!

Вуйко Стефан пошпортав у кишені, надибав півзлотого та прийшов до стола.

Зося наляляла два келішки горілки та подала через червону хустину руку. Вуйко Стефан відкашельнув, оглянувся, чи всі слухають, та промовив:

— Най тобі буде, доню, з весни, з роси і води. Щобись була гарна, як весна, щаслива, як роса, здорова, як вода.

Випили горілку, і півзлотий дзенькнув на тарільчик.

Зося кликала ближчих, дальших, потім сусідів, дівчат і парубків. Дехто виходив з хати, бо і півзлотого шкода, але Зося пам'ятала і свого не дарувала.

В сінях грала музика.

На жорнах сидів музика Петро, клав вухо на скрипку і виводив такої дрібної-дрібнесенької.

При жорнах, на ступі, басував Юрко. Йому вже рука деревіла, і смик часто з'їжджав поза кобильницю. Юрко підхоплював смик і знов гудів по струнах, бо дружба зараз кричав:

— Юрку, грай або гроші віддавай!

— За мною, хлопці, танцюйте, танцюйте на моїм весіллі! — припрошував молодий, Микола, та щораз ставав перед музикою і виспівував свою радість чи горе. З кучерявої чуприни аж пара йшла, а сам лиш в камізельці, сорочка мокра, хоч зараз крути...

Ой, як я си заспіваю
Та у чужій хаті,
Най трясуться вікна, хата,
А на хаті — латі...

Лівою підбочився, правою обгорнув дружку і пішов... пішов, аж глина з-під чобіт підсакувала.

* * *

Вже давно другі когути відпіяли, а в Якимихи все ще дзвеніла музика та дріботіли танцюючі. Старці вже геть порозходилися, лиш в коморі, коло скрині, гостився вїйт з жандармом драглями та запіканою горілкою.

* * *

Довго короводилася Якимиха, заки приймила Миколу до хати.

— Десь, пек осина, людські дівки мають очі і горі, а моя вам зварювала за тим кримінальником, — скаржилася Якимиха. — Десь вам таке без хати і роду приплънталося до дівки, та лиш встиду на цілу фамілію. Як жию, ще'м в нашім роді кримінальника не запам'ятала...

* * *

І справді... Микола ледве місяць, як вийшов з тюрми.

Він без хати і роду. Батька ледве затямив. Був форналем у дідича. Мешкали в двірській хаті, в «чвораках», дві родини з дітьми в одній норі.

Якось раз зимою молотарка розторощила батькові руку.

Без забезпечення, без заплати, по кількох місяцях викинув дідич каліку з «чвораків». Тулилися по людях. Батько сох з дня на день, мати надробляла по господарях, а він то пас людську худобу, то чистив зимою панський ліс.

Батько недовго заважав, та й мати за ним поспішила, а Микола зростав у лісі з пилою та сокирою.

Тому кілька літ купив панський ліс фактор Зейліг. Йоськом його звали.

Прийшло багато таких, як Микола. Літом і зимою жили в лісі, в будах. Що заробили, те все забирав Йосько за стухлу кукурудзу та пнилу солонину. Деінде Йосько не дозволяв нікому купувати, хіба що хто тайком купив що в сільській кооперативі.

Цілими роками свистали в лісі пили, рубали сокири. Ліс клався покосами. Йосько з кожним роком ставав грубший, а робітники чорніли як земля, з дерев виголена.

Неділями лежали в буді та вигрівали до вогню спліснілі в лісі кості.

Лиш Микола вихапувався часом в село. До Зосі його тягнуло, та й у читальню цікавило заглянути. Радів, що молодіж гуртувалася в аматорськiм гуртку, що читала газети, книжки, і Зося туди намовляв, хоч сам не знав, чому. Він лише почував десь там, у серці, що се добре, що так воно і повинно бути. Коли читали газету, то він, мов вкопаний, слухав і цілий тиждень згадував про капітал, визиск, про конечність робітничої організації.

Якось раз захопив він «Волю народу» з собою до лісу і увечері став читати спершу сам, а потім голосно другим. Він читав:

«В цілім світі поширюється в нинішніх часах боротьба між визиском і працею, між нуждою і суспільною несправедливістю. Поневолений працюючий люд зривається до боротьби за новий, справедливий лад на світі, за рівне право на плоди своєї праці, щоб не було бідних і багатих, учених і темних, щоб всі люди були свободні від всякого гніту, визиску і неволі».

Ще довго, довго читав Микола, а товариші його слухали та щораз ближче підсувалися до вогню.

Цілий тиждень були всі, мов запаморочені.

Ждали неділі.

І знов приніс Микола «Волю народу», знов читав, а всі слухали:

«Становище селянської бідноти є незавидне. Треба шукати праці чи то на панських фільварках, чи в лісах, на тартаках за марний заробіток. Сю нужду сільську знає добре капітал і при допомозі цілої хмари лихварів, купців, спекулянтів визискує бідаків. При тім довершується найбільше ганебний грабунок людської праці, бо сільські робітники, несвідомі своїх класових інтересів, не вмюють зорганізувати оборонну силу проти гніту і визиску!»

Тяжким каменем, тяжким оскарженням падали сі слова в душі і серця бідних лісових робітників...

Вони зрозуміли, так, вони зрозуміли, вони все зрозуміли...

* * *

За два тижні, в суботу, приїхали до лісу купці з посередниками на чолі з Йоськом, приїхав обшарник* з економами і гайовими, всі озброєні, приїхала поліція з комендантом. Всі вони разом, одним фронтом приїхали «усмиряти» бунтарів, лісових робітників, які посміли піднести бунт проти страшного визиску їх праці, які посміли зажадати підвишки платні, зменшення годин праці і загрозили страйком, коли їх умови не будуть прийняті.

Від імені робітників переговорював Микола.

Грозьбами, тюрмою грозили лихварі, купці, жандарми.

Потижневі умови робітників були прийняті, але Миколу жандарми заарештували. Два місяці держали його в тюрмі і вкінці увільнили.

У ліс не пустили вже його визискувачі-купці, а товариші ще не вміли за нього постояти, поборотися, ще не вміли взяти його в оборону.

Та зате взяла його в оборону молодь села, згуртована в аматорським гуртку і при кооперативі.

Хоч на казаню кричав ліп і грозив пеклом, хоч страшив жандарм, хоч допомагав йому наказний комісар вїйт, — Миколу прийнято помічником справника в кооперативі.

До місяця Якимиха під напором села віддала за нього свою доньку Зосю, діяльного члена аматорського гуртка і хору.

Лісові товариші Миколи перестали брати Йоськову кукурудзу і солонину: всього достарчував їм Микола з кооперативи.

* * *

Піяли треті когути... У Якимиха за столом гостювали члени аматорського гуртка і управа кооперативи. Свобідно і весело плила розмова. В коморі штуркалися келішками наказний комісар і жандарм та підслуховували, що говориться в хаті.

А в хаті багато говорилося, багато мудрого і доброго. Планувалися нові плани, укладалися нові наміри, готувалася нова, дальша праця. Всім було радісно.

Не втерпів справник кооперативи, Михайло Чепурний, схопився з лави та став говорити:

— Товариші! Вже хіба кожний з вас усвідомив собі сю правду, що змістом нинішнього суспільного життя є класова боротьба працюючого класу з посідаючими і пануючими класами. Щоби боротьбу сю продовжувати так, як ми її вже почали, щоби по стороні праці поставити велику, міцну силу, треба створити селянсько-робітничу організацію. А такою на наших західноукраїнських землях є лишень селянсько-робітнича соціалістична партія «Сельроб»!

Мов на команду, всі встали. Залунала пісня:

Сміло, Сельроби, не гайте
Сили в нерівнім бою!
Люд наш робочий спасайте,
Волю, свободу свою!

...Вже добре зоріло... Тут і там скрипіли при студнях журавлі та колеса.

Микола з Зосею проводжали своїх наймиліших гостей. Розходились на всі сторони села...

В коморі Якимиха наказний комісар балушив на жандарма свої п'яні очі, а жандарм даремно старався прикусити свої короткі англійські вуса...

А селом ще довго лунала пісня...

1921

ПЕТЛЮРА З ВОЗА, — І ДЛЯ ПОЛЬЩІ ЛЕГШЕ,
АБО ГОНИ, ФЕДЮ, ПОЗА ХРЕСТ

Газети доносять, що головний з головних отаман Петлюра сприяв уже собі безжурне життя в союзній Польщі і вніс десь до якогось українського уряду чи там міністерства просьбу про димісію*.

Нащо мені женитися,
Нащо жінку брати?
Нащо мені у запічку
Дітей колихати?!

Нащо мені отамання,
Нащо панування?
Коли нема послухання,
Ні пошанування!?

Гомоніла моя слава,
Як вітер в діброві!
Гомоніла... аж замкнула...
В славній Ченстохові!*

Отак в Ченстохові головний, «великий»
Отаман Петлюра долю проклинав.
То морщивсь, то корчивсь, то сопів, то хлипав,
То сміявсь, то плакав, журивсь та стогнав.

А що, пане отамане,
Скрутило в печінці?
Нема кому поскаржитись —
Хіба рідній жінці!

Своїй пані Петлюржині,
Котра по Краковах,

В сивій кучмі на завісах,
В золотих підковах...

Бадьоро та ще й бундючно
Собі походжала.
Аж «союзник»* облизувавсь,
Бо «podziw wzbudzała»*.

Пропало вже! Минулося! Її золоті підкови
Ще минуться, як скінчиться польське «копиткове»!*

Та не дивуйсь, пане брате,
Така вже натура!
І польський віз буде легший,
Як злізе Петлюра!

Підеш хіба до Берліна,
Брест-Литовський «штет нох фест»!*Бо у Польщі вже сказали:
«Гони, Федю, поза хрест!»

ОСТАННІ ВІСТІ

Загальне становище. Львів кипить. З вікон повівають червоно-білі хоругви. По вулицях музики грають «Бартоша»*. Шинки повні народу. «Чорна біржа» присіла. Марка скаче вгору.

«Сльонск наш»*. Газетярі похрипли. Друкарські машини попсувались, — «надзвичайні додатки» польських газет розхапують натовпи народу. Люди днюють і ночують на вулицях міста, дожидаючи нових перемог. Наша редакція топиться в смітті, бо сторож від трьох днів п'є за щасливу перемогу.

Нечуване. У львівську ратушу вдарив грім. Кажуть, що то добра ворожба. Хліб буде як не таньший*, то з певністю дорожчий або будем їсти тільки саме м'ясо, або цілком його не будем їсти.

Нове розпорядження. Міністерство оголосило нове розпорядження. Вводяться безм'ясні дні: на різдво і на великдень. Солониною можна тільки смаруватися, як кого здує, або прикладати до певної частини тіла тому, хто спротивився реквізиції. Молоко не сміє бути з водою. Можуть його пити тільки діти і телята. «Пипка»* заказується. Хто не має грошей, той не сміє їсти два обіди. Шлунок кожного гостя в ресторані будуть пересвітлювати проміннями, чи там уже нема якого обіду. Яйця можна їсти тільки на «рахманський великдень» і то з шкарлупою. Їсти можна тільки свинячі хвости, воронячі лапки і кінські голови.

Хто того не стравить, той напевне умре. Кому яйце з шкарлупою стане в горлі, той удуситься. Рятувати такого — б'ючи кулаком в карк—не вільно. Хто відважився би «ікнути» на вид солонинки, буде караний. Кому

потече слинка на вид цукру, той заміниться в стовп солі. Хто полизав би той стовп, стане по коліна каменем.

...По Збруч наше! У Львові відбувся великий з'їзд польських людовців.* Були послі і сам президент міністрів хлоп Вітос. Ухвалено, що «по Збруч наше!» Віднині не вільно нікому говорити: «Знай, ляше, — по.. ах! Перепрашаю. Я вкусився в язик.

Конституція. В Варшаві по довгих муках народилася дівчина. Охрестили: Конституція*. То ніби щось іншого, як її сестра контрибуція, котру наші селяне уже знають.

Конституція приносить нам свободу, вільність. Віднині можна буде говорити, але тільки тихцем. Писати поки що не вільно, аж конституція підросте.

«Волі народу» не будуть конфісковувати, тільки кожне число мусить мати білі плями. Можна скликувати збори, але тільки всіх «ржимсько-католицьких». Можна відкривати читальні «Кулка рольнічого»*.

Українська мова одержує всі свої права... на подвір'ї і при господарстві.

Відбудова. Начальник Пілсудський і президент Вітос їздять по Галичині оглядати, як відбудувалася вона під польськими властями. Злі язики плещуть, що вони їздять дивитися не на те, як відбудувалася Галичина, а на те, як побудувалися польські колоністи. Наш телеграф доносить, що не зле.

Що з того всього? Хто не вмре, той ще не одне переживе, або пережили-сьмо панщину, то переживем і Австрію, або-або, як хто хоче!

ПЕТЛЮРА ІДЕ ДО КУПЕЛІВ

Польські газети доносять, що Петлюра їде на свіже повітря до купелів аж до Карлових Варів або до Карлсбаду в Північній Чехії і бере з собою свій штаб. В карлсбадських готелях замовив уже 50 кімнат.

В польського ксьондза мосці Пузини
Петлюра з штабом своїм сидів;
Грівся на сонці догори пузом
І вино дудлив, і добре їв.

А щоби спласло товстеньке тіло,
Що міцно здулось спереду й ззаду,
Їде Петлюра з «великим штабом»
До чеських «купель» аж до Карлсбаду.

* * *

Торгував кріпким, славним козацтвом
Продав народ свій, свою родину,
А тепер їдеш гріхи змивати
До чеських «купель» ти, вражий сину!

О БІДНА МАРЕЧКО ТИ НАША

За польською «Газетою Поранною» повторюємо віршик на честь польської марки.

О бідна маречко ти наша,
Як же упала ти низько!
І дальше в очах нам малієш,
До «зера»* тобі вже близько.

Привела тебе до упадку
Махерів банда проклята
І плебісцитів комедія*,
Чим сила наша зайнята.

На твоїм тілі пасуться
Твоїх ворогів стада.
Шахер-махери з-за моря*
І ганделесів* громада.

Торгують тобою, небого,
Як гарним жєнщини тілом,
Мільйони в ніч «заробляють»
І тішаться «добрим ділом»!

Лорд Стерлінг і містер Доллар
Мають тебе за «райфуру»*,
Спереду або і ззаду
Тебе притискають до муру!

Гей, боронімо маречку,
Нехай вже ворог не лупить!
Бо тая банда махерів
«Ойчизну»* нашу розкупить!

ТРАФИВ НА СВОГО

(Правдивий випадок)

В селі Л х, Рудецького повіту,
управитель панських маєтків так довго
бив безкарно людей, поки не трафив
на свого.

А у дворі був злісний пан,
Пан несамовитий.
І рукою, й нагайкою
Любив людей бити.

Аж натрафив на такого,
Що умів віддати,
І на панській голівоньці
Виля поламати!

ЧОГО МЕНІ ТЯЖКО, ЧОГО МЕНІ СУМНО

Віршик цей складаю з бесід прем'єра польських міністрів Вітоса, посла Стапинського, Діаманда та інших у бюджетній комісії варшавського сейму.

Чого мені тяжко, чого мені сумно?
Чи, може, тому, що марка спадає,
А «Rzeczpospolita»* начельника* лає?
Що партії польські з собою гризуться,
А сусіди німці над ними сміються?
Що банди «рабусів»* безкарно гуляють,
Свої ж республіку тихцем обкрадають?

* * *

Дурниця! Таж нині, як за круля Саса:*
Іж, пий, скільки влізе, і попускай паса!

* * *

Чого мені тяжко, чого мені сумно?

* * *

Чи, може, тому, що все дорожє,
А за те паскарство* з розкошів дуріє?
Що на перегони всі кричать, бунтують,
Що всі хочять хліба, як нема — страйкують?
Що «рольну реформу»* Вітоса-небоги
Дідичі і шляхта вже беруть під ноги??
Що Польська ойчизна, Вільно, Сльонск і креси —
То слова для глувих, мудрим — інтереси!?

Дурниця! Таж нині, як за круля Саса:
Їж, лий, скільки влізе, і попускай паса!

* * *

Чого мені тяжко, чого мені сумно?

* * *

Тому тяжко-сумно, що болить душа,
Що йде в чужі руки рідная земля!

1922

НОВОРІЧНІ ПОБАЖАННЯ КУЗЬМИ БЕЗДОМНОГО

ВСЯКИМ ЛІГАМ, СОЮЗАМ І КОНФЕРЕНЦІЯМ

То в Версалі, то в Сен-Жермені,
В Парижі, Лондоні,
Часом в Римі, то в Женеві,
То аж в Вашінгтоні...
Змарнували, згайнували
Ви не одну днину:
Пи́ли з перцем і без перцю,
Їли студенину.
По небіжчиках великі
Поминки справляли,
А наївшись і напившись,
Додому вертали.

Ви крикуни з міцним горлом
Кричите: свобода!
Чи знаєте ви свободу
Нашого народу?

Ех, якби вас наша колька
Шпигнула під бік,
То не так би ми стрічали
Другий Новий Рік!

За тую свободу,
Яку від вас маєм,
Одну таку кольку
Під бік вам бажаєм!

*ГРОМАДСЬКОМУ КУМОВІ ЛЛОЙД ДЖОРДЖЕВІ**

Ти, громадський куме, славний Ллойде Джордже,
Ти, баришівнику, світовий крутію,
Крутиш хвостом добре по всіх закамарках,
Ми тобі пошлемо з конопель олії.
Смаруй добре горло і кричи щосили,
Що для нас — свобода, ворогам — могили!

ВИБОРИ, ВИБОРИ І ПО ВИБОРАХ

Вибори, вибори і по виборах. Скільки-то надій, скільки радості для різних темних духів, для виборчих хрунів. Їм то, неборакам, ковбаса виборча вертіла в носі як день, так ніч. Снилися їм плоти, ковбасами плетені, а замість колів — штаби «злотих польських», якими мали обдарувати їх малопольські пани за переведення галицьких виборів.

Та й розлізлася та виборча саранча по наших селах.

...Розуміється, при такім празнику різно буває. Каня* лапала по курниках кури, яструб на спілку з лисом виносив гуси, де-не-де з радості ломилася в коморі колodka, топилося масло і смажився сир, а з кубелі зникали яйця.

А потім ішла забава, аж курилося. Отак на жарт всунули декому 25 буків, щоби мав пам'ятку з виборів.

Словом, всюди видно було по селах торжественну хвилю. Ладно, мірно і чудесно.

Не помогли ті різні недобрі духи, що не казали їти до виборів. Виборці попросту розпихали стіни хат, де урядували виборчі комісії, а виборчі горшки тріщали від карток, відданих нашими людьми на листу «хліборобів»*. Кандидати на послів аж ремні з радості поpusкали.

...Кажу вам, все було в порядку, дружба така завелася по селах, що тисячами забирали людей до міста, щоб їх мати ближче до себе. Дали їм квартири у великих будинках, так званих (даруйте на слові!) криміналами. І сидять там наші люди приспівуючи.

Де-не-де, як приміром у Львові і в Коломиї, з надмірної розкоші не хотіли їсти кримінального короваю і комашняної душенини та почали якусь голодівку. Пощо,

нащо, хто їх знає? От, добре їм живеться, то розбирають собі!

Одним словом, добре у нас та у нашім краї; живеться тут нашим людям, як у божім раї. Мирно, тихо і спокійно, — лишень веселися, як дістанеш буком ззаду, — дуже не журися. І в Америці б'ють буком.

...Отакі-то в нашім краї чудеса бувають, що сусіди так нас люблять, що аж в тюрму пхають.

Як був би-сь так голосував, як панські форналі, то були би причепили на груди «медалі», та на радість, на утіху, світові на славу повезли би самоходом у саму Варшаву.

Коли-сь того не хотів, гризи з злості нігті. А тимчасом «хлібороби» витирають віхті по вельможних предпокоях та цямкають шкварки з панських столів і ладують до торбинки марки.

На пам'ятку про вибори, про наш люд незломний написав тих кілька слівець ваш

Кузьма Бездомний.

ЯК ВРІЗАВ!..

Стрінувши товсту свиню,
Сказав Михась до Івана:
— Ця свиня таки товстіша
Від «нашого» з двора пана.

Івась зміряв свиню оком
І ось що на те сказав:
— Таку свиню, як «пан з двора»,
Я ні разу не видав!

ДО ТИХ, ЩО ВЖЕ СУТЬ, І ДО ТИХ, ЩО БУДУТЬ

Зараз по різдві передплатникам «Волі народу» пишу я сьогодні ось це «послання».

Тих, що вже суть передплатниками, питаюся: хто має рацію? Ага! Розуміється, я, а не ви. Тому рік (коли не вкуситися в язик!) я вам так щиро побажав, що так і сталося. Від різдва до Нового року, від Нового року, поки на пашу не підуть корови, а потім легенько до покрови, за покровою місяців більше як два і дочекали-сьте знов різдва. І дочекали-сьте! Хто не дочекав, той, напевно, не дуже нарікає. Раз, що і в небі передплачують «Волю народу».

...Хто дочекав, той (коб здоровий!) засяде знов за стіл з жіночкою та діточками, щоби щасливо різдво опровадити, Нового року дочекати, поки на пашу не підуть корови, а потім легенько до покрови, а за покровою місяців більше як два і дочекає знов різдва! І так «в кулко Мацею»*,— аж до цілої сотки літ, поки пан біг призначив вік.

Хто дуже цікавий, чи в небі смарують там хлопа півперек ремінним салом, може дуже скоро туди дістатися. Нехай тільки спробує не піти до виборів або військової бранки!..

Колись тут припакував з Сокільник* до Львова мазур саньми. А у Львові на вулицях така санна, що сани аж іскри з каміння кресали. А на купі снігу, що магістрат ще тамтого року його згорнув, сидить вам така маленька птиця з жовтим хвостом, — посмітюхом її на-

зивають. Сидить та фурт до мазура: «фір-фір-фір-віз, кидай сани бери віз». Мазур слухав, слухав, а далі плюнував — та й до жінки:

— Ту і посьмецохі по-руську гадаймо, а панове клаймо, же польські Львув майом!*

Ой, так, так! Ще чоловік крижів добре на печі не вгрів, а тут вже готова весна вскочити, бо так захотілося якимсь там планетникам, бодай їм зірка в око впала!

Нехай би так потис мороз, най би пани подріботіли ногами. Вони, мудрагелі, завжди на хлопа галюкають, що хлоп все має. Ігі на вас! Та на вашу біду коструба-ту! Хлоп акурат стільки має, скільки для руського хлопа з чорним піднебінням приписано.

Гей, пани, пани! Якби ви знали, як мене не раз біда притисне. От хоч би і минулої зими: збіжжя не дописало, паші не зібрав, — хоть гинь. Коні гризуть жолоби, корова, як баба хотіла з неї молока видусити, лупила бабу хвостом поза вуха, підсвинок мало хліва не рознесе, «гультьяй» звинув хвіст під себе та вие бувало на гною, аж заходиться, а я на лаві заверну в кожух голову і чекаю, чи стара якого обіду не зварить. Отакий то хлопський рай буває.

Або от того року. Пороз'їджалося військо по селах і годуї їх. І коням дай вівса і сіна, і жовнірам не поскупись, бо сам собі вдвоє візьме. А апетит мають! Бо і як не мати! Село, свіже повітря!

Свята за плечима. Так би щось масного, панського придалося, та годі. Зайця не вполюєш, бо він панський, кримінал за нього. Бувало влітку з-під межі гоню того кучого сплюха хворостиною і то легенько, щоб часом не підчімхати ноги. І риби на свята не їсти нам. І ріка панська і став панський. А панського щупака і за хвіст помацати не смієш, — кримінал! Гей-гей, пани, пани! Хто буде карати за ваші гріхи, а наші сльози?

Я не знаю, як у вас, а в нас на селі як крикне один хлопчисько на другого, — ніби так прозиваючись, — «ти, конскрипцю або хліборобе» — то вам зараз — бух! Півкопи жандармів, оберемок комісарів, гарнець «вивядовцуф»*, а навіть ступа війська і парада готова: файно і задурно! У нас в селі геть люди мудрагелями стали. Незадовго то всі статuti, закони, патенти і параграфи будем знати краще від суддів. Вони вчаться того в університеті, а ми з практики в Івановій хаті*. Та, слава богу,

то тільки то, бо бувало австрійські жандарми під час виборів стріляли нас, як костогризів на черешні!

В Польщі нічого так нового нема. Вшехпольські молодики* покричали, покричали і перестали, а вшехпольський старик Невядомські чекає суду за вбивство першого президента Польщі Нарутовича. Небіжчика похоронили, нового вибрали, і все в порядку. Тільки щось поговорюють, що якийсь міністр впаде. В Польщі так падають міністри, як перестиглі грушки від вітру.

Цікаво, що не вибрали до сейму якої «хліборобихи», ст, приміром, Гринькової Каськи. Як була би поїхала до Варшави, то у Гринька було би з чуприни хоч на щітку волосся зістало, а так Касуня до Нового року до волоска видзьобає.

Та поки те станеться, готуймося до «Святого вечора». Бо то дванадцять страв легко сказати, але їх з'їсти! То доперва штука! А все-таки знайшовся такий, що з'їв усі дванадцять страв. Панько Розперезаний був тим багатирем. А їв він їх ось в такому порядку: бульбу з мундиром і без мундиру, бульба варена, печена, солена і не-солена, бульба примерзла, надігнала, дрібна, ціла, кришена, ну і топтана! Порахуйте, чи є дванадцять страв? Але то було колись. Нині такі багаті на нашій землі не трапляються!

Сідайте щасливо і здорово до «вечері», діліться прокуркою з жінкою та діточками, та бажайте собі того всього, що я вам бажаю. Стільки щастя, скільки має вчасна весна гожа, стільки краси, скільки має у розцвіті рожа, а здоров'я, сили, вроди, нехай гірські води із карпатських джерел завжди вам приносять! Вітри буйні нехай всюди і усім голосять, що тільки той буде щаслив від роду до роду, хто надішле передплату на «Волю народу»! А хто вірить в нашу долю, хто міцний, незломний, того від душі вітає

Ваш Кузьма Бездомний.

«ПОДЗВОННЕ»

(На несподівану смерть «Рідного краю»)*

Якщо у вас по Австрії
Лишилися які дзвони,
То шарпніть так за мотузки,
Щоб чути було на три гони.

Дзвоніть, щоб голос дзвонів гнав
Понад ліси, гори й гай
І дійшов там, там, де сконав
Без заповіту «Рідний край».

Служив ти вірно, брехав щиро,
Плював отрутою на нас,
Аж зашморгнувсь в собачій службі
І на «подзвонне» прийшов час.

А щоби з гробу ти не встав,
Як упир, спрагнений смоли,
Ми на схід сонця у твій гріб
Заб'єм з осики три коли.

ГОНИ, ФЕДЮ, ПОЗА ХРЕСТ!

Петлюрі на дорогу!

Польський уряд рятує свої фінанси, і
«Рідний край» перестав виходити. З тих
самих причин пан отаман Петлюра
(тьфу! бодай щезнув!) вніс просьбу до
чеського уряду, щоби взяв його на свій
«ферфлегунок»*.

Із варшавського корита
Пив Петлюра брагу,
Як корито розісохлось, —
Проситься у Прагу.

Було колись на Україні ревілі гармати,
Були колись петлюрівці, вміли грабувати!
Грабували, зграбували і славу, і волю.
Нині з «паном отаманом» ділять гірку долю,
По варшавських сміттях гнуться босі, неприкриті
І народним чорним п'ятном клятьбою прибиті.

Ох, урвалась панська ласка,
І «маречек» жмінька.
Щезла «слава» петлюрівська,
Скрутилась печінка.

Йди, Петлюро, та будь певний: ніхто не заплаче,
Хіба ворон на дорогу — тьфу, щезай! — закряче.

Та не дивуйсь, пане брате,
Така вже натура:
І польський віз буде легший,
Як злізе Петлюра.

МАЗУР «МЕНДЗИ* КАБАНАМИ»

(Правдивий випадок у селі Жираві, коло Ходорова).

Умер мазур-колоніст,
Треба поховати.
Пішли діти у Ходорів
Цвинтаря питати,
Та ходорівці за цвинтар таке загатили,
Що наслідники мазура лиш носом скрутили.
Аж знайшовся у Жираві
Якийсь старший брат,
Продав місце на цвинтарі,
Хоч мазур не сват.
Мазурята-наслідники щиро заплатили,
І над татом небіжчиком так заголосили:
«Що ти зробиш, наш татуньцю,
Помендзи врогами?
Бендзеш лежал, наш кохани,
Мендзи кабанамі!»

ІДОЛОПОКЛОННИКИ

Кругом неправда і неволя,
Народ замучений мовчить.
І на апостольським престолі
Чернець годований сидить.
Людською кровію шинкує
І рай у найми оддає!..

Тарас ШЕВЧЕНКО

З Риму надіспіли телеграми, що від папського престолу ласкаво пофатигується* в Галичину на візитацію греко-католицьких єпархій сам ксьондз Дженнокі*.

Вже виїхав... вже їде... Вже припали у Відні до його стіл галицькі недобитки політичних гешефтярів... Вже... вже... приїхав...

Закипіло в святоюрським котлі*, заметушилися чорноризники, заклопошилися суспільно-християнсько-трудо-вицькі куці фраки.

Задзвонили дзвони, зійшлися «процесії», збіглися політичні баришівники, схилили до стіл папського висланника свої привиклі вже до того голови, а ксьондз Дженнокі благословив...

Не замикалися у нього двері: делегація за делегацією всувала туди голови і складала до його куферка* скарги та просьби. А папський висланник, зложивши на кругленькім черевці руки, слухав, возносив вгору очі, обіцяв, позіхав й благословляв...

І поплелися туди переношені рештки «Русских дам»*, лицезріли його і рум'яніли.

Пішов туди відомою йому так добре доріжкою урядовий комісар «Народного дому»*. За ним поплентався його «собрат по чину», такий же урядовий комісар Ставропігії*. Обидва вони взяли відповідальність перед владою за «Русский голос»*.

І той самий нинішній ставропігійський комісар, котрий в 1915 році брав участь у зборах Ставропігії, де одногосно вирішено вернути до православія, — той самий зложив ксьондзу Дженнокі «Пропамятное письмо и смиренное прошение к стопам папы». Пише, що ви-

знає свою вину, гаряче кається в гріхах і обіцяє, що Ставропігія докладе всіх сил, щоби повернути на католицизм православну Росію так, як то сказав папа Урбан VII: «Per vos rutheni Orientem convertendum spero» («Через вас, рутенці, наверну Схід»).

А великий дзвін Кирило на ставропігійській вежі аж застогнав на такі «герезії»* пана комісара. Застогнав, бо зроду того не чув.

Дісталоя в тім листі від пана комісара і російській революції. Вопіє велигласно, що то «допуст божий» за те, що «православна церква відірвалася від католицької» та обіцяє, що аж комісарська Ставропігія спокутує і направить той «допуст божий».

А ксьондз Дженнокі слухав і «смирненное комиссарское прошение» сховав до куферка...

Вітали його потім «процесії» в Станіславові, вітали і в Перемишлі. З хоругвами спішили до папського делегата на призив духовних і світських верховодів доколичні села. Кланялися йому золоченими хрестами хоругви, кланялися низько. А ксьондз Дженнокі слухав, нічого не розуміючи, і з словами «Все в руках божих» благословив.

А коли вже досить йому було тих славословій, смиренних поклоненій, окликів «Осанна» і коли переїлися вже парадні обіди, казав замкнути куферок з українсько-рутенськими скаргами і поїхав до... Варшави!

Там, в подяку за «Осанна» галицьких греко-католиків, відвідав сам особисто «смирненного раба божого» «хлібоїда» ксьондза Ількава і також... благословив!

Завершивши куферок «письмом» Ількава, поїхав ксьондз Дженнокі в Спалу*, де у президента польської держави Войціховського відбувалися дуже важні наради польських міністрів.

Чи зараз там у Спалі, чи пізніше отворив ксьондз Дженнокі куферок, — не відомо. Відомо тільки те, що до польських газет подав той папський ревізор ту радісну вість, що «в Галичині мир, тишина та гладь і божа благодать, та що ціле руське населення тільки одного в бога просить: примирення з Польщею».

І поїхав папський ревізор, а за ним навздогін йшли «умилительні» телеграми від галицьких українсько-рутенських «християнсько-суспільно-трудовицько-русько-го-лосих смиренних рабів!»

ПО ТЕРНИСТІЙ ДОРОЗІ

Щоби так дуже по тернистій, то б не сказав. Скорше можна би сказати по борозні, та і то не з сухою грудою. Нема чого нарікати: дощ не скупиться тієї весни, а підливає землю, гейби подав собі руку з плугом і бороною. Йдеш свіжою борозною, то неначе в чоботі з вівсяним віхтем.

Сонечко підморгує, коники форкають в сторону прозябаючої з землі травиці, а жайворонки аж заливаються — такі раді. І ворони покинули сухе галуззя тополі та штильгують за плугом, видзьобуючи весняні черви.

Весна.

Віджила земля.

Зрадів весною наш робочий народ і сіє в землю зерно, що заплатить йому сторицею.

Тут і там вигукують поза селами нові гості Валенти та Мацьки*, вицьвяхують по сухих ребрах кобилина ремінним «посьвістакем»* та посилають її до «ясних перунуф»*.

Не чула наша земля ще таких слів, а нині несуться вони вже з грудей тисячів Мацьків і Антків.

А тимчасом другий «круль П'яст»*, предводитель польських людовців віт Вітос*, запиває могорич з панами шляхтою при весільнім співі послів рабинів. Добив П'яст-Вітос торгу з тими, котрих ще так недавно називав кровопивцями польського сільського люду. Усміхається йому, видно, знов міністерський м'який фотель, на яким вигойдувався тоді, коли Червона Армія йшла під Варшаву. Незлий смак має хлоп Вітос! Притім уб'ється ще який інтерес, купиться млин, двір, ліс.

Нема то як добре жити з панами!

Добиваються пани — шляхта та польські людовці—

торгу нашою землею. Нові хвилі колоністів нахлинуть в наш край, виростуть нові косцюлки* і каплічки*, а властитель, правний властитель тієї землі, наш трудовий, малоземельний і безземельний люд буде далі гинути з голоду за землею, буде далі йти тернистою дорогою.

А Львів гуде, а Львів шумить віватами, парадами. Проминув «тшеці май»* і зближається день, в котрім заїде до Львова французький генерал Фош, заїде сюди, щоби переконатися наочно, що тут дійсно Малопольска* та що тут дійсно «польські Львуф»! Внесуться десятки тріумфальних брам, залопотять сотні біло-червоних прапорів, проріжуть повітря сотні парадних пострілів і пронесуться тисячні голоси:

«Нех жеє культурна Франція».

Так, так! Культурна Франція. Та сама, що гнала в кривавий бій мільйони робочих во ім'я великої ідеї, во ім'я свободи, визволення, самовизначення народів...

ЯК «GAZETA PORANNA»* НАРИКАЄ

Гей, ви американські де прете долари?
Чи вас кров не залиє, не боїтесь кари,
Що паскарі* багатіють і всім верховодять,
А порядні люди лиш на дідів сходять?
Бо справді вже тяжко прийдесть даліше жити,
Як не схоче новий потоп скоро затопити
Всіх вас, спекулянтів, і банкірів усіх,
За те, що ми гинем, а вам радість, сміх.
Робітник, бідний рільник, урядник, артиста
Клене вас всіх від мами аж до дідьків триста,
А пан міністр Грабські* свій голос підносить,
На два літа таку саму біду нам голосить.
Подивіться, що ся діє, гешефтарів хмара
В окулярах слідять звишку любого долара;
Бо кожний з них в своїм «фаху» — то організатор!
Поліція! Гей же, де ти? Та де прокуратор?
На вулицях ждуть голодні, ей же лусне струна,
Як порветься, — не pomoже соймова трибуна.

НАРОДНА ПРИКАЗКА: «БЛУДИШ, ЛЯШЕ, БЛУДИ ДАЛЬШЕ!»

Ні ви, ні я не вгадаєм, як то воно буде, та пишуть так всі газети і говорять люди, що у Польщу приїжджає англік, хитра штука, і направить всіх поляків без грозьби, без бука.

Думаєте, що потрафить славою зломити або панів поміщиків честі научити? Може, паскарям, шубравцям повтинає руки і пішле польських буржуїв у пекло на муки? Але де там! Здаєсь, буде таке: шие-поре — ні порядку, ні користі, лишень ниткам горе.

Кажуть: будуть польські марки штемплем штемплювати, за сто тисяч хочуть нових аж п'ятдесят дати. Хоч Гриць кричить, що вже латки на штанята має, коли вітер сорочину без штанів здуває!

Не тіштеся; не понесем буржуїв «на марах», не у марках їх багатство, але у доларах. Ти, англіче, штемплюй марку спереду і ззаду, вони з сміхом подивляться на тоту параду. Нема в Польщі панів-дуків для жертви охочих, вони знають, з кого зідруть: із селян, робочих!

Та нікуди правду діти, як хвороба зможе, тоді навіть англік з файков вже не допоможе. Пани дальше будуть дерти, але кожний знає, що шаліють, коли лихе до них приступає. От сидів бись ти, англіче, коло свої миски, не заткаєш свого горла, не то чужі писки!

«ДОДАТОК» ШКРОБИПЮРКАМ

Де то було, коли було, їй-богу, не знаю, може, то було у пеклі, а може, у раю; може, в якійсь республіці чи там у державі, в Бухаресті, Куликові, а може, в Варшаві? Одним словом, ось що було.

Міністрів громада зібралася і сталася величезна рада. Той за вухо пошкрябався, той у потилицю, той знов руков махнув туди, аж поза мазницю, таку-то вам тяжку раду міністрове дали, а думки їм, як чиряки, на чолі сідали. Щоби різних шкробипюрків якомсь придобрити, ухвалили, підписали пенсію збільшити.

Виплатили шкробипюркам «додаток» з долини, — гуляй, справляй хоч весілля або і хрестини!

Утішився шкробипюрка: тьфу! пропадай, смутку, аж з радості завертіло в нього у жолудку. Покрутився сюди-туди, де ж ту ся подіти? Мусив аж до магістратських виходків летіти. Коли вийшов і дав «бабці» по-панськи «заплаток», порухував — пропав цілий місячний «додаток».

ЩО «В ПОЛІТИЦІ» ЧУВАТИ?

Що «в політиці» чувати, ви хочете знати? То так не йде! Хто задарма газету читає, той не тільки що совісті, но встиду не має!

Чому ж, друже, не заплатиш за свою газету? Продай яйце і газету маєш, як верету.

А газета наша блага стільки усім творить: і засмутиє, і потішить, і правду говорить:

«Якби не хлоп і не воли, здохли би пани, якби кінець прийшов панам, — віджили би ми! Правда стогне у неволі, а кривда регоче, пан і серпом зголить горло, а бідного навіть бритва голити не хоче».

Будьте щирі, бо не треба душею кривити, хто любить «Волю Народу», мусить заплатити!

Мудрому то одним словом багато допоможеш, немудрому і лопатов в голову не вложиш!

Хоч гнівайтесь, не гнівайтесь за той голос скромний, бо не бреше, правду чеше ваш

Кузьма Бездомний.

ХТО ВІДГАДАЄ?

Ви, певно, хочете знати,
Що у мене та в світі чувати?
Ех! Шкода вас й моєї сили
Та Панькової кобили.
Адже знає кожна сваха,
Що у світі саламаха:
Така смачна, що пан їв,
А мій Брисько не схотів.
В цебрі кварта сочевиці,
З хробаками печериці,
А до того на присмажку —
Спліснілої чемериці.
З підпанками «то і ово» —
Тут підступ, там «масне» слово,
Іздять «десь» на «роздобенди»*
Куці поли реверенди,
Для нещастя і біди
Хвіст сивої бороди.
З ними держать «ананаси»
Щось чотири меценаси*,
Три «банкових» директори
І півтора «професори».
А в тім возі без орчиків
Трясесь кілька панотчиків,
З ними пнеться з-за потока
Одна їмость сивоока.
І та спілка за свій «труд»
Продає наш сільський люд!

ПОЛІТИКА

Політика — не сметана та і не помії.
«Роблять» її у Варшаві, Львові, Коломиї.
У Варшаві політики йдуть до арсеналу,
У Львові і Коломиї — де? — До криміналу.

ВИ, ПЕВНЕ, ДУМАЛИ, ЩО Я НА ВАС ЗАГНІВАВСЯ...

Ви, певне, думали, що я на вас загнувавсь, що мовчу, якби води в рот набрав?

А ось на злість вам не буду мовчати, а починаю кричати, співати, голосити разом з польськими газетами: спадає, спадає! Що? Чи, може, ціна чобіт, хліба, солі, нафти? Чи, може, податки?

Йй-богу, спадає, але старий гудзик від старих порток, гнилий волос з дурної голови, пшоняна каша з дурявого рота, сподні з Юрка, бо ременя не має, спадає сорочка з Максима, бо дірами вже не вдержиться на грішнім тілі, спадає на голови людям сніг з львівських кам'яниць, — одним словом, спадає все те, що повинно триматися, а те, що повинно би спадати, тримається далше.

Біда як на чоловіка знаходить, то все в парі. Недосить, що плачу податок ґрунтовий, податок доходивий і податок додатковий, — кажуть тепер платити ще за скриню, лавицю, образи і ковбицю*, за жорна, ступу, за ожіг* і коцюбу.

Від того податку увільнений кожний господар, на голові якого жінка зломилла коцюбу. Далше той, у кого негибльована лавиця, бо на ній ексекутор не сяде і всі ті, у котрих на стрісі сидить (бодай щез!) хованець*.

Податку за хату не платить той, хто мешкає в стайні, той, хто дістав на «відбудову» і донині живе в ямі, і всі ті, котрі хати не мають.

За корову не платить податку той, кому корова «ми-

нулася» чи там здохла, а за бичка не платить навіть той, чия корова бичка не мала. Одним словом, за коні і корови не платять податку всі ті, котрі ні коня, ні корови не мають.

За кури, гуси, качки і індики платиться також податок. Увільнені ті, у кого качка замість хробака ликнула камінь і вдавилася, далі увільнені ті, чиї кури подушила куна або тхір, а за індики не платять всі ті, у кого індиків нема.

За свиню платять податок ті, котрі годують на великдень, а увільнені ті, котрі зарізали на різдво.

Той весь податок мусить бути звальоризований, то є перерахований на французькі франки. Хто не знає, як то вальоризується, то я його навчу навіть задарма. І так: додається разом відморожені пальці всіх домашніх і сусіда, з котрим процесуетесь, ту суму множите на ребра корови, що сама вже не встає, від того треба потім відняти коли з плота, які вирвали хлопці до бійки, одержану суму поділите через зубці з грабель, додаючи до того кількість картопель, яку з'їла родина перед різдвом, одержану суму поділіть на число дівчат в селі, які хочуть вийти заміж, а не можуть, бо їх ніхто не хоче, а те все помножить на число келішків горілки, які випив найбільший пияк в селі від шлюбу з першою жінкою аж до гробової дошки третьої. Сума, яку з того рахунку одержимо, буде рівнятися сумі волосків на голові вашої жінки. Хто жінки не має, нехай зараз жениться, бо інакше не звальоризує податку.

Коли тільки прочитаєте мою раду, зараз сідайте до рахунку, та поспішайте, щоб скінчили рахувати хоч до судного дня.

Якщо б, одначе, хто че міг порахувати або рахунок йому «не годився», нехай скоро пише до мене, а я йому порахую тоді, коли на моїй долоні виросте волосся.

Увільняю від рахунку всіх тих, котрі придбають у себе в селі або в сусідів хоч одного нового передплатника «Волі народу». Хто не придбає, той буде рахувати, поки йому все волосся не вилізе з лисої голови! То вам мій «віз і перевіз».

ХОЧ МОЮ КИШЕНЮ Й ШЛУНОК..

Хоч мою кишеню й шлунок вже добре зціпив передновок,* але «курячої сліпоти» ще не маю. Виджу добре, що в нинішній газеті нема «Що де чувати?» і «Новинок».

Чи справді нічого ніде не чувати? Здорові говорили бисьте! Як то? Такий великий і широкий світ, а тут вам зі світу і ворона не каркне. Колись якась вам обчіхрана кутерного сіла у одного господаря в Калушині на оборозі та як роззявила писок, то аж страх було слухати. І кра, і кра, і кра.

Та чого, пек осина, крячеш?

А вона вам з оборогу — і гульк на Босого буду.

Псисько вишкірив до неї зуби та собі. Щось недоброго буде з нашим Босим, коли ворона так до нього кряче. Ще тих слів не скінчили, а тут у воротях... жандарми.

Босий скрутив хвіст та до буди, ворона аж захлиснулася, вікна зі страху зайшли парою, дітиськами змело з лавиці під припічок, стара прилипла до жорен та гуркотить ними, аж вапно зі стіни облітає. Я став серед хати і жду. Входять та беруться до роботи. Ревізія. Заглянули до столу, за образи, під подушку, пошпортали в попелі, надибали дітиська під припічком, постукали карабінами до землі, чи не гуде, а зубами аж скреготіли. Стою та дивлюсь, що то воно буде.

А стара меле, хоч босі ноги до землі примерзли. Покрутилися, покричали, а вкінці тріснули дверми. Ми відітхнули. Стара відхувала вже в хаті ноги, а дітиська повиставляли з-під припічка головки, як куря-

та з яець. Нараз — бух! Постріл. Босий заскавулів і замовк. Тим скінчилася ревізія. От і викрякала ворона бідному Босому смерть. А шкода, вірний був! І таке то «в світі чувати!»

Щодо «Новинок», то також небагато їх. Кажуть, що буде більше журби, бо колія знов на двадцять процентів подорожжіє. Та то не велика журба! Хто нею не їздив, той не поїде. А на цвинтар колієв не вивозять. А тут вам зима тримає і ані думає попустити. Видно, сподобалося їй у нас. Якби так витиснула те все, що нас тисне, то нехай би ще тиснула. Здається, одначе, що вже не довгий її вік. Пишуть з нашої Верховини, що ведмідь вже свою буду рушив, та і сорока колись-ту на гноїську обскубувала підсвинка, аж паздир'є з шерсті летіло. А то вже найкращі ознаки весни. Ой, тяжка буде весна того року. Як ті сніжиська розтопляться, то хіба аеропланами будемо їздити, бо дорогами нашими не перейде, не то перейде. Нема вже ні цісарських, ні польських, ні пов'ятових, ні польових, всі нині стали однакові — польські. Дідичі чвірками в кареті ще ними переїдуть, але наш чоловік своїми хабетями не пересуне. Кажуть, що замість дороговказів «їхати направо», буде написано «гуляй, душа», цебто їдь, куди хочеш і куди бачиш. Та-бо і правда! Нащо і пощо держатися якоїсь там дороги? Як вільність, то вільність всім, у всім, всюди.

У поляків скінчився вже «карнавал», а тепер прийшов ҚАР-навал. Посипали колись-ту голови попелом, а ксьондзи заспівали їм милозвучно: «Ви порохом є і в порох обернетесь».

Скінчилася і наша масляниця, а наступила «бульбяниця». Зачнуть наші села забиратися до пісних страв. А є їх немало. І так: бульба, картопля, кромплі, мандебурка, крампулі і кромпіри, бараболі. У самого воеводи стільки страв нема. Тож кушайте здорові, маєте прецінь в чім вибирати, а як вам переїсться, то перейдіть на капусту, — то не зашкодить. Часом перекиньте голим борщем та якось поволі до «нового» допхаєте. Хто не видержить, того поховають. Хто не вірить, нехай спробує!

От і ціла політика!

І СЕ, І ТЕ, І ТРОШКИ ЩЕ

Якби моїх особистих ворогів тиснули так кольки, як того року мене зима тисне, то давно вже були би заціпили зуби!

Та-бо вже годі видержати. Десь бувало зима була, як зима, як залюблена вдова, то трошки обняла морозом, то поплакала дощем зі снігом, а по йордані то всі на зиму свистали.

А вже як в марті бувало пукла лоза, а на ній кучохвоста пташина залебеділа:

«Фир-віз, фир-віз, кидай сани, бери віз!», то люди по полях, як бузьки, з лопатами бродили та спускали борознами залишки снігу.

Десь іншими роками мій зимовий плащ в березні вже давно лежав у заставі в крамаря, а того року жду тої хвилі, як спасіння.

Та добре, що хоч досить вугілля було в мене того року; мав я того цілий, повний гарнець. Палив тим вугіллям цілу зиму, та ще яку чвертку продам. Вікно ані разу не замерзло, бо надворі було тепліше, як в кімнаті, словом, було, як в раю.

Вже пхав би біду яко-такো вперед, якби тих маречек більше було. І чорт те знає, чому вони мене не хтять держатися? Видно, не маю до них щастя так, як Франція. Коли тільки Польща звальоризувала марки на французькі франки, то франк полетів в долину, як біснுவатий, ціни у Франції скачуть вгору, франк в долину, а французи зі злості то вгору, то в долину, то вгору, то в долину.

Гей-гей! Передновок береться не на жарти. Заглядає вже до хат, бо в стайнях він вже давно розпанювався. Худобина ледве зіпає, прийшлося продати ос-

танню чвертку на сіно та солому. Ага, дам вам добру раду: якби так (бодай біда щезла!) худобина не могла вже встати, то прив'яжіть її до хвоста долар, а зараз піде догори, значить, встане.

Так, так! Жура за журою, одна другу доганяє. А бували і кращі часи, тоді коли ще був таким, що встав, підперезався і цілком убрався або, інакше сказавши, коли ще ходив лишень в сорочці по кістки. Раз якось зимою з молодшим братом нарихтували ми собі з бузини пукавки, посідали під припічок та робили кульки з краденого у мами клоччя. Мама сиділи навпроти нас під вікном на лаві, веретено в їх руках фуркотіло, докінчували, бачте, третє пасмо. Я зробив під лавою коло мами на стіні вуглем колесо, набили-сьмо пукавки і на команду: раз, два, три! — пук! пук! впало два постріли, аж з пукавок закурилося. Кужіль впав, мама в крик, вхопила коцюбу та до нас. А знаєте за що? За те, що замість в чорне колесо на стіні, ми обидва трафили в мамині ноги. То були часи!

А нині? Нині тисне нас біда, а зима гейби контракт на цілий рік зробила — не думає нас покидати.

Га! Як видержим, то ще поживем, а як не видержимо, то тоді нам і так все одно! Якби ви так (пек осина!) знайшли тисячу доларів, то не забудьте, що все і на кожному місці вашим спільником є ваш

Кузьма Бездомний.

НІ ПРИШИТИ, НІ ПРИЛАТАТИ

Що то буде, що то буде? Десь іншими роками на польського Юзефа бузьки клекотіли, аж заходилися, а того року ще навіть жаба з болота ока не показала.

Не думайте, що то все без значення. Тут криється велика європейська біда. Подумайте лишень: всі бузьки, що летіли в Польщу і мали бути хресними батьками цілих легіонів нових жовнірів, всі вони задержалися за Карпатами на Мадьярщині. Тож того року число мадьярських жовнірів буде небувалим, а тим самим число їх в Польщі зменшиться. Значить, європейська рівновага захитана.

А може, бузьки бояться нової данини, яку оголошують по селах війти? Кажуть давати на якісь «газмаски», бо так розпорядили староства. Оповідали старости, що ніби нема страху перед газами, але все то якось краще є забезпечитися на будучність. Цікаво, чи уряд знає про те старостинське розпорядження? Села наші платять такі податки, що урядові на «газмаски» повинно вистачити. Тим більше тепер, коли Польща дістала щось 400 мільйонів лір.

Лиш не думайте, що то розходиться про ті зарваницькі ліри, на яких діди під Юром виграють: «Мамуню побожна, торбинка порожня».

Ні, не про ті ліри ходить. То суть італійські грошики, якими Італія, яко позичкою, забезпечує собі деякі зиски в Польщі.

Не знаю, як там в місті, але у нас на селі то годі вже видержати. Всі про нас забули: небо, земля і люди, — лиш старости та податкові уряди не забули. Всякі прикази, розкази і накази продираються до нас,

хоч села закурило, а по дорогах гори снігу. Цікаво знати, чому воно так? «Воля народу» не раз і два тижні з пошти до села йде, а дуже часто по дорозі загубиться, а «платніче накази» то і через пекло перейдуть. Плати і плати! А звідки взяти? Всі кричать: «Хлопе, дай і дай!» Але ще ніхто не сказав: «Хлопе, на!»

Колись тут якийсь горшкодрай чогось вам причепився до мене та почав млоїти під печінкою:

— Субскрибуй* і субскрибуй!

— Та чого хочеш, навіжений? — питаю.

— Підпишіть, — каже, — свате, акції.

— Ні, — кажу, — не підпишу, бо мій дідо як підписав «хрестиком», то його дідич з торбами пустив.

Аж колись-не-колись я довідався, що то збирають акції на польський банк. Що то й як воно є, не буду вам писати, бо старости краще вам напишуть.

І якої то мари ті ворожбити ворожили, що в лютім буде весна? Бодай їм на останню годину ворожило! С, вміють добре блахмана* пустити. Якось виходжу рано, а мною, якби яка помпа, потягнула до сусіднього плота, мало, а був би-м горнець на колі роздушив. Що за нужда? Дивлюсь, а то кум Микита так носом до себе тягне, що якби так не пліт, то був би-м цілий в його носавку з повітрям вліз.

— Та що ви, куме? — питаю, а сам плота держуся.

— Тягніть і ви носом, — каже Микита, — то не будете питати. Хіба ваш ніс не чує, що в повітрі вже весна?

Тягну — і справді чути в повітрі весну, а кум Микита правим оком моргнув (на лівім більмо) та до мене:

— А що? Ого! Бігме! Таки, бігме, чути весною.

Кум від задоволення роззявив рот, як у доброго господаря ворота, та поплентався з новиною до стайні, де худібка вже з-під себе соломку тягне.

Я вернув до хати, стріпнув з ніг чоботи, зігнав си-на з печі та сам притулився до теплого, як до рідної мами. Синок просто з печі скочив у мої халяви, пірвав кілька бульб до торби та пошкандибав у школу. Коби лиш чобіт в снігу не лишив, а забув я наказати, щоби держав руками за вуха.

Ага, чи дуже ви настрашилися «воєнними подувами весняного вітру» в останнім числі нашої газети? Я нітрошки! Може, для того, що голий нікого не боїться,

а тим більше весняного вітру. Нехай бояться ті череваті, що пасуться чужим добром та чужою працею.

У Львові нічого нового, хіба те, що замість снігу на вулицях тепер ковзанка. Хто впаде і встане, той іде далі, а хто не встане, того забере станція рятуноква. Львівський війт Найман посварився з фризieraми за те, що за голення підвищили ціни. На зло Найман запусив бороду, та так йому до лица, що обидва кам'яні леви під ратушею аж сплакалися зі сміху.

Набалакав я того багато, та щось воно купи не держиться, от дійсно: ні пришити, ні прилатати. Вірте, що не раз легше було би ціпом вліво молотити, як ось таку балаканину писати. Подумайте: кінець місяця, через сподні світиться, як через сито, в черевиках вода, як захрипла гармонія, прає, а по кишнях вітер лиш фю та й фю! І пиши тут що веселого!

Кузьма Бездомний.

ХТО ХОЧЕ, НЕХАЙ ВІРИТЬ!

Дивлюся і очам не вірю —
Небувале дивне диво:
В моїй хаті я й староста
П'єм, як браття, біле пиво.

А на столі студенина,
Та така вам, аж ся просить;
В другій мисці ковбасище
Часником вам аж заносить.

А стара вугілля з печі
Коцюбою вигортає,
А пан жандарм (пек осина!)
Ще їй гвером*⁹ помагає.

Глянув в вікно — аж остовпів,
Закрутились гадки-мислі:
Екзекутор гній так носить,
Аж му з носа сомплі звисли.

Присяжний Бриська годує,
Пес дивується, не бреше,
А пан вуйце старостинський
Мої коні віхтем чеше.

Дивлюсь: пани з «Відбудови» —
Ох! аж клацнув зуб до зуба, —
Везуть дошки, стовпці, крокви,
Та ще й на підлогу дуба.

А я з мисок замітаю
Та з радості вус торгаю;
Стара ходить, мов та пава,
А я на ню лиш моргаю.

Цмокнув пива та надувся,
Аж на мені ремінь тріс.
І в тій хвилі я проснувся.
А! Нехай то візьме біс!

З ВЕСНОЮ ВІТАЮ ВАС, СИНІ ЗЕМЛІ!

Таки стало на моїм, всі зимові ворожбити програли. Я твердив, що коли скінчиться зима, тоді, певно, прийде весна — і сталося.

Нині маєм вже весну, аж любо. Виглянуло сонце і розрадувало світ, люди усміхнулись та звеселіли. Один тільки пан Кухарський, бувший міністр польських фінансів, — тільки він, бідолаха, засмутився. Але ж бо і має чого. Десь там якісь посли вимацали, що він яко міністр фінансів мачав свої капіталістичні пазурі в різних «нечистих» інтересах, через що ділав на шкоду державі, а собі, розуміється, на користь. Та не малі були там «гешепти», якщо нині ставлять його перед трибуналом!

А сонечко тимчасом починає щораз краще до нас підбиратися. Води вже якось уступили: одні туди на Варшаву з Віслою, а другі з нашим Дністром до Чорного моря. Землиця підсихає і ось-ось почує на собі плуг та борону. Трава вже добре підсмикнулася та манить вже до себе замотиличену зимою худобину.

В повітрі забреніли комашки, а на призьбах вигріваються до сонця дітиська та споглядають горі — селом туди, де зеленіє луг. Вилізла з хати і стара Якимиха, прикучнула на призьбі та прижмурила до сонця очі. Десь там в небесній висоті кричать дикі гуси, качки та часом і журавлі відізвуться своїм тужним «Кру-кру».

А у Якимихи душа росте від радості, на гадку насуваються далекі спомини, та якась пакосна муха причепилась так до її носа, що мусила встати. Плюнула і пішла в хату.

Земля відкриває свою красоту, а в Польщі викрилися по державних фабриках немалі свинства. Графічні заклади Жиранд, Скарбоферми, — ось вам назви, які нині не сходять з уст послів та з газет, а які рівночасно не мало страху наганяють різним панкам, а навіть таким «великанам», як Кухарські. Не один небесний пташок там дзьобав!

Так хочеться написати дещо про весну, та боюсь, що пан прокуратор знов сконфіскує, як посліднього разу. І дивно, чому то пан прокуратор не долюблює весни? Якби так не мав весняної загортки, як я, ну, то ще розумів би! А то вам сконфіскував весну, сухорєбру конину, віз із гноем, шовкову сукню міської пані, скрип немазаного воза і регіт міських паничів.

Тимчасом жайворонок аж заходиться, так вам висвистує та жде бідачисько, коли завертиться над головою того, що землю оре. Така вам маленька пташина, а і вона щось розуміє! Чому вона не хоче співати над головою того паниська, що в податковім уряді назначує нові податки? Скажіть — чому? Га! Знає пташина, що якби так тому паниськові заспівала, то він кинув би перо, люди потім не заплатили би податку, а такий міністр фінансів, як Кухарській, не мав би в чім бабрати!

Та хоч би почекали з тими податками! Ще чоловік зерна в борозну не кинув, а знов плати. Продати нема що, позичити ні в кого! Десь там в солом'янці догризають миші чвертку жита, але хто знає, чи не треба буде сзимину переорювати? І що тут продати? Хіба зі двоє дітиськів? Ні, не дам, нехай бідує, але хоч в своїй хаті рідне слово чує.

* * *

З весною, з весною вітаю вас, сини землі!

ЩОСЬ БУДЕ...

Щось буде! Кажу вам, щось буде! Або пси почнуть траву пасти, або жандарми перестануть людей бити. Бо чи ж може хто подумати, щоби якась нещастя оминуло східну «Малопольску»? Прецінь хто лиш хоче, то її копне. А тут вам небесні шлюзи через дві неділі гускали свою благодать і Галичину нашу не залляли. Десь бувало без нас ніколи така історія не обійшлася, а тепер, видно, вже і в небі нас не люблять, бо виливи перенеслися були туди, на захід, на Мазури та на Варшаву. Чи дуже се мазурам подобалося, ще мені не писали, але кажуть, що таки добре портки підкачували.

Зате у нас дехто вже відсапнув, а дехто ще сапає. Добре, що хоч американку кинулося в землю, бо є надія, що до різдва будем мати нові бульби, а нашої білої простюхи, то вже хіба не діждемося хісна*, якщо сонце і далі буде скупити свого тепла.

І не знати, чому цього року сонце так нас стидається? Чи воно стидається нашої галицької автономії*, чи тих криків і ревів п'яних рекрутів недорізаних? А може, сонце притьмилося красою і блеском нових «злотих»*? Кажу, такі вам, як на Сокальщині писанки! Лиш — пек осина! — аніруш не можу їх вирахувати! Десь ледве чоловік привик до марки, а тут вже і «злоті». Добре ще, що можна помножити на 18, бо якби так на 21, то пальців би не стало...

Бувало «на Юра сховалося в жито кура», а цього року, то зелена жабка не має куди скритися. Десь давніше, коли на Юра запускалося сіножать, то худобина була вам гладка, як в Дрогобицькім повіті «пец»*, а цього року — то лиш болота намісила. Де нема сіножатей і пасовиська, то дідичі стягають з селян останню

шкіру. Деруть, якби з нього люципер душу дер! Та ще тішитися, пузатий, що хлоп вистоює під його порогом, як за давніх панщизняних часів. Ой, вистоює! Якби ти, «дзедзіцу»*, знав, що в його серці діється, то ти не держав би його перед ганком ні хвилини! Але що мене се обходить? «Як собі хто постелить, так і виспиться».

А що там у вас з податками? У нас, — хвала міністрам, що наложили, а екзакуторам, що стягнули, — така вам у селі благодать, хоч розперізуйся. У кого ще щось у коморі або у стайні зістало, той думає, що він мільярдер.

Та екзакутор в Городку таки мільярдером став. Деякі до нього вже інакше не кажуть, лиш «пане комісар». Та-бо і спритна се штука. Кожна баба, яка хоче в однім дні заплатити податок, то мусить його не лиш комісаром називати, але ще з кошика немало яець або масла витягнути. А як ні, то будеш з податком стояти довіку. Нема що і казати! Ось благодать! Приносиш податок, то щоби пан «екзакутор-комісарж» були ласкаві його від тебе взяти, мусиш доброго «хабара» дати. Хто не вірить, нехай їде до Городка переконатися.

Коб здоровий, пан міністр внутрішніх справ сказав воеводам та старостам таке «казанє», що якби так був воеводою, то був би-м розплакався, як риба. Казав вам, щоби шанували закони, щоби «мнейшосці народове»* мали горожанську вільність, щоби їх не переслідувати і много-много гарних слів говорив. А воеводи слухали та лиш один до другого підморгували, нібито «говорила небіженька до самої смерті». Жандарм в Зіболках дав одному горожанинові такі горожанські права револьвером по голові, що бідачесько не скоро їх забуде! І подумайте, що таку звірину-жандарма ще дальше держать! І подумайте, що такий нічний розбишака буде дальше воювати по наших селах!

Гей, пани міністри! Ви нас хочете словами смарувати? На слова ми не ласі. На такі слова ласі ваші воеводи і старости, котрі собі з вашого «гадання» стільки роблять, що я з недавнього снігу. Ви, пане міністр, своє, а вони своє, або, інакше сказати, ви у дзвін, а воеводи і старости у клепало.

Даруйте, читачі, що сьогодні так смутно до вас говорю, але інакше, бігме, не можу.

І ЯК ТУТ ПИСАТИ?

І як тут писати? Як писати, коли зі мною таке діється, як з тим, що хоче пчихнути, а не може. Небо так вам рознебесилося, так викрасніло, лиш його малюй, а сонечко так знов розсонечкувалося, що десяти поти з чоловіка випряжує. Ось витягнути крижі під вербою та захропіти, щоби аж Карпатами потрясло. А тут сиди в душній хаті та пиши «З біжучої хвилі». Ніби ви самі того не знаєте, про що я вам хочу писати!

Отже, найперше почну від Бриська, Босого, Куцого й інших подібних чотириногих створінь собачого роду, бо тих бідолах так жандарми притисли, що вже скавуліти перестали. Як вам який жандармисько покажеться в селі, то псиська в будах зі страху мліють або кінчать своє нужденне життя самогубством у гноївці. Та і гноївці допікають, що на сам вид жандарма зникає десь під землю.

Тепер уявіть собі, що діється з властителем одного і другого: кара за карою, що годі спекатися. Кажуть, що ті всі кари йдуть на «оздоровлення» скарбу та піднесення вартості злого, який вже так подорожів, що всі товари, які хочете купити в місті, коштують сьогодні в золотих подвійно.

Польська марка кінчить поволі своє дихавичне життя. Та-бо і не мало крові напсувала вона бідним смертельникам у Польщі. Найперше витинала такі гопки міністрам скарбу польського, що вони падали з міністерського стільця, як мухи від гірчиці, а декотрі то ще і перед судом опиняються. Потім наробили «біди» різним панам капіталістам, буржуям, дідичам та лихварям-купцям. Ті вам всі так марками обжералися, що

якби так було дальше йшло, то цілу Польщу були би проковтнули.

На село марка не малə эхоти заглядати, хіба коли хто мусив продати зі стайні який хвіст або зі шпихліра* чвертку-дві. І недовго вона попасала в скрині або за образом: прийшов екекутор, то з-під землі її витягнув.

А ганьбили ту марку, хто лиш скільки і як хотів. Якби так кума куму поганьбила, то до смерті процесувались би. Бувало і я їй досолив, аж жаль мені було. Але їздили по ній всі, то чому мені не переїхатися, тим більше, що чогось не хотіла мене держатися. Бувало з кишені фуркне, як молода жінка від лисого чоловіка або блоха від злої крови.

І нині треба з нею попрощатися такими словами, якими прощаються з екекутором:

— Йдеш від нас, «маречко», йдеш на вічний відпочинок, тож нехай тобі буде земля легкою, як легкою була ти все своє життя. Та забудь про своїх ворогів, що називали тебе німецьким «букартом»*, якого підкинув Польщі Безелер*. Йди, «маречко», йди, нехай ты «короста провадить», як то у нас кажуть.

ЗА ДВА ТИЖНІ

Радуйся і вселися Галілея* велія, бо радість зійде на тебе. Минули часи, коли з Назарету не могло нічого доброго прийти; нині навіть з Варшави зірниця розсвітилася, та таким ярким світлом нас озарила, що Панькова кобила аж заневиділа (на вухо сказавши, вона вже два роки сліпа!), а Грицьків пес так до місяця скавулів, що аж жандарм зі страху перед скажениною з села втік.

...Ой, так хочеться сказати правду-матку, але мовчи, язичку, будеш їсти стухлу мамалигу. А може, і мамалиги не буде! Товчуть небесні сили по наших полях градом, аж сум огортає. Яворівщину так стовкло, що лиш паздир'є по полях лишилося...

Варшавські посли ще сваряться. Минулого року в тім часі і щура в соймі не було, бо Вітос спішився до косовиці, а цього року Грабський держить їх, бо він так своїм скарбом закукурічився, що ні видить, ні чує, хоч би йому косу на голові клепає.

А я вам вже кошу, бо і як під Івана не косити, коли сіножать гола, як у небіжчика Баденього* голова. Та-бо і певне! Звідки буде трава, як худобина паслася геть поза Юра.

Ми косили вчотирьох, що перекіс клепали коси та налятали на кісята, аж землю дерли, і до полудня накосили стільки, що акурат було на чім сісти, як жінка винесла полуденок. Накришила до сиру цибулі, підмастила трохи збираним молоком, а до того два печені пироги зі старої бульби і цілий полуденок. Припалисьмо до баюри та разом з Бриськом напилися гусячого пива, закурили «свого» тютюну такого, що аж Бри-

сько пчихав, та простували крижі, аж відгомін йшов. Вже сонце було добре з полудня, як нас псисько збудив, махнувши хвостом попід ніс. Я йшов позаду, переді мною Загороднього Василь, що недавно вернув з Росії. Моргнув до мене, плюнув в руки та шарнув косою, аж перед ним Підперезаний Клим підскочив зі страху. Вони обидва щось не любляться, бо Підперезаний галюкав на більшовиків. Василева коса лиш бриніла, а перекіс стелився, як верета. Старий Підперезаний фурт оглядався та ховав під себе п'яти. Вже бідачисько сапав та гладив траву косою, а Василь щораз сильніше натискав. Я вам, як прокуратор, чекав, що то з того вийде. Та не довго я чекав. Старий вискочив з перекоосу, шпурнув косу в траву та глянув на Василя, аж цибушок від файки відкусив.

Василь зареготався.

— Так, так, дядьку, не рівняйтеся з молодим та зрозумійте, що ми, молоді, несем молоді сили, нові слова, свіжі кличі, від яких вам в п'ятах терпне.

Я лиш вусом моргав, а старий Підперезаний плюнув та почав розбивати покоси.

Вже сонце клонилося на спочинок, як ми докошували горбок та межі корчиками свинюху*.

...Підперезаний вже не розбивав покосів, стояв, слухав та щораз скорше і голосніше пакав глиняну люлечку. Вкінці витягнув капшук, підійшов до Василя та, мов друг, сказав:

— На, закури, Василю.

Василеві станули в очах дві великі сльози. Та і мене щось в носі заскоботало, так, так! Старий зрозумів молодого і піддався новій, свіжій силі.

Ми обтерли коси травою, попідкочували штани, перейшли річку та прямували межами домів. Жінка акурат кидала перші пироги в окріп, як ми ставили коси попід хату. І не спам'яталися, як ложки затарахотіли по другій вже порожній мисці з пшоняною кашею. Та і пирогів зі сметаною мов не було на столі. Старий Підперезаний лиш на пальці дмухав, бо пироги з окропу пекли, та не було часу і амінь сказати, як один за другим топився в горлі. Косарі встали, подякували за вечерю. Підперезаному я таки зараз заплатив, бо він не любить чекати, а Василь сів на призьбу та ждав на мого сінка, що побіг до в'їта, чи не прийшла «Во-

ля народу». Вже другий тиждень, як не приходить, і не знати, що сталося. Коби хоч що лихого її не стрітило, бо то в нинішніх часах не можна знати, звідки і коли лихо прийде.

Я підкрутив лампу, витягнув зі столу «накази платніче», обернув їх на другу сторону та задумав писати «З біжучої хвилі». Та на біду каламар висох, як у посла Бриля горло по вічу, а перо заржавіло, як галицько-волинсько-білоруська автономія. Та моя стара нашкрябала з комина сажі, всипала в каламар, наплювала, замішала патичком і атрамент готовий. Дочка знов підсунула перо з гуски:

— Маєте, — каже, — татуню, перо, гуска навіть не гегнула.

За кілька хвиль перо вже скрипіло по папері, коло комина бренила якась спізнена муха, а кругом лампи товкла собою нічна бабка нетля та силою пхалася до світла, обсмажуючи свої крильця. Десь недалеко ще гомоніли, коло криниці колесо скрипіло, через вікно вдиралася в хату ніч. І перо по папері скрипіло, і мої крижі скрипіли та поглядали на постіль.

А я писав.. Писав та думав, що сталося з нашою газетою? Чи яке лихо редактора стрінуло, чи, може, біда притисла, нема грошей? І ті дві гадки ні на хвилину не покидали мене... На небо вже давно вивела квочка курята та розсілася над землею. Зломаний дишель во-за спускався щораз нижче, а молочна дорога сріблилася піском зірок. А я писав.. Писав та взивав селянську нашу братію, щоби рятували свою газету, щоби не кривдила її незаплаченою пренумератою. Вже чотири роки бореться «Воля народу» з кромішньою тьмою, мужньо веде бій за землю, за правду, за соціальну волю народу. Серед недостатків і злиднів веде вона сей бій...

Через вікно дмухнуло в хату холодним повітрям, занесло свіжоскошеним сіном. Крижі не на жарт почали домагатися свого права. Жінка вже на другий бік оберталася та свистала через губи, аж мухи на комині будилися. Коло мого вуха бренив комар — тоненько, тонесенько виспівував свою нічну пісню та присів на синій жилі, що виступила вліперек мого чола. За городом нагло заскавулів писько і за хвилику вже скрутився під лавою за моїми ногами.

— А що ти в ноці плани рисуєш? — підкинув мною якийсь голос.

Я глянув, мов опарений, у вікно. Там стояв жан-дарм.

— Як се називаш?

— Я... я... я...

Кузьма Бездомний.

ВИ ДУМАЛИ — Я ВТОПИВСЯ...

Ви думали — я втопився або посварився, або, може, вам назбитки взяв та й оженився? Ви думали, що як місяць я до вас не пишу, то вже, певне, в тестаменті* свою долю лишу, щоб вам добре поводилось від «моржа до моржа», лемкам, долам, гуцулонькам, навіть тим з-під Сморжа?*. Тож хоч слово моє до вас вже давно не лине, не журіться, я вернувся, бо лихе не згинє! Бо, бачите, їдуть пани у купелі — бади*, шморгнув і я в полонини, бойківські левади, туди сім миль поза Турку, де є такі дива, що бойчата в ходачатах по піні від пива ходять собі, бо так густе.

В Верховину я заїхав, за Сколе*, між бойки, де музика дрібно грає, скачуть полегойки. Полегойки від оціпка*, що твердий, як дошка, від розсолу із капусти і від кромплів трошки. Було колись. Нині бойки вже не легко скачуть, але в біді, горі, нужді вже навіть не плачуть. Нині нашу Верховину так злидні обсіли, що знов лихвов збагатяться різні Мошки, Шміли*, як було перед війною, коли Верховина вже, здавалось, доживала останню годину.

Ой, там доля, ой, там щастя, лишень панувати, там вам дійсний рай на землі, лишень раювати. Куди глянеш, — гори, гори та зелені латки, бо у бойків нема лісів, — пішли на податки, на додатки до податків, на різні данини, що сипляться на голову щоночі, щоднини. Там пшениці не побачиш, жита, як на ласку, щоби було лиш на чорну великодну паску. А вівсик вам то так росте високо-глибоко, що акурат старій жабі досягне по око. Якби ще так не капуста, кромплі, бараболі, — то згинула б Верховина в голоді-недолі.

Платять кари за п'ятак, що мале, як йорчик, за драбину коло стріхи, за тютюну корчик, що десь виріс серед кромплі або серед бобу, за те кара, що не сплатиш до самого гробу. А жандарм там, то такий пан, що й міри не знає, не подобаєсь начальник, то зараз скидає і другого назначає, що тихий, примірний і тим усім «властий імущим» в кожнім кроці вірний. І нікому поскаржитись, лиш мовчати треба: справедливість там далеко і з землі, і з неба.

Не pomoже і «зимний бог»*, ні такі дурниці, що там баби щочетверга самі чарівниці: то підкине, то піділле, то погляне оком якомсь не так, як всі люди, але зизом, боком. Ого! Тоді вже пропало, ані суди боже, і свячена деканова вода не pomoже! А декани, егомості там вам такі штуки, що брали би не лиш на дві — на чотири руки. Якби не скот — худобина, дорога, як діти, то прийшлось би загинати! «Ци таки, ци ніти?»* Ой, таки, ой, таки. Наша доля в синіх горах на бистрій воді та в тих вершках, що їх голим, як по бороді. Хоч нема в нас вже топірців й кованої бляшки, — та вдержим, хоч би били не дощі, а цвяшки!

Що ж, нанашку, досить буде тої Верховини, подивімся туди нижче, на тії долини. Подивімся, що чувати на нашім Поділлі, чи там ростуть так, як росли ковбаси на кіллі? Та шкода слів, зі всіх сторін «кресового» Львова, чи то ззаду, чи спереду біда однакова. Хіба ще у однім Львові є трошки розради, затирликають музики, нароблять паради, то з-під Львова, з Рженсни* польської ідуть краков'яци, се бандерія русінська, то гурносьльонзаци*, то якісь там заграничні гешефтьярі модні з кресовими лихварями, мов леви голодні, рвуть між себе ціни шкіри, цукру і сукна, поки нашу терпелівість не висуть до дна!

Чварте таргі* скінчилися так само, як перші, грали банди*, говорили промови і вірші, веселились, бо злотики мали у кишені, а я не мав, тож зі злості лишень плюнув в жмені. Чому «всходне»? Що ж там було зі всхідної природи? Хіба царський петлюрівець, що виробляв шкури! Все там було: і з полудня, півночі, заходу, лишень рубля і червінца не було зі Сходу. Купців мало, лиш цікаві йшли, як за водицев: той з жінкою, той з дівчинов, з чужов молодицев, як на відпусті крутились, ніби торгували, лишень з бляшки когу-

тиків дітям купували. На другий рік, як доживем, то мене згадайте: буде з «таргуф» кальварія, лиш органи дайте!

А що, брате, куме, свате, нанашку, небоже? Зародило, аж стодола змістити не може? Ой, вродилось! Поломляться ціпи при пшениці! Хоч би стало до морозів, до йордань-водиці, а тоді вже зуб на кілок, жінку з хати, під припічок діти, самі підем за податки до міста «сидіти». Добре, що хоч бульбу маєм ні так, ні ніяко: американка зігнила, біла — яко-тако. Робиш гірко біля неї за дниною днина, болять крижі — не можуть ліки — солонина, якщо маєш...

1925

**ДО ШКОЛИ НЕ ПІЗНО НІКОЛИ,
АБО,
ЯК ПАНИ БУЛИ ДУРНІ, А ХЛОПИ МУДРІ**

Максим старий побачив в церкві,
Що як піп і дяк читають,
Окуляри поза вуха
З дротиками закладають.

Захотілось і старому
Грамотним, ученим стати.
В понеділок пішов в місто
Окуляри купувати.

Вибирає, закладає,
Жмурить очі, гляне в книжку,
Але бачить, що до вуха,
Замість рота, пхав би ложку¹.

Окулярник глянув збоку:
— А ви вмієте читати?
— Якби я вмів, — то на дідька
Окуляри купувати?

Пішов Максим до вчителя,
Промовляє легко, слізно.
— А ви чого?
— В школу, пане!
— Ой Максимцю, вже запізно!

¹ Ложку.

На другий день Максим зранку
Із книжкою в школу сунув,
— Та запізно! — крикнув вчитель.
Максим скрививсь, злісно плюнув.

—Що се за чорт зі школою?
Гейби в млині, — все запізно.
Чи ввечері, чи вдосвіта —
Усе пізно, усе пізно!

Іде Максим дорогою,
Було темно, лиш зоріло.
Зачепивсь за щось ногою,
Аж раптом щось забриніло.

Схиливсь, підняв, бере в руки,
Як розв'язав, — оком зирк!
Червінців повний мішечок!
Сховав, мовчить — нічичирк.

Купив коні, віз, корови,
Виставив дім, ще й хороший...
Аж тут селом ходить чутка,
Що пан дідич згубив гроші.

Ну, а люди, от як люди,
Вже жандармам дали знати,
І Максима засадили
За залізні міцні ґрати.

Признавсь в суді, що він знайшов,
Прецінь він не крав ніколи.
— Коли знайшов? — гукнув сендзя*.
— Ба, та як ходив до школи.

— Е, то справа «пшедавньона»,*
Більш як п'ятдесят літ тому, —
Сказав сендзя, усміхнувся:
— Йдіть, Максимцю, йдіть додому!

Вклонивсь Максим, вийшов з суду.
Та додому йде поволі.
Переконавсь, що до школи
Запізно не є ніколи!

АЖ ЛЮБО НА ДУШІ І СЕРЦІ..

Аж любо на душі і серці, як ранком глянеш у віконце, коли весна смієсь до тебе, коли смієсь до тебе сонце. Садок обсипався так цвітом, що аж галуззя угинаєсь, а пташка пісню так голосить, так дзібонить, аж заливаєсь.

Поглянеш в поле, — навкруг зелень, хоч хлопські нивки, ніби пруту, та зате панські — край розлогий, кінця ні оком не сягнути.

Хоч навесні у всіх робота, селяни своє покидали і йшли на панський лан робити, дідича поле обробляли. Сей винен ще за панське сіно, що визбирав у воді, болоті, той знов на панським пас корову, не на траві, а на марноті. А тому дав зимою пан фірчину рісшахабузині, за се на панським лані з сином вже другий тиждень робить нині. А на засів не було збіжжя і не було за що купити, позичив у пана — нині мусить почвірно за се відробити.

Селяни терплять передновок, на засів позичок глядали, шпихлірі панські повні збіжжя, повні насіння, аж тріщали. А пан позичить, ба і як же за дорогу ціну не дати, він знає добре, що півдармо робітників все буде мати.

Хоч бачить се наш люд робочий, сю долю, лихо і терпіння, та він так любить свою землю, що не залишить без насіння.

Ось сонечко веселить-гріє, худібку треба виганяти — нема в нас свого пасовиська, то в пана мусимо наймати. І що порадиш? В господарці не обійдеться без худоби, женеш на панське — пан рахує ціну, яка лиш до вподоби.

Прийде зима, годі продати коровицю чи то телечку, тому на панське йдеш робити, за яку схоче пан копичку.

І так весь рік, так рік за роком, хоч панщина ця добровільна, та нидієш з дітьми, добутком, хоч не відразу, але звільна.

Про парцеляцію* фільварків пани в Варшаві хоч голосять, п'ять літ вже чуем про реформу, мов яйце курка, її носять. Ось хоч би дві-три сотки моргів на пасовисько нам дістати, то легше було б прожити, про худобину легше дбати.

Та шкода слів, нема надії, хіба як знов придуть вибори, тоді фільварками годують та обіцяють грошей гори.

Пани міністри вже радіють, у світ такі пускають вісті, що урожай великий буде, буде продати, буде їсти. А пан міністр, міністр фінансів, почувши про такий достаток, вже думає, що аж впріває, щоб видумати новий податок.

ВІТАЮ ВАС ПО ЗЛІМ ЛІТІ..

(Уривок)

...Вітаю вас по злім літі, по бурях і зливах, вітаю вас по роботі, по селянських жнивах.

Вітаю тих, що прожили тяжкий передновок, що в цілості заховали селянський доховок, що земельку поливали теплими сльозами, що свідчаться гірким потом, трудом, мозолями.

Вітаю вашу пшеничку, овес, ячмінь, жито і те поле, що свіжою скибою вже зрито.

Вітаю і картопельку, селянську надію, а при тім вам обіцяю, що усім розвію добрим словом сумні думки, а сміхом — зле горе, що обійму своїм пером все селянське море.

Я щотижня, товариші, з вами поговорю, своїх добрих зі сну збуджу, чужих — на сон зморю. Випростаю ваші руки, в роботі зімлілі, очі ваші розвеселю і серця зболілі.

І поплине добре слово під селянські стріхи, принесе вам вістку правди, кривди і потіхи. Загомонять мої слова у селянській хаті, в робітничих сутеринах, в фабричнім верстаті.

Не будемо, товариші, плакати і мліти, не будемо себе гризти, мов недобрі діти. Кість незгоди поміж нами не знайде дороги, не будем собі кидати колоди під ноги. Нас не зведуть, не обдурять вовки в овелчій шкірі, не дозволимо схитнутись пролетарській вірі.

Хоч буржуй малий, великий між нами бушує і в газетах робітників та селян бунтує; хоч і наші доморослі різні шовіністи на селянсько-робітничу спину хочуть сісти; хоч горлають різні панки «ніби-патріоти», хоч по селах вештається немало голоти, що селянською ду-

шею змагаєсь кривити, — та чорт з ними! Ми не да-
мось, не дамось здурити!

Вже п'ять літ «Воля народу» правду-матку чеше,
б'є по лобі всіх, хто зводить, хто дурить, хто бреше.

Між селянсько-робітничий люд наш клич несеться, а
прапор «Волі народу» п'ять літ над ним в'ється.

Нашу правду ще ніяка злоба не підмила, бо се-
лянсько-робітнича росте, кріпне сила!

Хто провинив, хто не з нами,— бийтесь в груди, кай-
тесь!

**ПРОЛЕТАРІ УСІХ КРАІВ, ЛУЧИТЬСЯ, ЄДНАЙ-
ТЕСЬ!**

...В темну нічку тихим кроком осінь підкрадаєсь, а
з лісної гущі, з ярів вітер вириваєсь. Висвистує понад
полем, мов хвалиться віном, то десь там на оборозі
зашелестить сіном; то шульками кукурудзи під стріхов
лопоче, то до хати вривається, шибами бренькоче; то
зів'ється, то закрутить пожовтілим листом і тішиться,
як дівчина новеньким намистом.

...В темну нічку тихим кроком осінь підкрадаєсь, а
я сиджу, до вас пишу — серце усміхаєсь. Усміхаєсь і
радіє, що той сам незломний був, є, буде, всім злим на
злість

ваш Кузьма Бездомний.

В ОДНІЙ ІЗ ГАЗЕТ Я НАЙШОВ ВІРШ...

В одній із газет я найшов вірш недавно померлого поета Самійленка. Що криє в собі, не тяжко додуматися:

«Десь далеко єсть країна пишна, вільна, щастям горда, кожний там живе щасливо — держиморда, держиморда. В тій країні люблять волю, всяк її шука по змозі і про неї розмовляє — у острозі, у острозі. Там усяк говорить правду непідкупними устами, там за правду щира дяка — батогами, батогами. Там неправді та злочинству не вважають і на волос, там злочинних зараз лають — та не вголос, та не вголос. Там уряд «блюде» закони, дба про всіх, немов про рідних, за провинності ж карає — тільки бідних, тільки бідних. Суд там скорий: як ти винен, то зашлють «без проволочки», а не винен, то й відпустять — без сорочки, без сорочки. В тій країні всякий може по заслuzі шани ждати: там на те хрести й медалі — для багатих, для багатих... Там всі люди роботящі, там нарівні з мужиками, всі пани працюють щиро — язиками, язиками. Там велика воля слову: кожний пише все, що знає, і цензура ліберальна — все черкає, все черкає».

І так дальше, і так дальше писав поет в добрий час, про царат писав небіжчик, — не про нас та не про нас. Як щасливі ми на світі (не жартуйте, се не «шпас»*), ми щасливі, бо се було — не у нас, ой, не у нас!

Хоч багато про нас пишуть, ну, а ще більше балакають, та про те, як нам живеться, вони всі таки не знають. Кажуть, в Польщі є недобре, бо всім дуже

тяжко жити, се неправда, буде добре, лишень треба всім щадити. Як послухають міністри моїх рад і слова мого, то медаль за ті заслуги не мине мене, старого.

Тож слухайте. По суботі, як проп'єте цілу нічку, сядьте рано у неділю, вичешіть з голів всю січку, потім відро зимної води на голову не завадить, і зробіть те, що вам Кузьма ще й Бездомний щиро радить.

Коли сейм так конче хоче ті засідання робити, нехай робить їх лиш удень, щоб ввечері не світити. А як зимно буде в сеймі, термометр на нуль спаде, — нехай посли всі накупу луплять себе, де попаде.

Якщо в школах нарікають на мороз і холод діти, — нехай роблять те, що посли, то будуть в теплі сидіти.

— Ба, — питаєте, панове, а за вами усі люди. — В сеймі, в школі буде добре, але що з колейов буде».

— Колеї вночі не дати, нехай їздить лишень в днину, під гору не випускати, лишень все згори, в долину. Розуміємо се добре, ми і всі святії з неба, що, як їдемо в долину, паровозів нам не треба. Коли б людям захотілось кудись вгору чимчикати, пасажери висідають і колею мусять пхати.

Се було в «загальних справах», тепер раджу особисто: жийте всі ощадно, скромно, не по-панськи, норовисто! Буде добре всім на світі, будем ситі і багаті, не світить у вечір світла, не топить дровами в хаті! Прецінь сонечко і світить, прецінь сонечко і гріє, тепло, світло має кожний, хто лиш хоче, хто лиш вміє.

Коли сонце стане просто, треба кілька пляшок взяти, налапати тепла й світла, потім коржом «фест»* заткати. Зимно в хаті, — пусти з пляшки, хочеш світла, — знов так вдієш, не нарікай, любий брате, бо все маєш, лиш не вмієш!

А як хочеш яку бульбу чи капустацію зварити, то не треба, мій коханий, ні варити, ні топити. Раджу тобі: будеш ситий і почувешся здорово, якщо бульбу чи капусту будеш їсти «на сирово».

Завтрашнім днем не журися, не будуй на старість мости, чи ти бачив, щоб на старість пси щадили які кості?

Тому киньте лихом в землю, плюньте на все, веселіться, так робіть, як я вам раджу — буде добре, не журіться!

Ага, був би-м забув! Признаюся, що не люблю ділитися, та коли би хтось з вас знайшов які ліпші способи, то нехай скаже мені на вухо, а я в нагороду пішлю йому відворотну сторону медалі, яку певно дістану. Лишень: тихо, ша!

ТАКУ Я ЛЮБУ ТА ВЕСЕЛУ...

Таку я люблю та веселу осінню вчора провів днину, що ворогам моїм бажаю хоч перед смертю на годину. Сміялись всі: і шиби в вікнах, і у воротах дві берези, і я, і жінка — всі сміялись, бо був се справжній сміх крізь слези.

Ледве протер я ранком очі, аж дивлюсь — дубонять по мості: пан езекутор, вїйт й жандарм швиденько йдуть до мене в гості. Ах, гостеньки, коб би здорові, я вами тішуся без міри, і так заскакуємо з жінков, ледве не вискочимо з шкіри. Та гостеньки (бодай ви щезли!) недовго в мене забавлялись: коня, корову, корець життя в папір скоренько записали. Коли відходили — просили до вісьмох днів податок дати, бо якщо ні, то без пардону будуть те все ліцитувати.

Пішли. А в хаті така радість, мов ангели перелетіли, я, жінка, син і всі дітиська так вам сміялись, що аж впріли. Візьмуть коня — в зимі без дров, з морозу дітям буде радість. Та і сусіди будуть раді, бо зникне злість і гнів, і заздрість. Візьмуть корову, то дітиськам без молока прийдеться жити, у піст не будуть масно їсти, буде за се і піп хвалити. Заберуть жито, то без хліба у голоді ще проживемо, як їсти нам захочесь дуже, то зуби ми в стіну заб'ємо.

Минають дні, діти сумні, не тішаться вже і не скачуть, корову листям капустияним годують, гладять, мовчки плачуть. Минув ще день, мій син, мов п'яний, на мене збоку поглядає, лиш вийду здому, він коня снопом вівсяним напихає.

В неділю були ми всі в церкві, піп проповідь сказав чудесну: щасливий той, хто голий, бідний, його-бо

царство є небесне! Мені в душу слова сі впали, аж щось в печінці замлоло, даєш дитині царство в небі, а не питаєш, чи що їло! Ні, не дозволю моїм дітям в голоді, в зимні зимувати, треба корову, коня, збіжжя, жінку і діти рятувати.

— Не дамось, діти, — кажу в хаті, — не зломляться ще хлопські сили, я, жінка, діти посідали і сейм варшавський сотворили. Я за столом під образами був ніби Грабським президентом, баба на припічку, мов Вітос, на лаві син пленіпотентом*. Решта дітиськів на печі (а діти в мене на гебеси!*) сиділи тихо — ні мурмур! — і представляли «всходне креси»*. З припічка Вітос просить голос, кивнув на знак я головою, баба поправила спідницю, підперла бороду мітлою, як пустить млин на всі лотоки, як стала баба говорити, то я не знав, чи слухать далі, чи за такі розмови бити?

Про панську ласку для всіх хлопів, про милосердіє попівське, бо хто не слухає їх слова, тих пекло спопелить чортівське. Ми всі на те, щоби лише і годувати, і робити...

Я мусив звати до «поржондку»* і ложкою об миску бити. Баба кричала та прилипла до припічка, мовби до крісла, а я дзвонив, дзвонив, дзвонив, аж на три кусні миска трісла. В бабу, мов грім (се нова миска!) — короткий розум, довгий волос. З лівиці крайньої мій син піднявся з лави, просить голос:

— Се все брехня, що з припічка наговорила нам правиця, пани, попи і пекло, й чорт нам не страшні, бо та дурниця є лиш на те, щоб блахмана темним бабам в очі пускати, ми не дамось і не дамо гіркий дорібок з хлопської хати.

На печі діти плещуть в руки і, мов ворони, кричать:

— Браво!

Я сейм закрив і усміхнувся, бо син мій знає хлопське право.

НЕХАЙ БИ МЕНЕ ДУНДЕР СВИСНУВ...

Проч «мейсцове», «постояле»
Проч усі трабанти.
Прецінь платимо податки,
Най щезнуть шлябанти!

Нехай би мене дундер* свиснув, щоб мене зморщило на шкварок, якщо я ще коли в житті поїду в місто на ярмарок. Вже ліпше бути польським послом, щодня змінити свою фарбу, згодитись можу на міністра, нехай би і міністра скарбу, я можу навіть і задурно пенсію добру фасувати*, — та не бажаю і собаці так, як мені, ярмаркувати.

Як знаєте, наш хлопський сейм, що був на припічку і лаві, по страшній, довгій, бабській мові, закінчив син в добрі і славі. Щоби корови, коня, збіжжя ексекуторам не віддати, ми резолюцію схвалили: я, баба, син — ярмаркувати.

* * *

Вечірню пісню пси співали, під церквою хропіла варта. Я вступив у хату пана вїйта (вїйт був в шинку!) — вїйтиха Марта простоволоса злізла з печі, мусила хлопця посилати, щоби пан вїйт прийшли додому мені печатку — пашпорт дати. Прийшли пан вїйт, дали пашпорти: краса телиця, ноги прості, а другий пашпорт на безроги, два підсвиночки жуцухвости. Стільки за два пашпорти дав, що можна мачуху купити, та не порадиш, вїйт забрав і пішов далше в корчму пити.

Баба на ранок борщ варила, я пана вїйта проклинав, а син став воза смарувати та в стайні коні футрував*...

Вже скрився місяць поза хмари, бо скучилось йому гуляти, як ми всі троє, змучені, прикучнули по кутах спати...

Ледве на день лиш зазоріло, люди в селі ще добре спали, як ми з дружиною обое на возі в місто виїжджали. Підсвинки ззаду крізь драбину повиставляли довгі рила, а в ногах жінки штири гуски гегали й дзьобом дерли крила. В драбинах щось п'ять корців бульби, ледве вдержували міхи, під в'язанкою корець жита, а зерно кожне, мов оріхи. У кошику когут, дві курки, двадцять яець і масла літра, горнець фасолі, горнець бобу, гороху білого макітра...

Я підганяю, хоч ще темно, та хоч далеко ще до днини... А син погнав красу телицю, може, вже тому дві години...

Ой дорога «пов'ятова»*, жде там смерть на вас готова: тут вибої, там баюра, там якась залізна рура чи якоїсь півпідлоги, тріщить віз, а коням—ноги, тут знов яма, хоч купайся, там горбок, хоч вивертайся, тут лівперек купа шутру*, там до верби скрутив мутру*, а як їдеш через міст, то сповідайсь, мовби в піст, як є писар і атрамент*, то роби, не гайсь, тестамент: мосту нема, лишень трошки, бо бракує дві-три дошки, як під мостом прірва-круча, то міст, певно, без поруччя.

Як ми їхали, не знаю, лишень добре пам'ятаю, як до мосту доїжджали, коні форкали, дрижали, гуси крилами лутили, свині з страху дошку рили, когут тихо — хоч сій мак, зате курка куд-ку-дак, баба звала Йосафата, я ж посилав всіх до ката.

Ой дорога «пов'ятова», жде там смерть на вас готова!.. І за те різні трабанти* брали гроші за «шлябанти»*.

А за львівський шлябант, брате, треба в десять стільки дати: за віз, коні, свині, кури, за картоплю, дошки, шнури, навіть за той шворень ззаду, — добре ще, що не за бабу, бо тоді тії пани, здерли би з тебе штани...

Ледве в'їхав я до Львова, став, дав коням їсти, навіть баба ще не встигла на земельку злізти, а тут вам вже якийсь панок (не знаю, як звали) тягне руку: плати, хлопе, якесь «постояле»*.

Ледве баба злізла з воза, сіла під розвору, а тут вже вам дідько несе якусь нову змору. За той кошик, пару яець, а більше полови, треба було заплатити за якесь «мейсцове»*.

Я прив'язав мішок січки до дишля на шнурку, а

тут вам вже якийсь дрантюх украв в баби курку. Баба за ним, а поки я яке слово писнув, якийсь дідько з-поза воза вже когута свиснув. Я до воза, щоби решту добра рятувати, обертаюсь, а мій батіг щез: куди — не знати! Аж як з бабою на возі міцно посідали, тоді дещо попродали, решту «люди» вкрали.

На торговиці вдалося, не треба казати, ви самі там не раз були, то мусите знати. Знов заплатив «постояле», а різник пискатий за підсвинка дав, що хотів (казав — «венгроватий!»*). Не ліпше там і синові пішло за телицю: платив вліво, платив вправо, продав за марницю...

Вже ворони по тополях на нічліг сідали, як ми їхали додому, сухий хліб жували. А ті гроші — не багато, та і не дурницю, баба шнурком прив'язала, мабуть, під спідницю. Бо хоч у нас постерунків* жандармських без ліку, та бандити нападають та роблять «публіку»...

Люди худобу напували, місяць став «на нов», як я в'їхав на подвір'я і сказав: агов!..

Баба бульби наварила, я на першу хухнув і до селян товаришів такі слова бухнув:

— Ми і так вже завеликі платимо податки, нехай щезнуть «постоялі» і «мейсові» датки. Годі нас так обдирати до сьомої шкіри, за що дають злі дороги і у мості діри. Геть «мейсове», «постояле», геть усі трабанти, прецінь платимо податки, най щезнуть шлябанти!

СКІЛЬКИ ПІСКУ В ЧОРНІМ МОРІ...

Скільки піску в Чорнім морі, скільки тайни криють гори, скільки ялиць вирубали, скільки попів вилаяли, скільки пани біди творять, скільки баби наговорять, скільки зір в погіднім літі — стільки є злодіїв у світі.

Що крадуть — то се не диво, не зловлять — то се щасливо, лишень у тім є дивниця, що в злодійстві є різниця.

Лізеш в воду по коліна щипнути двірського сина, в панський ліс за ягодами або баба за грибами, або в зимі за хворостом, о, хлоп злодій та ще з хвостом. Гайовий бабу підстрілив, хлопцям ззаду плечі змірив, за хворосту оберемок мерзнеш в тюрмі, як відземок, набідуешся, що й годі, бо ти украв, бо ти злодій!

Вкрадуть свиню із обори або кожух із комори, нахлопочешся немало, а в кінці пиши — пропало! Справа ясна і готова, поліція, коб здорова, не мішаєсь до справ «личних» — має досить політичних.

В місті бідний безробітний вчинок допустив вагітний: дома плакало дитятко, він «вкрав» хліба бухонятко і за ту «страшну провину» буде злодій до загину.

Але інше вже є право, як наліво і направо крадуть купці, директори, адвокати і доктори, тоді кажуть «комерсант» або злегка — «дефравдант»*.

Вас на причі спить двадцятьох, а він в ліжку м'яким, як мох, бідак ремінь міцно тягне — він їсть і п'є, що запрогне, за вами пес не залає, а він «кавцію»* складає при розкошах марципанів адвокатів, як британів,

за злодійський гріш платить і вже в тюрмі не сидить. Нині дійшло вже до того, що злодіїв так вже багато, коли б треба всіх замкнути—світ тюрмою міг би бути.

Один краде з уродження, другий краде з походження, третій — із власної волі, четвертий — бо брак контролю, п'ятий — вечером при змроку, шостий — стало, рік від року, сьомий — явно і відкрито, восьмий — легко, спритно, скрито, дев'ятий грабує каси, десятий — спадкові маси, одинадцятий — все лично, а дванадцятий — безлично, тринадцятий краде стало, чотирнадцятий — досконало, п'ятнадцятий — навіть свічку, шістнадцятий — вдень і внічку, сімнадцятий — урядово, вісімнадцятий — здорово, дев'ятнадцятий — масненько, двадцятий — делікатненько.

Молоді крадуть для вправи, старші — для «народної справи», молодий, старий, чубатий, тонкий, грубий чи горбатий, де лиш можуть що зарвати, крадуть зразу чи на рати.*

Один в уряді потягне, другий — всюди, де запрагне, третій краде при задатку, а четвертий — при податку, п'ятий скубне щось з данини, шостий — вдає, що на кпини, сьомий кривдить гріш публичний, а восьмий — фонд політичний, дев'ятий — каси банкові, десятий — ліси паньствові, одинадцятий — по селах, дванадцятий — по костелах, тринадцятий — на громаді, а чотирнадцятий — на зраді, п'ятнадцятий — материнське, шістнадцятий — сиротинське, а сімнадцятий — з редуцій, вісімнадцятий — з продукцій, дев'ятнадцятий — по-панськи, а двадцятий — по-циганськи.

У Європі чи Африці, в Австралії, Америці, на екваторі під бігуном¹ чи моряком, чи летуном, хто лиш більшу рангу має, тим спритніше красти знає!..

Я слухаю і читаю, і часом охоту маю від напасти не пропасти — чи не можна би де вкрасти. Вкрав би дещо при громаді, — там комісар на заваді, а при церкві сторож зочить, там хто інший пальці мочить, ну, а красти орчик, люшню, лізти в стайню чи конюшню, за колесом чи поліном, за снопом або за сіном — шкода труду, бо хто має, сей вже добре доглядає, навіть і за чужу жінку відіб'є тобі печінку, і попадеш в стид-неславу, шкода шкіри за виправу.

¹ Полос.

ВЕСНА

Весна, весна, весна, весна. І знов весна, і знов весна. Та так співав би до кінця всім тим, що підуть до вінця зараз по провідній неділі, підуть відважні у надії, що в їх серцях щастя затліє, бо весняне сонце огріє їх горе, нужду і біду, й щоденний присмак — лободу.

Весна! Весною тішиться старий, молодий, мудрий чи дурний, лисий, горбатий, довгоносий, взутий, невзутий або босий, грубий, як бочка, тонкий, як свічка, тішиться день, тішиться нічка, кожна минаюча година зове весну: люба, єдина, як добре, що ти до нас йдеш, бо, може, долю приведеш?!

* * *

Зазеленіє старий гай, надійде жданий 1-й Май, зазеленіють усі гори і вийде людських голів море, вийдуть бездомні бідаки, вийдуть багацькі батраки, покинуть верстат, тяжкий молот, забудуть плуг, забудуть голод, покинуть борону на полі і ловиходять напівголі ті всі, що все лиш голодують, бо все на других лиш працюють! Замокнуть усі фабрики та зааніміють всі станки, замаять угорі прапори і гряне пісня, що аж гори подадуть пісню — ген за море, бо і там весь робочий люд святкує працю і свій труд!

Перший Май — Великий День. Над тьмою світу він світає, він нам несе нові надії, з ним радість в серці розцвітає. І гряне пісня, мовби грім, і всьому світу заголосить, що ми будуєм новий дім, що ласки пролетар не просить, що понад ряд стовпів, штиків, що душі людські розділяють, пливе могутній голос-спів, огненній

кличі злітають. Кривда тяжка, кривда велика вже стільки гнобила нас літ, що годі далі вже терпіти, ось-ось пізнає панський світ, що загояться всякі рани, що відчиняться тюрем брами і побідить робочий люд і його праця, його труд!

* * *

Хто в ім'я праці в боротьбу пішов — хай держить прапор навіть серед мук, хай не піддається ніколи нікому і не випускає прапор із рук. Хто в ряди борців вже раз зголосився, нехай пам'ятає, що се свята справа, що місяцем сонця в боротьбі не заступиш, мовчанкою, певно, не здобудем права!

* * *

А скажіть, будь ласка, чи сі, що весь вік свій дотепер на других мусили робити, чи вони мають зістати рабами, чи вони не мають права, сили — жити!?

А скажіть, будь ласка, чого нині хоче селянин, робітник зі села чи міста, чи, може, шампанів, перин та розкошів, м'якенького хліба з біленького тіста!?

На вулиці йде він босий і голодний, одитий в лахмани, а часом і хворий йде жадати праці, щоб його загнали в підземні затухлі робітничі нори. На вулицю гонить його крайня нужда, голодні діти, розпука-відчай, та часто він більше з вулиці не верне, його вже принесуть.

— Досить!.. Не питай!

Весна... І скинула мати-земля болючі зимові кайдани і в весняних проміннях сонця гоїти стала свої рани. І через тиждень, через два вона свої одяг вже змінила, луги, поля веретою зеленою всюди покрила.

І вийхав я з плугом в поле, окинув зором хлопське море, привітав жайворонка-друга і нахилився до свого плуга, сердечно, щиро плюнув у руки і на мої знайомі звуки коняча плуг в землю зарили і рядом чорним поле вкрили. А жайворонок все стрілою падав, злітав над головою, радість весни всім голосив, сина землі піснею славив. В сина землі є міць велика, здобув вже право чоловіка, хоч піняться всі вороги — ми вже не прихвосні-раби, слово своє ми всім сказали і накінець

людьми вже стали. Під весни свято, під великдень годі мені веселим стати, не гнівайтесь, що я вам нині дещо сумне хочу сказати. На селах досі ще ведеться, що цілий піст біднота б'ється, мов тая рибонька об лід, сніданок в неї чи обід, хоч дещо є перекусити, та все боїться согрішити, бо хоч у хаті дещо має, та піп у церкві все лякає, що «масно» їсти — гріх тяжкий, бо по смерті за се чорти тебе на роги два поцуплять і в пеклі шкіру з тебе злуплять, а піп-багач навіть у піст з свининою все борщик їсть.

Аж ось і великодне свято, тут і зачне бідак вганяти, в пана, в попа все позичати на підробіток те і се і ловить сам себе в сільце.

У нас в хатинці край села одна-однісінька жила бабуся, звалася Параска. Як дожила вона до паски, була у немалих клопотах, бо ось прийшла вербна субота, питльовочки на паску треба, а не дістанеш навіть з неба. І до попа пішла Ігната, бо він набожний і багатий, пішла просить, пішла благати, пішла питлівки позичати.

— Змилосярдьтеся, бо я в піст хліба і кусничка не мала, у вас гріхи я сповідала, дайте муки хоч ще сей раз, а помолюся я за вас.

Єгомость прикро усміхнувся:

— За себе я сам помолюся, а за муки-питлівки сито треба два тижні відробити. Їмость муки в сито набрала, Парасці в запаску всипала. Та в грудях кров вже закипіла, Параска гнівно зашипіла:

— Та я всю зиму мала злидні, а ви питлівочки на три дні мені готові позичати, щоб вам два тижні відробляти. О! Щоб вам більше не дідждати бідним питлівки позичати!

ЗДАЄТЬСЯ, ЩЕ ВЧОРА СОНЕЧКО ТАК ГРІЛО..

Ой, підемо, товариші, від хати
до хати
Всім селяробам, товаришам
заколядувати.

Здається, ще вчора сонечко так гріло і любо і мило землю обіймало, тулило до себе найменшу билинку і всіх веселило, і всіх цілувало.

Здається, ще вчора листя на деревах у садах чи в лісі гуділо-шуміло, нині деревина скрипить кістками, все кругом завмерло і все заніміло.

Здається, ще вчора над струмочком тихим у великій тайні шептали берези, а нині змарніли, лиш на корі білій мерзнуть-замерзають березові слези.

Здається, ще вчора чув, як соловейко то весільну пісню заведе, то плаче, нині лиш ворони зграями літають, мов по похороні, заводять і кричуть.

Здається, ще вчора косарі косили, жєнці на загонах дзвонили серпами, нині все покрила біленька верета, лиш на межі вітер шепче з будяками.

Здається, ще вчора балакав я з вами і веселив душу у «Біжучій хвилі», нині я далеко від вас заблукався вже четвертий місяць, мов чотири милі...

Не дивуйтесь! Дідько зна, яку, де, хто біду має! Той не має гроша в жмені, тому діра у кишені, той кишені вивертає, але гроші багач має. У одного біда в хаті, у другого — на загаті, у стодолі, на оборі, в хаті, в стайні чи в коморі. У одного жінка скаче, у другого в кулак плаче, того жінка обіймає, другому кості ламає. У одного—тихо, ша, хоч дітей нівроку, кучка, у другого хоч одне, та голос, як в ксьондза Бучка! В того теща, мов ягнятко, і на зимне вміє дути, а в тамтого дівочиться, в

сиву косу пхає рути. В того свище в хаті вітер, тому миску Брисько витер, один з біди себе губить, другий з нужди в кулак трубить.

Одним словом — біда всюди, де лиш живуть бідні люди. Бідного і вода любить, навіть в зимі приголубить, як не зможе біди пхати і захочеться купатись. І мороз поможе вмерти, як бідний захоче смерті. Не заломиться й гілляка під кістяком неборака. З бідним навіть шнурок в змові, видержить і паперовий! Як подушка де найдеться, бідний і до неї вб'ється!

Дивно вам не буде, люде, що і мене біда любить. Чипилася мене в полі, ще як копав бараболі.

А було воно ось так.

...Осінь була, от як осінь: ні то сльота, ні погода, цілком так, як нині в Польщі: ніби сварка, ніби згода.

Я з старою, мов голубки, бараболеньку копали, діти вогонь розложили та з Бриськом миші лапали. Увечері син приїхав та поміг мішки носити, треба було натягнутись, добре крижі підложити. Мішки в мене—ой, нівроку — не дрантиві, не капарські, цілу Австрію сховав бись в такий мішок господарський. Ледве до хати приплентавсь, може, що їв, може, не їв, кожне з нас лиш сну шукало, чи де приліг, чи де присів.

Я вам заліз поза скриню і приліг таки на лаві та заснув на макогоні, у добрі, розкошах, славі...

Рано встаю, ов, не можу, голова, мов млинський камінь, бачите, на макогоні надійшов на мене амінь! Хочу крикнути — не можу, свиснути — губи не зложу.

Я вмирати не привик, а тут чую в хаті крик! Жінка ходить, руки ломить, та все плаче, та заводить:

— Ой, ти мій господароньку, мій ти сивий голубоньку, чи ти серця вже не маєш, на кого ж ти нас лишаєш, чи ти не міг підождати, сиротят підгодувати... Ой-йой-йой-йой-йой-йой-йой-йой!

В хаті горе, плач, розпука, а мене макогін тисне, вже вам гуля, мов лівсука.

Чую, а дід за порогом «Отце нас» став говорити:

— Ви напісно ци намасно нині будете варити? — Ізе есі на небесі, а погріб з подзенькованем ци з цервоним парасольом ...за дусеньку — амінь, амінь...

А мене вам аж підносить, рука свербить, серце ние, за небіжчиком мій Брисько коло воріт ав-ав, — вие.

А людей вам вже півхати, поза скриню заглядають, як я вмирав, хоч не знають, одні другим вповідають.

А жіночка, мов голубка, руки ломить, кругом ходить, та все з кінця вповідає, та все з кінця знов заводить. В куми Феськи ніби сльози і запаску підіймала, та не мала часу втерти, бо язиком питлювала. Кум Михайло, сусід любий, стали полу підіймати, та не знати, чи на сльози, чи табаку повтирати?

...Глянь! Прийшли вже пан комісарж і секретарж на рапорти та й огльондач* сей, що пише ген на тамтой бік пашпорти. Жінка знов з кінця почала плакати і заводити, а «владза» лиш поглядала, чи нема що їсти, пити. Огльондач, донощик знаний, носив мене «на вонтробі». За життя не міг помститись, то помстився тепер, в гробі.

Як писав «пшичина сьмерці», то інакше не потрафив, лиш написав: «Умарл нагле, чи лі просто шляк го трафіл»*.

А я лежу, аж пінюся над недолею гіркою, чом я вмерлий і не можу копнути хоч би ногою?

По рапорті «владза» вийшла, стали й люди виходити, бо стара моя з дідами готувалась мене мити. Ой, коби хоч не окропом, бо попарять грішне тіло, а каліки вже беруться за роботу спритно, вміло. Старший дід почав команду:

— Гей, ти бери за макітру та замкни йому їдачку, щоб не робив дарма вітру. Ти, мой, бери за чепіги, гаварулю під обору, а ти візьми за драбини та несім туди, в комору.

Я зрозумів, бо я вчений, добре знаюся з дідами, хто з вас хоче тее знати, читай догори ногами.

Се значить: «Гей, ти бери за голову та замкни йому уста, щоб не були отворені. Ти, мой, бери за ноги, палицю підстав під крижі, а ти візьми за руки та несім на постіль»*.

Занесли мене на постіль, жіночка стала чесати, стляр Семко приніс тичку, щоб на трумну міру брати. Увечері вже на лаві я лежав, свічки горіли, сусіди йшли хрестилися, гризли часник, водку пили. Дяк читав міцно псалтиру, а як людей менше стало, перевертав по три картки, аж мене перевертало.

* Цей абзац в оригіналі справді надруковано «вверх ногами».

На другий день пополудні в усі дзвони задзвонили, принесли свячену воду, хоругви поприносили, і ціле село збиралось Бездомного проваджати, та стояли три години, мусили на ксьондза ждати.

Він сто двадцять злотих хотів, ледве за сотку згодили, привезли його на возі, панахиду відслужили, хтіли трумну забивати, жінка впала, діти мліли, а піп став таке казати:

«Ось вам, люди, наша правда, попівська правда у славі, вчора був соціалістом, нині вже лежить на лаві».

На слова ті всі сельроби почали протестувати, та піп підніс вгору руки та ще гірше став кричати:

— Він безбожник, жде вас пекло, пам'ятайте собі, хлопці!

Я не видержав і крикнув на всю хату:

— Брешеш, попе!..

Макогін впав на підлогу, я підношу руку, ногу, що се таке приключилось? Хоть се часто в нас буває, та тим разом лиш приснилось!..

І від того часу, браття, таку вам злість маю, звідки можу, недолюдків гоню-виганяю.

Тож найперше повідомив я цілу громаду, що скликаю всіх сельробів на головну раду. Заложили «Сільський Сельроб» і будемо дбати, щоб усі громадські справи з рук не випускати. Піп в читальні совав носом, ми скликали збори, нині маємо читальню — піп, престол і хори. В кооперативі також мусим те зробити, не дамося панам, попам за носи водити.

У них прецінь є свій верстат, най не пхають носа до чужого, до хлопського, селянського проса.

Ось тому-то три місяці я мусив мовчати, бо хотів вам, товариші, добрий приклад дати. Та віднині, бігме, правда, про вас не забуду, та все дещо «З біжучої» для вас роздобуду.

Лиш те робіть, що ми в себе у селі зробили, щоби двинулись «Сельроби», росли хлопські сили!

* * *

А тепер з іншої бочки:

«Іміяй уши слюшати, да слюшит», або по-нашому: кому не заступило, най слухає, хто має табаку, най нюхає, у кого бракує злотих, най язик золотить, у кого в

стодолі пусто, то нехай молотить, у кого забракло хліба, най їсть булки тані, пакуй, як брак бараболі, пироги в сметані, у кого немає сала, най їсть солонину, хто вночі не має праці, нехай спить уднину. Ой, так чини, як я чиню, люби дочку, хоч би чию: чи попову, чи дякову, чи хорошу мужикову, чи з козою, чи з звіздою, підемо всі з колядою.

* * *

Підемо всі з колядою за селянську справу, зате УНДО несе «шопку» просто у Варшаву.

Попереду так, як треба, сунуть генерали, одного з них таки Влодзьом ба-Чинським* назвали. Він туди ходив вже часто, доріженьку знає, за ним Дмитро ще й ле-Вицький* нишком шкандибає. Він, бач, гейби стара дівка: до хлопця палюся, та не знати, що то буде — хочу і боюся!

За ними сунуть біскупи і прелати з Юра, а свяченою всіх кропить ку-Ницький* фігура.

Дальше сунуть суфрагани, каноніки і дзекани, душпастирство чорноризе, воно знає, що щось лизне, йдуть їмості — пані-матки, а всі грубі, а всі гладкі.

А потому йде «мир світський», хто з свічкою, хто без свічки: директори і доктори, адвокати-грошохвати, професори і гонори, пару дідичів рідненьких на показ селян маленьких ведуть, щоб несли «шопку», пани скажуть: «Вітай, хлопку!»

А в Варшаві дожидають спекулянтики варшавські, посол з сенатором в спілці, себто хру-Цький* і чер-Кавський*.

Привітались, обнімались, генерали цілувались...

А потім? Потім тихенько, покірненько і смирненько... в поті, трудах, в тяжких зноях... пішли по передпоках.

Триста тисяч прецінь капло, тож коляди не співали, лиш на ноту «Щедрий вечір»* у подяку щедрували. «Свобода» — «Мудра»* тягнула, аж їй колька боки здула:

Щедро ведро спите в щасливу годину,
Щоби обділити ундівську родину:
Унда, унда, унда, унда — ризибунда*,
Гей, коленда, коленда!

Візьмемо і злоті, хоч досить в нас марків.
Все Варшава ближче, як Київ і Харків:
Унда, унда, унда, унда — ризибунда,
Гей, коленда, коленда!..

Ще не втихли слова Унда, відізвились гласи Рунда. Припізналось, бо куди ж то Рунді з Ундом йти під міру, Рундо — се є «Русский голос» з Серебренніком «на віру». Серебренніков — се посол, що всіх на «Москву бунтує», він у сеймі все говорить, лиш ніхто його не чує. З ним йде кілька меценасів, комісарських ексфагасів*, одна імость є на «кураш»,— на «фасунок» ждуть, на «фураж».

Глянь, попід ринви боком спішить триметровим кроком шляхціц «з тилу» на загородзе: «Падам до нуг воеводзе!»* На бруку варшавським знаний, дідичами він коханий, «Голос народу»* в параді, пару гешефтярів ззаду; цапів на заріз варшавський веде комісарж Черкавський. Він злий не раз є на Рунду, а знов з Рундом злі на Унду, та де треба, погодяться, всі вони з одного бунду*. Хлібоїди були перші з «Селянським прапором»*, та Ундо їх приглушило своїм спільним хором. Всі вони йдуть на припоні, знаються, як лисі коні! «Свобода» сопраном грає, «Діло» альтом підтягає, «Голос народу» — півбасом, «Русский голос» також часом разом з «Селянським прапором» — всі під одним омофором* ревуть дружним, братським хором:

Як звав, так звав,
Коби лишень дещо дав!

* * *

Прийшли вісточки до Львова, що десь там поза Краковом, на щирій польській границі, якийсь відламок правиці підтоптав неборак ноги, станув посеред дороги і не знає, що ділати: чи за Ундом чимчикати, чи до Львова завертати. Є се той «Громадський голос», що часом про плуг і колос писать хоче, та не знає, як се і те виглядає. Часом хтів би пстричка дати, та кому, не знає, часом хтів би і кусати, та зубів не має! Вліво, вправо всіх скобоче, сам не знає, чого хоче?! А поки що кричить часом: тримайтеся купи, тримайтеся, не давайте, радикальні... дуби!

* * *

Ось вам ціла політика мала і не голосиста, зверху смердить гнилим яйцем, всередині болотниста. Думаю, що слів тих кілька кожний добре розжмікає і візьме на хлопський розум, на вус міцно намотає.

* * *

А тепер вже час кінчати та вам дещо побажати. А що в мене років копа і пора вже йти на склад, тож від старих починаю, але на молодий лад.

Хоч ми, старі, гарували від ночі до ночі, хто нам обом зла бажає, плюньмо йому в очі.

Старим бабам я бажаю жити копу й міру, як старий вмре, беріть хлопця і жийте «на віру»!

А вам, гарні молодичі, червоненькі, круглолиці, бажаю всім цього року дітей копу! (тьфу нівроку!)

А вам, хлопці, я бажаю щастя жменю й жміньку, як життя вам остогидло, візьміть собі жінку. Се інтерес дуже добрий, признатися мушу, за півроку, то продав би і чортові душу!

Вам, дівчата, присягаю під зеленим дубом, що вас люблю, але, бігме, лишень перед шлюбом!

Ось вже і все. Всім побажав те, що кожний любить, як кому дещо бракує, то най собі купить!

* * *

На щастя, на здоров'я, на сей Новий рік, держіть усі його добре, щоб за рік не втік! Сійся, родися жито, пшениця, овес, картопля, всяка пашниця, в stodолі гойно і в стайні ройно, нехай від масла трісне масниця, а як вам мало, то на причинок на печі любих дітей копиця!

Тож бувайте всі здорові на сей Новий рік, хто нам злого щось бажає — тому колька в бік!

НЕ ЖУРІТЬСЯ, ЛЮДИ...

Не журіться, люди, ведмідь буду розвалив, видно, весна буде. А хоч би ще і морозом стиснуло землю, ведмідь хухне в свої лапи, скриєсь за ялицю і дідеться тої днини, як східний повіє, розбудиться земля зі сну, ліс зазеленіє.

Небагато тої зими у нас позістало, ось ще місяць і по зимі, якби не бувало. А в кого ще за податки не взяли кожуха, най віддасть езекуторам, бо весняна муха за комином вже будиться, крильця простягає і заспані свої очка ніжками вмиває.

А сходовий вітер гунцвот: і весну голосить і з весною дивні вісті зі світу приносить.

По світовій війні воно якось так бувало, що з весною воєнкою дуло-повівало. Сього року ще до весни треба подождати, та про війни алярмують — годі ради дати. Чи ще зима у Франції, чи вже по зимоньці — куцохвостий француз б'ється, мов тріска в юлполонці. З італійцем гандричиться, зачіпки шукає, перед німцем в портенятах повно страху має. Якби так міг, як не може, якби були сили, то би давно смолу в пеклі німчухи возили. Нині на сміх республіка та ще і французька сидить тихо, хоч вилазить монархія пруська. А французькі генерали притиснені мусом аж крутяться, що вже Вілюсь* підморгує вусом. Провалились всі союзи, тайні договори, любов, приязнь давно щезла за ліси, за гори.

На Англію рахувати Франція не може, нині англій сам крутиться, хто йому допоможе. Завертівся, закрутився на Далекім Сході та заліз в таку халепу, що вилізти годі.

А китайці милосердя нітрошки не мають, де лиш можуть, там англійцям портенята крають. Європейської вже досить наїлися долі, хочуть жити своїм життям, хочуть свої волі. Не страшні їм всі англійські кораблі, гармати, та не страшно їм за волю гинеувмирати. Китайці вже зрозуміли: гнити або жити, але годі чуже ярмо на шиї носити. І хоч Англія шле війсьکو, танки і гармати, та китайцям вже не страшно за волю вмирати!

Та хто знає, чи на Сході лиш на тім скінчиться, чи з весною пожар світу знов не загориться. Англік каже, що китайці були би мовчали, якби лишень більшовики їм не помагали. Та для того туг, в Європі, англік не дармує, а Румунію і Польщу проти них муштрує. Ще й балтійській держави хоче прилучити, щоб таким великим фронтом більшовиків збити. Бессарабцями румунам губу затикає, а полякам за послугу Литву обіцяє.

А чи на ту комедію німець всидить тихо — я не знаю, я лиш кажу: йде з весною лихо! Може, знов затремтить воздух, заграють гармати, може, знов штиком захочуть з хати виганяти. Може, знов заллються очі сиротят сльозами, а земляця кривавими потече ріками?..

* * *

Ну, журіться, люди, ведмідь буду розвалив, видно, війна буде.

На галицькім загумінку навіть се пізнати, бо почали «патріоти» губи роздзявляти: Ундо, Рундо, хлібоїди, радикали, дармоїди, пани, попи, директори, меценаси і доктори — чорнориза, сурдутова вже компанія готова, разом в спілці з дідичами, з капіталом, з банкірами підняли шум, крики, гуки і, мов ті чорні круки, всі подали собі руки і в газетах, і в брошурах, мов підсвинки у баюрах, чи у «Голосі громадським», чи у «Русском» чудернацьким*, чи у «Ділі», чи в «Свободі», в «Новім часі», в «Новій зорі»* всяка шушваль петлюрівська, хлібоїдська, оскілівська* бий, — кричать усі і кличуть, — фронт селянсько-робітничий.

Запахли їм панські соси, тож пішли всякі доноси, лізуть у панські «тарелки», тож давай всі свої «сделки»

витагати, уживати, мораль ногами топтати. Доносами «спілка» вкрита, лізе просто до корита. Нехай пхає губу й лапи, коли ласа на охлапи. Лізь і з радості кричи: «Не дри мішка й не квичи!»

Не журіться, люди, ведмідь буду розвалив, — для нас весна буде! Прийде весна, прийде красна, сонце усміхнеться, і на тих всіх, що я згадав, ще палка найдеться!

КУДИ НЕ ГЛЯНЕСЬ — НА ПОЛЯ ЛЯГЛА СУМНА, ОСІННЯ ДНИНА...

Куди лиш глянеш — на поля лягла сумна, осіння днина, по незаораних стернях блудом блукає худобина, пастух мішком себе прикрив, від вітру захисту шукає, то десь присяде під корчем, то під межею спочиває. Пісня застрягла йому в горлі, вже й на корову не кричить, хіба як йде Краса в капусту, то завертати побіжить. Вороння хмарою лягло на чорну, мокру оранину та кряче сумно, мов плачем оплакує літню годину. Не забринить вже скоро серп та не задзвонить вже коса, а в пастушка червоні ноги, морозом коле їх роса. Часом загляне ясне сонце, промінням землю звеселить, та радості вже не приносить, бо вже не гріє, не пестить. Бузьки, лишивши сільські стріхи, у чужину помандрували, каліку бідного лишили, в болоті клекотом прощали. З болота крикне часом качур, де вже скінчилась його влада, то зашумить по відпочинку криклива гусяча громада. Летять туди, де весни чар, де красота, де сонця жар, веде їх поглядом сумним сільський прощає пролетар: «Як зблудите на Україну, понад степів козацький край, скажіть братам про нашу нужду, про нашу землю, про наш «рай»! Перекажіть про наше горе, як голод на порозі сів, як б'є вулканом наша кров та як клекоче в серці тнів. За допомогу у біді за вами шлемо навздогін братам радянським наш привіт та щирий, братський наш поклін!»

* * *

А тимчасом стара біда у сільську хату зазирає, на нові жертви холоду і голоду вона чекає. Ось йде зима,

нову біду приволоче в село з собою, біда біду везе на собі та поганяє ще бідою. Всі жалують нас, люблять всі та комітети закладають, поміч, добро, насіння, збіжжя, ще й мішок злотих обіцяють. Та обіцянками біди з наших плечей вони не скинуть, як дотепер, так відтепер знищені села в біді гинуть.

Кажуть, що десь там у Варшаві сейм ухвалив на скору ногу щось понад двадцять мільйонів для потерпілих на підмогу. Та що вам з того, як підмогу ділять незнані нам трабанти, а навіть в деяких випадках «поміч несуть» поліціянти. Та з того всього бідачесько дістане стільки, скільки мав, бо знов зі сейму пан Пільсудський послів на тридцять днів нагнав. Може, прийдеться ухвалювати сю допомогу знов наново. Кожух нам пан пообіцяв — зісталось тепле його слово!

ЗАВЕРТИЛО, ЗАКРУТИЛО СՆІГОВИЦЕЮ-СՆІГОМ...

Завертiло, закрутило снiговицею-снiгом, тут завiяло дорогу, там змело, як помелом. Вiтер дує, вiтер свище, мовби дикий звiр гуляє, мокрим снiгом лiпить очi, дух у грудях запирає.

Часом до стернi приляже, мiж бадилля продираєсь, то котиться борозною, то пiд межу заховаєсь. Лист зв'ялий капустяний вертить, крутить, полем носить, жбурне ним на оранину, сам завие, заголосить. Мiж тернину заблукаєсь, мовби на сопiлцi грає, то трубою вгору в'ється, мов собака бреше, лає.

Аж мов Самсон без волосся обезсилений, здається, до села полями суне, крiзь сади, плоти крадеться, оборогом потермосить, закрутиться поза хату i вкiнцi найшов спочинок, залiз в вiкно, на загату. Запорпався у солому, по-турецьки скулив ноги, подумав бись, що чортяка, якби так мав хвiст i роги.

Вiдсапнув тяжко, глибоко, мовби сил хотiв набрати, пустив очi через шиби i таке почав питати:

— Чому, свате, в твоїй хаті мороз подуває, чи в кишенях самі діри, що дровець немає? Чом з холоду діти мерзнуть, мов горобці в стрісі, прецінь сятів є тисячі у панському лісі? Ти їх сам рубав, небоже, як же розуміти, що не заробив на стільки, щоб хату ogrіти? Чому в тебе драна свита, чому жінка боса, ще й без хустки, бідна, ходить так простоволоса?

Чому діти за припiчком майже напiвголі, чом не вийдуть на свiжий снiг, не сидять у школі?

Панські діти у кожущках, ноги у папучах, хлопські діти бiжать в школу, бiгме, лиш в онучах!

Не плач, хлопе, не журися, ось iдуть вибори, знов

пани пообіцяють золотії гори. Дадуть з лісу фіру ріща, п'ятку у кишеню, панська рука в рукавичці стисне хлопську жменю. Появляться приятелі, двірські економи, кинуть в село поміж селян обіцянок громи.

Сей дістане фіру ріща, інший — гарнець жита, сей попаде між форналі, тамтой — до корита. Часом візьме пан корову на панську зимівку, то дочку прийме на службу, на стаенну дівку. Сіножать віддасть косити, коровицю пасти, ціле літо дасть зарібок, щоб «не ходив красти».

Посипляться обіцянки великі, сочисті, щоб сплямити хлопську душу, руки мозолисті. За один гріш та за гірку панську сочевицю, за ті грушки, що на вербі, за дурну марницю панські хвости хлопський голос будуть купувати, щоб ще гірше люд селянський експлуатувати.

Всі буржуї, обшарники, фабрикантські дуки сипнуть грошем, стануть спільно, візьмуться за руки і во ім'я всесильного божка — капіталу, зготовлять трудящим масам загибель — поталу!

Ще страшніший буде наступ, бо із буржуями піде УНДО, українські панове з попами. Ми знаємо, як за крісло у громадській раді українські пани, попи любувались в зраді; як за місце в магістраті ундівська сметана йшла у хвості єврейського і польського пана.

А за крісло у сенаті, за сеймову грушу УНДО продасть не лишень честь, але тіло й душу.

І повстане буржуазний фронт польсько-єврейський, а у хвості піде за ним і табір ундівський. Тамті дадуть силу й гроші, міць «матеріальну», а ундисти свою зраду — «честь національну»!

Двір, фабрика, консистори, пани і прелати, директори, професори, попи, адвокати, що вписані як зрадники в «історичнім конті», підуть проти працюючих у спільному фронті! І зготовлять нові пута працюючій класі і викують нове ярмо всій народній масі!

* * *

Ось так крізь заплакану шибу до мене вітер промовляв, крутився в злості, півивсь в злобі, немов скажений, рвався, кляв.

Сей мандрівний зимовий вітер, що знає кожну хлоп-

ську хату, що в зимову морозну нічку сів спочивати на загату, — навіть і він не в силі був сидіти тихо, спочивати, ще ближче притуливсь до шиби і тихо, тихо став питати:

— Що зробить селянин, робітник, сільський і міський пролетар, коли на нього наступом йде всяка буржуазна твар? І чи ще нижче зігне спину і на нові віддасться муки, чи безборонно в нові пута закрутить мозолисті руки?

* * *

О, ні! Не спліснів порох ще в наших порохівницях, стануть ще тисячі гарматчиків при пролетарських гаківницях!

Живе наш вождь, Соціалізм, сей наш великий будівничий збудує нам всесильний фронт, наш фронт селянсько-робітничий! Стануть у фронті мільйони визискуваних злидарів, сини землі і фабрики; повстане фронт пролетарів.

В одну могучу, кріпку силу злучить їх праця, спільний труд, у спільнім фронті стане весь селянсько-робітничий люд!

Підуть мільйони завзятих, підуть!

Відважним кроком в ряд, робуче море,
Настрічу бурі ворогів!
Добудем волю і кращу долю
Для всіх закованих рабів!

ВЕЧОРИЛО... В СЕЛІ ТИХО...

Вечоріло... В селі тихо... Заніміла деревина, не загавкає собака, в хаті не скиглить дитина. Понад стріхи із коминів дим підноситься стрілою, братається із хмарою, ховається за горою. Десь колесо коло студні скрипнуло і заніміло, хтось спізнений несе воду та ховаєсь, йде несміло.

А над селом веретою простерлося небо сине, не обіймеш його оком, зір твій у безкраю гине.

Завісами скрипли двері, мороз в снігах з теплом б'ється, діввора солому стелить, скаче, кричить і сміється. Господиня, мов та квочка, присілася на солому, всім бажає щастя, долі, а зло гонить з свого дому.

— Кудку-кудку-кудкудак, ге-ге, ква-ква, ме, гі-гі, — наслідуює худобину, щоб плекалась і в біді.

Діти у піч заглядають, хочуть куті, аж млоїть, а за столом, мов генерал, сніп вівсяний вже стоїть.

Посідали, закусили свіжим хлібом, часником, — пішла миска за мискою, пішов горнець за горшком. У всіх очі заясніли, а у грудях серце б'єсь, батько кутю кинув в стелю, — нехай пчілка роєм в'єсь! Діти з-під обруса тягнуть стебла сіна, мов пророки, пророкують, чи льон вдасться, — гонять біду, гонять вроки. Мати ложки на піч вверла, міцно сіном пов'язала, щоб худоба, як піч, товста вкупі все себе держала. На припічку донька вугіль по назвиську стала звати, котрий згасне, — тому, певно, вже других свят не діждати. Потім вибігла під хату, стала, — ані ворухнеться, звідки Брисько загавкає — звідтам милий навинеться.

...Засвітили, заясніли зорі над хатами, заспівали, затагнули сини із батьками. Затагнули колядоньку одну, потім другу. Не дамося, товариші, чужим на наругу! Хоч настали тяжкі часи, погані, крутярські, не пропадуть, не загинуть сили пролетарські! Сидить біда у столі, в хаті і в коморі, вітер віє-завиває по усій оборі...

Пішли селом колядники від хати до хати, товаришам всім сельробам заколядувати. Як гукнули під хатою, аж вікно гриміло, неслась пісня селом, полем, аж в лісі гуділо:

Небо і земля, село і місто
нині торжествує,
Що люд робочий в спільному фронті
вже силу гуртує:
Весь люд робочий, смілий, охочий,
Бурить всі трони, ломить корони!
Щезли тирани, бо вже кайдани
Люд робочий розриває!

* * *

Разом, голодні, разом, холодні,
на велику справу,
Молотом, щіпом, хлоп і робітник,
добувайте славу!
Весь люд робочий... і т. д.

* * *

В містах і селах, з хати до хати
смілий клич лунає,
Що всіх трудящих села і міста
наш «Сельроб» єднає!
Весь люд робочий... і т. д.

Ось такої товариші селом заспівали, їх голоси по під вікна голосно лунали.

* * *

Заспівайте, товариші, та хухніть у руки, нехай несесь голос правди, світла і науки, щоб незрячі побачили, щоб глухі почули, щоби долю добували, щоб спину негнули, щоби землю, хліб насущний вміли боронити, з ким держатись рука в руку, ну, а кого бити!

* * *

На щастя, на здоров'я, на сей Новий рік! Але держіть його добре, щоб за рік не втік!

Сійся, родися жито, пшениця, овес, картопля, всяка пашниця, в стодолі повно, а в стайні ройно, нехай від масла трісне масниця, як вам ще мало, то на причинок на печі любих дітей копиця!

Тож бувайте всі здорові на сей Новий рік, хто нам злого щось бажає, тому колька в бік!

1930

НЕДІЛЯ...

Я сам туди рідко заходжу (далеко церква, треба знати)... Літом корову на межу воджу, а знов зимою тримаюсь хати. Не раз мене аж притискає, пішов би чи поїхав возом, та літом сонце припікає, зимою же пече морозом. Часами баба підмовляє, вона на плітки страх охоча, та літом буря заважає, зимою теж днина робоча.

Бувало... підбунтують люди, хоч деякі з них добре знають, що Максим Стріха в пеклі буде, тож з єгомостем все тримають.

...А пекло страхом підбирає, бо в небі, видно, добре бути, скільки людей в світі вмирає, ніхто назад не смів дмухнути!..

І хоч страхом серце стискалось, та і за небом йшла оскома, та все чомусь, якимось так склалось, що я в неділю сидів дома.

Неділя...

В селі тихо, мовби австрійський жандарм був або скоїлось яке лихо, що й Брисько гавкати забув.

...Дзвони три рази віддзвонили, а баби їли чи не їли гонірно губи закотили, бігцем під церкву полетіли...

...Красуля в стайні ме та й ме, підсвинок теж собі заводить, Брисько зі злості курку мне, а по гноївці гуска бродить... У попелі на припічку бульба з капустою свариться... З кожуха сонце розгорнулось, мов молодиця снігом гзиться... над ріками розперезалось, про-

мінням на полях засіло, мене, старого, поза плечі кризьшибу добре вже погріло.

Сиджу...

Селянська думка, мов павутиння в хаті, в'ється, а в голові настирливо все те саме питання б'ється: як довго ще селянський піг роситиме чужі загони, чому ще й досі хлопський хліб кормить попівські забобони?

...Коли б так кінь знав свою силу, в хомут би шию він не пхав, коли б наш люд здобув свідомість, тобі б він правду й силу мав!..

* * *

Сиджу...

І хоч сонце усміхаєсь, серце кров'ю наливаєсь і питається, чому йдете, люди, в тьми тюрму?

Адже я з землі, не з раю, адже я вас люблю, знаю; я вас знаю при роботі, на весіллі, при охоті; я вас знаю в зимі, літом чи з косою, чи то з ціпом; бачу вас у кожну днину, в добру чи в гірку годину; бачу ваші сумні очі, довгий день, короткі ночі; бачу матір при колисці, купку діточок при мисці; бачу пастухів на полі в приморозки босі, голі; бачу рабів сухітничих при верстах робітничих; не в розкошах, не в перинах — бачу дітей в сутеринах, кругом бачу нужду, горе, ріки крові і сліз море і питаюсь, чому йдете, люди, в тьми тюрму?!

А кажете, що «попові все готове, мов котові!»..

Півнеба сонце вже зігнало і стануло на оборозі...

Знов бамкнули...

І люди зароїлись на дорозі. Щось говорять і сміються, на всі боки труться-мнуться, щось там дехто вповідає, кругом регіт, аж лунає, молодь береться за боки, баби плюють, мов на вроки...

Я здалека заглядав, зразу легко відгадав, що піп шутку нову втяв.

А яку?

— Сам не з'їм, на другий раз оповім!

ВЖЕ ЙДЕ ВЕСНА...

Чи то містом, чи то селом сніг замело, мов помелом, і питаєм, чи зима таки справді вже була?

...Десь тимчасом сипнув сніжок і мороз прийшов в підмогу, а на болотах полських дідько відморозив ногу. У причілок дмухнув вітер та підважив гнилу лату, з листя, з мерви на команду кожний майстрував загату. Мов змовились, ворожбити ворожили таку зиму, що хто її перебуде, не забуде до загину! Вже десь зараз у покрову стали зимувати мухи, корчилились в ексекуторів гуньки, свити і кожухи. Навіть бабські подушчини у громадським були сховку, через зиму зимували, ждали весни, передновку.

А тимчасом, мов на кпини, промайнули зими днини й без морозів цього року прийшла весна (тьфу, нів-року!)!

* * *

Хто його там знає, то все так буває, що ранньою чи пізньою, але все з весною заносить ...війною!

Може, тому, що сходовий вітер повіває; може, тому, що весняне сонце пригріває; може, тому, що декого палить, мов від перцю, а декому з кровопивців вже не стає терпцю, бо їм усім з кожним роком щораз виразніше: як сьогодні не виграють, то завтра трудніше!

І чим більше конференцій «мирових» буває, тим чорніша завірюха війни виступає!

...Тож не диво, що і нині, з новою весною, не на жарти, але справді заносить війною.

Ще би можна легко спати і спокійно їсти, якби не ті більшовики, не ті комуністи.

Кажуть, у тих більшовиків «потилиця гола», а вони вам стільки шуму створили довкола, що вже нині закутини годі відшукати, де би про тих комуністів не було слухати!

Що є біда, нужда, голод, лихо, безробіття, що кожний день викидає з фабрик за воріття нові ряди безробітних, що по селах так, як в місті, діється те саме,— винні комуністи!

Та ще й тому біда в світі, що у Рад. Союзі приловлено кількох вчених на панській послузі, що фабрики в робітників, а у селян землю при помочі сусідських сил хтіли відібрати і все тее фабрикантам, дідичам віддати!

Ось і тому розпочали пани і панове проти того Рад. Союзу бити в усі дзвони. Разом з ними марширують й наші фашистята, ундо-рундо-радикальні пани і панята.

* * *

Хто його там знає, та все так буває, що ранньою чи пізньою, але все з весною заносить війною!

А щоб бути насторожі, про все тее знати, треба свої, справді свої, газети читати, бо селянсько-робітнича свідомість-наука не боїться попівського, ні панського бука.

* * *

Ось тому-то вчора ввечір у моїй хатині зібралися сусідоньки «газди» і «газдині», щоби «Силу» прочитати від дошки до дошки, щоби спільно порадитись, посміялись трошки...

...Читав Панько Черноокій.

Сів на стільчик серед хати, всім наказав замовчати, на чолі збіглися хмари, на ніс всунув окуляри, раз закашляв, а раз пчихнув, з окулярів ще раз глипнув і читав... так читав... мовби все те сам писав...

Панько читав, всі слухали, то сопіли, то дмухали, було сумне, то скривлялись, як веселе, то сміялись, а вже радість на всю хату була через передплату. Один поліз у кишенью, другий міцно стиснув жменю, третій

схнюпився під лаву, встромив руку за халяву, тамтой з шапки витягає, цей за пазуху сягає — була радість на всю хату через тую передплату.

* * *

Другого дня ще раненько через перелази їдуть люди, спішать люди, несуть перекази. Навіть сонце з-поза хмари боком заглядає, як Клим, Іван, Грицько, Степан бігцем поспішає. Один спішить, щоб залеглість і довг свій зрівняти, другий біжить передплату за весь рік післати. Не якийсь приказ буржуйський, обов'язок панський йдуть сповнити працюючі, але свій, селянський!

* * *

Увага! Всім даємо знати, що хто на наші просьби-грозьби не вирівняє передплати, то незабаром наша «Сила» не поспішить до його хати!

* * *

Через поля, через луки, півперек бідного села вже йде весна, вже йде весна, хоче зігнать журбу з чола.

...Смієсь земля і засмієсь озимина, землі доховок, та лиш один не усміхнеться тяжкий селянський передновок!

**І ВСМІХНЕТЬСЯ ЗЕМЛЯ-МАТИ,
ХОЧ ЩЕ ДОВГО ДОБРА ЖДАТИ!**

...Діти на печі стулились, мов малі ягнята (певне, сніться бідолахам нові чоботята!)... На запічку під кожухом — а кожух без латки — моя стара щось муркоче (певне, про податки!)... Під лавою Брисько скуливсь та щось тяжко дише (певне, сниться, що вже жандарм знов «на кару» пише!)... Кіт-мурлика на колінах у клубок скрутився (певне, сниться, що він нині молока напився!).

...З-поза угла повний місяць крадьки заглядає, чого старий Максим Стріха над столом дримає.

Він не знає, сякий-такий, звідки йому знати, що ще нині «Сміх крізь сльози» треба написати.

Коли не гриб, не лізь в борщ! Не пиріг — не пиро-жися! Став писати «Сміх крізь сльози» — пиши, хоч розпережися!

Скільки новин на приміті, стільки дива є у світі, тут сваряться, там гризуться, а тут і там таки б'ються, хоч ще пороху не чути, але лиха не минути!

Це не жарти, пане-брате, що десь у Лондоні з'їхалися «миротворці». В портах на припоні під парою всі военні кораблі тримали і так довго «мирилися», поки не сконали пусті слова тих, що «миром» у світі торгують, нову бойню, нову війну світові готують. Один другого під'юдив, обмацав, обнюхав, як вирвалось яке слово, то на зимне дмухав; як зійшлися, то не на те, щоби «помиритись», про «роззброєння» — ні слова, лише, щоб напиться! (Це факт!)

...Забавились, роз'їхались, нині не гризуться! Що ще декого здурили, в кулаки сміються.

Це не жарти, пане-брате, годі не згадати, що знай-

шлася на Вкраїні згряя сороката*, що ладилась Україну панам запродати, що фабрики в робітників, а селянам землю задумали відібрати і в лиху годину сотворити «незалежну» панську Україну! Тепер в Харкові на суді милості благають і гадючі панські прощі клянуть-проклинають. Така доля петлюрівців, ворогів трудящих, стид палить їх, як згадають життя негодяще.

То не штука вбити крука, як сидить на хижі, — штука писать «Сміх крізь сльози», коли болять крижі! По товари для нашої кооперативи їздив нині та наложив стільки труду й сили, що запічок аж сміється, кличе відпочити! Я не даюсь, бо завзявся вам це описати.

...Хто там може знати?! Я гадав, що вже пора братись до загати; хоч вже миші добре стерли, та ще було б трохи мерви.

Дехто каже, що зима! А я кажу — вже нема!

Ба, та кажуть добрі люди, що ще мороз і сніг буде, бо десь хтось там на подвір'ї ласицю побачив білу. Поки вона не стемніє, ще снігами забіліє!

Буде зимно, кажуть, в хаті, тож зістаньте при загаті; розберете — хата впріє, поки сонечко загіє!

Фір-фір-віз, кидай сани, бери віз.

Хоч ранками зимно — ух, малий пташок посмітюх з плота на гній, з гною на кіп, хвостик задер, як житній сніп, то сідає, то злітає та все своє: фір-фір-віз, кидай сани, бери віз!

Двадцять перший присеться, сонце вже до землі рветься; хоч сходовець зимном віє, сонце таки добре гіє, а обідньою порою справді чути вже весною!

Двадцять перший приманджав*, день із ніччю повівняв, жайворонок заспіває, село плуги наладнає, і всміхнеться земля-мати, хоч ще довго добра ждати!

А СИН ЗЕМЛІ — ЦЕ МІЦЬ ВЕЛИКА!

...Не журіться, люди, ведмідь буду розвалив, певне, весна буде!

А хоч би ще приморозком стиснуло землю, ведмідь хухне в задні лапи, скриєсь за ялицю та здрімаєсь, поки вітер сходовий повіє, поки пташня заспіває, ліс зазеленіє.

Як у вас ще за податки не взяли кожуха, занесіть самі до в'їта, бо зимова муха за комином вже будиться, крильця витягає, задзібонить часом стиха, весни дожидає... Та не важиться, псяюха, на село дмухнути! Добре знає, що ще в селі пісним постом чути...

...На жаль, в селі ще так ведеться, що цілий піст біднота б'ється, мов тая рибонька об лід, сніданок в неї чи обід, хоч дещо є перекусити, та ба, боїться «согрішити»; і хоч у хаті дещо має, та піп бабів все налякає, що «масно» їсти — гріх тяжкий, бо по смерті за це чорти тебе на роги два поцуплять і в пеклі шкіру з тебе злуплять!..

А піп — багач, в піст чи не в піст — без свинини каші не їсть.

* * *

Мов колісце, зійшло сонце та так вам всміхнулось, що аж село звеселіло, мов лихо минулось...

Дітиська посолені так рипають хату, попід вікна, мов горобці, обсіли загату та щебечуть так весело, що аж серце в'яне, мовби рано на снідання їли марципани! Десятьлітній мій господар менших в очі коле, що вже завтра таки справді піде з плугом в поле. Середуший обіцяє йому помагати: або їсти подавати, або поганяти.

А найменше, підскубане, щось сказати хоче, та не вміє, лиш з радості тріщить на всіх очі.

Старший в голову пошкрябавсь та став нарікати, що не вдалась озимина і переорати треба буде півзагона, бо жаль праці дармо, та, щоб знов озиме жито не пропало марно, він давно вже використав мартову погоду та обійшов всі загони і попускав воду все та й якось попри межу, таки з свого боку, щоб кум Семен не сварився, як тамтого року.

...Стара під вікном на лаві сидить та сміється, як хазяйська на загаті бесіда ведеться.

...Брисько злюстрував* стодолу, стайню, курник, хату та до ради між дітиська поліз на загату. Між бахурів встромив вуха, вигідно розсівся та так слухав, мовби він теж на всім розумівся.

...Кривов'яза сліпа курка з когутячим чубом вилізла теж на загату та у шибу дзюбом мельдувала*, що недаром в жолобі сиділа, ну, а за те вона би вже дещо добре зїла...

...Стільки крику і галасів петлюрівські галапаси в нашім селі натворили, що у кожній сільській буді, мовби в харківському суді, вилізли злі й добрі сили.

Геть вам село поділилось, мовби справді теж судилось!

Хрунькне недобиток з Унда, або ухівська ремунда* стане носом розсувати — то вам стільки крику, шуму, стільки сміху, стільки глуму, що не вийдуть навіть з хати! А як вийде, то, небоже, і кропило не допоможе! З-поза углів, з-поза плота вся мала сільська біднота зразу крикне:— Фе, петлюра! І ундиста чи ухиста скрутиться, мов кінська глиста, і до хати дає нура!

...А, попонько, но-о здоровий, свій голосок теноровий перемінив на басисько — так співає, так кричить, що-неділі верещить на Україну більшовицьку за те, що богів спалила, релігії потопила, що люципер там настав, що там, де пани сиділи, хлоп, робітник міцно сіли та боронять своїх прав; що Єфремових — Чехівських, десять пар синків попівських, таких самих, як і тут, що петлюрівську громаду за нікчемну, підлу зраду поставили перед суд... Як розпустить ноги, руки, як змалює страшні муки й «правду» вріже вам до ока, то дві баби, три невісти зі страху стають перісті, в попа вірять, мов в пророка.

Дідич ксьондзові вторує, як піп мастить — він сма-
рує: у двох тілах — один дух! Дещо дяк, менше «під-
дечий», два куркулі і лісничий громлять усіх впрах і
впух!

А я сиджу, ні не моргну, хоч декого часом шморгну,
як заголосно нявчить, я все бачу, я все знаю і на вус
собі мотаю; козак знає, хоч мовчить!

* * *

Весна...

...І скинула мати-земля болючі зимові кайдани і у
весняних проміннях сонця стала гоїти свої рани... Ось
ледве день один чи другий, і вже свій одяг так зміни-
ла, що довкруги поля, луги зеленим шовком вже по-
крила...

...І вийшов я з плугом в поле, загорнув зором пан-
ське море, привітав жайворонка-друга, ще лишній раз
моргнув до плуга, сердечно, щиро плюнув в руки, і на
мої охочі звуки конята в землю плуг зарили і рядном
чорним поле вкрили...

...А жайворонок все стрілою падав, літав над голо-
вою, велику пісню голосив, сина землі у ній славив!
Сина землі, що дотепер на других мусив все робити,
сина землі, що був рабом і не мав права-сили жити!
Сина землі, що вулицями голодний, босий, часто хво-
рий, мов жебрак, просить, щоб дістатись за сухий хліб
в фабричні нори!

А син землі — це міць велика, як пізнав право чо-
ловіка!

Але гранітною скалою буде, коли він право це до-
буде!

ЯК ОСІНЬ БУЛА КОЛИ ГАРНА...

Як осінь була коли гарна, чудовий, теплий місяць «вжесень»*, газети польські аж вmlівають: «Ох, яка цудна польська есень!»*

Як мороз тисне поза вуха і в п'яту змерзне пан Валенти, тоді частують нас зимою, бо «гайдамацкі мруз пшекленти!»* Коли весною зеленіє довкола поле, луги, гай, тоді весну собі ховають, бо «пенкни, цудни, польські май!»* Але коли дощами лупить і в черевиках пустить лаття, то забувають, що «бзи квітнон»* і в зливі гине Підкарпаття. Немов води у рот набрали, мовчать, хоч кожний чує, знає, що українське село бідне у повні знов потопає. І повторяється нещастя більше чи менше, та щороку і про рятунок не гадає той, хто проходить мовчки, збоку...

Пережили ми війну, вона не страшна нам, та страшнішу виповіли попи «прохожанам». Чому, чого? Всякий знає, легко відгадати. Виповіли війну людям, хоч і без гармати. Інтернаціонал чорний на світових ринках гуртується в реверендах, мітрах, пелеринках. Сунуть лавою, мов хмара, на робучі плебси — всі біскупи, суфрагани, жонаті й целєбси. Ідуть грубі, мов канони, тонкі, мовби глисти, православні, єзуїтські, світські й редиглисти.* Чи то дзекан, чи канонік, парох чи вікарій — всі подали собі руки, кличуть з неба кари. А все за те, що сказали світу комуністи: «Хто не хоче працювати — той не буде їсти!»

...Ось така-то одна вістка й друга невесела гнітить, гнобить селянський люд, наші бідні села. Біда, лихо кругом, всюди, годі описати, біда в полі, нужда в стайні, тримається й хати. Якась суха коровиця, кинеш дещо

їсти, стара літру з неї тягне, щоб продати в місті. Треба хліба роздобути і солі купити, шкільний бюджет та «толочне» треба заплатити. Лиш світає, ще сонечко не загіє в зуби, вже присяжний іде селом і, мов труба, трубить: «секірацію»*, податок, попівські вимоги! **Зараз давай, плати, хлопе, чи задери ноги!**

Хатну не раз за сокиру, син пилу хапає, може, дещо заробимо, в місто поспішаєм. Хоч старий я та і кашель віддих запирає, що робити, коли нужда з хати виганяє. В місті уже повний ринок біди-мізероти. Кожний із них, як я з сином, шукає роботи. Постояли, постояли... Вже восьма година.

— Нема праці, не з'їш хліба, — кажу я до сина.

І голодні йдем додому, ледве лізем в хату, а тут діти зверещали:

— Хліба давай, тату!

Роби, що хоч, небораче, годі дати раду, одна біда йде спереду, друга пнеться ззаду. Взимі була біда в стайні, в хаті, на загаті, а на весну біда в полі, в стайні, ну і в хаті!

Невелика біда в селах, але таки великанська, не може, кажуть люди, й позичка американська. Наша праця, скот і збіжжя все і все лиш дешевіє, а у місті, мов назбитки, хліб і м'ясо дорожіє. Пекарі ростуть на дріжджах, лиш колінами душити, а різники вже не можуть своїх тельбухів й возити. Визискувач п'є, гуляє та ще кричить — мені мало, хоч з жінкою вже не знаю, чим прикрити грубе сало. А їх діти, мов оріхи, синок Стасьо, донька Муся із забави на забаву тірлі-тірлі, гуся-сюся!

Але прийде для нас весна, весна свободи, щастя, долі, замерехтить весняне сонце проміннями вільної волі. І вийде з хат селянський люд і піднесе угору руки і з сонцем правди попрощає хлопську недолю, хлопські муки.

...Ось уже йде...

Прийде весна! Пропадуть дні журби, недолі і на своїй хлопській землі селянський люд діб'ється долі!

...МИ КОСАРИ, РОБУЧА СИЛА!

...Мов ліхтарик, рання зоря блимала й згасала, навіть ще сільська біднота у сні спочивала. Ліс у село слав післанця, вітряного сина, щоб вставала, простувалася робітнича спина. Мов дівочькі сині очі, трусилися роси, мовби знали, що сьогодні ляжуть у покоси усі трави, що у спеці днями в жарі тліли, зате росами нічними впивались, п'яніли...

А я собі, мовби граб'я, дмухаю в перини та слухаю, як з покою грабіни Марини ллються звуки: то крізь зуби підсвистує часом, то захропе, то покотить, мов горохом, басом... А у мене чорні думи в голову засіли, що то нині на «сьняданко» ми би собі з'їли? Чи в сметані суниченьки лікером запити, чи свіженької малини коньячком скропити? Може, шиночки худой від самої кості, може, смаженої рибки на маслі, без ості? ...А відтак би потягнути винця крізь соломку... ..Хе-хе-хе-хе. Сама думка наводить оскомку...

Трах-бах — трах-тарак! Тріснуло, луснуло в лісі, я з запічка повалився до ковбиці головою, до колиски бух ногою, жінка очі протерає, син на лаві позіхає, діти, малі цвіркуни, чотири доньки, два сини, мов шершені загули, на печі крик підняли.

...Під хатою стук-стук-стук!.. Чи молотять на шість рук? Чи то, може, наш коваль із заліза кує сталь?.. Вибігаю за поріг, Брисько вже підбіг до ніг, син кричить: — Чекайте, тату!

Вибігаємо за хату:

А щоб тебе судьба мила не побила, а возила сто літ в автах по всім світі, щоб в кожусі змерз ти в літі, щоб ти збирав ситом росу...

— Це кум Семен клепав косу!

...Я та Брисько, ще й син ззаду, мов ті дурні на па-
раду, мов хто дьогтем під ніс шморгнув...

Семен глянув і не моргнув.

Капелюх з чола підсунув, у долоню міцно плюнуv:
стук-стук-стук-стук! — по косі... Пустив пісню по росі:

Ми косарі, робуча сила,
Свої ми коси куємо,
Ще лиха доля нас не здавила,
В крицеві груди ми б'ємо!
Гой!..

* * *

У нас, бачте, завелася якимсь добрим дивом така звичка, що косити йдемо колективом. Бо коли-то в минулий рік ми застрайкували і страйковий наш комітет до тюрми погнали, то їх жінки не просили, не гостили пивом, — ми скосили, зжали, звезли разом — колективом. Усі спішили помагати тим, що потерпіли, а їх жінки, то з радості плакали-ревіли. І у селі, де незгода була і бездарність, працюючі зрозуміли, що це: солідарність!

З того часу у всіх більших роботах на полі працюємо колективом із власної волі! Вчора клали перекуси у Грицька Потіхи, нині косять всі у мене, у Максима Стріхи. Завтра будуть у Михайла, позавтра в Гаврила, у Степана, у Василя, Миколи й Кирила...

— Коб ви знали, яка радість, як гуде робота, які бесіди ведуться, як росте охота працювати на насущний не лише у полі, але й для всіх працюючих, для кращої долі!?

Як сядемо дещо з'їсти або спочивати, то хоч вночі ти пас коні, — не будеш дрімати. Як зачнемо від попонька, про громадську раду, про солтиса чи вїтуня, про ундівську зраду, цареславів, радикалів, про петлюрїяду, про панів, попів, фашистів, про воєнні слухи, про селянсько-робітничі, пролетарські рухи... — то часами так залізем, що годі скінчити, поки Семен не закличе:—
Буде! Йдем косити!

* * *

Як косили у Максима: трошки почекайте! Налишу Вам другим разом. Сьогодні — бувайте!

В СЕРПНІ 1914 РОКУ

...Задзвонили в усі дзвони, опустіли всі загони, здригнулися міста, села, прийшла вістка невесела: В-і-й-н-а!

Задзвонили в усі дзвони, бігли люди вперегони із радості чи похмілля, вквітчані, мов на весілля, бо всіх гнала вість страшна: В-і-й-н-а!

Задзвонили в усі дзвони, заплакали мами, жони і, хоч гнулися, мов лози, хоч лялися гіркі сльози — не стримали мужа, сина, бо всіх гнала вість єдина: В-і-й-н-а!

Задзвонили попи в дзвони, загорнулися в фелони*, з хоругвами та хрестами з сіл і міст вели полями та свяченою водою в ім'я правди «не убий» — кропили на страшний бій.

...За селом, на роздоріжжі прощали їх ім'ям божим, кропилами, благословляли, ще раз сотий повторяли:

«Люба смерть богатиря: за цісаря! За царя!»

* * *

...А музики грали... грали: бум-та-бум-та-бум-та-драти, як то любо за кайзерів та за царів умирати!

...Йшли тисячі, сотні тисяч та ішли мільйони, тряслась земля, як заревли тисячі канонів*... І потекла кров червона, потекла рікою... І гинули сотні тисяч в кривавому бою...

Ген, від моря Ледового півперек Європи, аж до моря до Чорного довгий та широкий створили фронт та сповнили його людським м'ясом, начиняючи гармати все свіжим запасом...

...А музики грали... грали: бум-та-бум-та-бум-та-драти, як то любо за кайзерів та за царів умирати!

* * *

Хто «фір кайзер унд фатерлянд»* кривавився в бою? Хто «за царя, отечество» клався головою?

Чи герцоги, ерц-герц-перци, цісарські трабанти? Чи дідичі-поміщики, пани-фабриканти? Може, царські слуги-князі, попи та барони, поміщики та дворяни ішли на канони?

Ні! Тих панів не гонили в атаки з окопів! На те були мільйони робітників, хлопів!

Не за землю, не за волю, не за кращу долю йшли селяни, робітники умирати в полю! Сини землі, сини фабрик головами клали за кайзерів та за царів! За панів конали!

...А музики грали... грали... Дзівв! Фівв!.. Тріс! І з окопів чорний вітер людські зойки ніс.

* * *

На всіх фронтах всього світу плила кров ріками... «За хоробрість», аж темніло від могил з хрестами... І на місце «павших в бою» ішли знов мільйони тих же селян, робітників, на штики, канони! Ішли старці знемощілі, дрижали їм руки, ішли батьки, ішли сини, малі діти-внуки.

...А музики грали... грали... Дзів!.. Фів!.. Тріс! І по полях чорний вітер людські зойки ніс.

* * *

За фронтами у запіллях в жирі та похміллях раювали-«воювали» цісарські трабанти, доробкевичі воєнні, пани-фабриканти загребущими руками маєтки збивали із крові тих, що на фронтах за них умирили.

За фронтами у запіллях в жирі та похміллях раювали пани-дуки й скривавлені руки обвивали кругом

стану жінки і сестриці отих усіх, що тулились серцем до землиці та у неї охорони-захисту шукали, хоч за царів, не за неї, головами клали!

...А музики грали...: був-та-бум-та-драти, як то любо за кайзерів та царів вмирати... Не за землю, не за волю, не за кращу долю йшли селяни, робітники умирати в полю.

ТА ЗАТЕ ВСІ БУДЕМ ЗНАТИ, ЯК ФАШИСТАМ РАДУ ДАТИ!

Вже з ярмарку вертали люди, навіть в корчмах життя кінчилось, як по містечку пішла чутка, що десь півсвіту завалилось... Балкани ніби під водою, Італія теж потопає, лише один-однісінький «ковчег» із цього моря виринає, а в ньому ніби Муссоліні та римський папа животіють, ще й жінок пару, що з розкошів чи перестрахи пріють-мліють... Земля трясеться ніби далі, вже навіть рушилися Карпати...

...Возом чи пішки, як хто здужав, до села з міста став втікати.

* * *

Купив газет півоберемка... Мов воли коні поманджали... Читаю. Еге, таки справді не дуже люди набрехали. Ще там далеко до півсвіту, цілі Балкани і Карпати, так що кохані пани наші можуть ще далі пити й спати. Але в Італії на півдні, десь кругом міста Неаполю, розсипалися міста й села, що лиш руїни тліють в полію. Мов доми з карт, міцні будівлі в одній хвилині пропадали, а під руїнами людиська у страшних муках загинували...

Замість робочих з рискалями, замість лікарську поміч скору, слав Муссоліні фашистівських карабінерів гончу свору! Замість води та замість хліба, щоб півживих ще рятувати, везли ксьондзів з усіх-усюдів на легшу смерть благословляти... Якусь фігуру Януара кардинал виніс в Неаполю і під костел її поставив, щоб захищала «божу волю». А сам казаня таке гримнув, що

аж лунали гори, води, що «бог карає землетрусом за неприличні бабські моди!»

Й загинуло там десять тисяч, а може, й більше, хто там знає, бо Муссоліні справжніх вістей поза границю не пускає. Сам Муссоліні не поїхав, бо нагороди побоювся, зате король згори дивився, мов Нерон, горем любувався... Він думає, що ми не знаєм, які у нього є порядки, що фашистівська диктатура душить із себе вже остатки, що нині-завтра люд робочий на панські лоби фашистівські кулак підійме! Розторощить!..

* * *

Жінка в драбинах задрімала... Конята йшли і теж дрімали... А мою голову стару думки фашистами напхали...

І їду... їду... Глипнув оком: щось там на мості гей чорніє... Батіг в руках то задрижить, то льодом стане, то знов пріє... Щось ніби двох... може, п'ятох... Стоять на мості... Ще й з дрючками! Ой, лишенько мое старе! Де ж мій батіг зрівняєш з вами?! Що це за напасть на дорозі? Боюсь я підступу і зради. Ага, це, певно, ті фашисти із «Молодої» ще й «громади», що то на днях по фашистівських газетах шуму наробили, бо хочуть бити-молотити редакторів газети «Сила» за те, що сміли написати, як то стрільці від куль вмирили тоді, як дехто із старшин гуляли, пили, ну, бо крали!

Певне, егомость, коб здоровий, ген аж до Львова вже дав знати, що Максим Стріха із ярмарку буде сьогодні повертати!

А коли так, то нехай буде: у вас дрючки, в мене батіг! Пізнають всі робочі люди, хто поб'є всіх, хто кого зміг!?

Пустив я громом лівим оком, підняв батіг тим грубшим боком та як згори замахну!..

Щезла кудись та голота... Дишлем стукнув у ворота... А син крикнув:

— Агов, тпру!

...Наразі лиш так скінчилось. Бігме, шкода, що лиш снілось!

Та зате, всі будем знати, як фашистам раду дати!

МОТАЙ НА ВУС, БЕРИ НА РОЗУМ!

...Не знаю, як там де у вас, а в нас давно вже по жнивях. Два тижні руки натягались, сьогодні звисли вже по швах.

...Давно бувало в селі рух, замало дня, замало ночі, від недосипання в людей, мов у сови, спухали очі... Сьогодні плюнув у долоні, косою, серпом трах-тарах! Сіна копиця, дві півкопки — й по косовиці, по жнивях.

Кленеш людей, кленеш себе і нарікаєш на землю, сюди-туди ціпом махнеш, а потім зуби на полицю!

Ледве змолотиш корець-два і ледве станеш млинкувати, як вже дверима і вікном селянська напасть йде до хати. І хоч частенько не доїв, а ще частіше не доспав, та зуби гострить перший той, хто не робив, хто не орав!

Ще селянин не зміркував, більше чи менше дасть копа, як вже латають попаді штани дріяві у попа.

А екзекутор підголивсь, бо свіжий хліб по селах чує, «наказами» торбу напхав, з села в село сміло мандрує.

Скільки податків — годі знати. Кажуть платити, кажуть дати, щоби про тебе не забули староство — батько, гміна — мати. І опікун-лихвар проклятий суне в село (боїться смерті!) — він добре знає, що тепер найліпше з хлопа шкіру здерти. Мов індики, втягають шиї, мов бузьки, бродять коло хати, тече гноївка, бреше Брисько, ого! — знов кару преба дати.

Скільки платити, не зрахуєш! Бодай їм пек та осина! Кожний кричить давай, давай! Ніхто не скаже, хлопе, — на!

...Ну, а селяни, коб здорові, дають податки і дають, і знов дають нові податки, і знов податки всі дають...

Як же не дати? Екзекутор «благає» так, аж серце в'яне...

Ходіть, пани, ходіть, попи, плачу, аж доки шкіри стане!

* * *

Про те, щоб ти не заплатив або поваживсь зволікати, навіть не думай, бо тоді прийдеться з хати утікати. Прийде рахунок за рахунком, а за рахунком ще рахунок, так нарахують, що хіба на ліцитації* рятунок!

Й тому селяни, коб здорові, дають податки і дають, і знов дають нові податки, і знов податки всі дають...

Прийде біда на селянина: спалить чи вимочить землю, ти хоч проси, ти хоч моли, зі стайні витягнуть телицю. А як у стайні ні хвоста, бо ти зарібник у хатині, тоді обголять тебе так, що хоч вмирай в одній свитині!

Й тому селяни, коб здорові, дають податки і дають, і знов дають нові податки, і знов податки всі дають.

* * *

З одної сторони — це так! Та з другої, цікаво знать: як то пани поміщики свої податочки платять?

Бо ви не виділи, не чули, щоб їм худобу виводили або перини, панські хутра з покоїв панських виносили. Подумав бись, що всі пани платять податки що до йоти, бо ж всі вони вірні сини, цнотливі польські патріоти.

Брехня, неправда! Бо пани, оті селянські скорпіони, донині винні до казни тяжкі, великі мільйони!

...Чи ти робітник, чи халупник, чи землі маєш моргів три — на церкву, гміну, на закони усі податки заплати!

Хоч у панів землі подвійно, ти, селянине, цить, мовчи! Попи віками вчать тебе: працєю на всіх, вдень і вночі!

Собі на горе і на нужду, а скорпіонам всім на сміх працює селянин, робітник та ще і платить за усіх!

Читай, товаришу, небоже. Буде тобі й мені потіха! Мотай на вус, бери на розум!

Так каже, радить

Максим Стріха.

НА ТЕМИ ДНЯ

Виборча комісія у Варшаві прийняла зголошення всіх буржуазних виборчих ліст. З робітничо-селянських ліст не прийнята досі ні одна ..

...І радість-велія настала, табір ундівський звеселів, бо пан комісар від виборів «нумерок» дати повелів. (А він, комісар не громадський, не повітово-камеральний, з усіх найбільших комісарів він для виборів генеральний!)

І сталось це не в Курівцях чи десь в Гаях там коло Львова... В самій Варшаві сталось це! Й ундівська ліста вже готова! Весело стало кандидатам, отим усім панам докторам, тим канонікам і прелатам, усім маститим директорам, отим усім, що слава їх велика в ундо — загумінку, що для поради мають теж Тершаківців-Коханів* жміньку...

На місяць хай ніхто не бреше, у «нас» є доказ документний, що «ми» — народ та ще й який, що «ми» — народ інтелігентний!

Куди не глянеш, де підеш, хочеш не хочеш — в кожний мент тобі під очі навинесь свій рідний пан інтелігент! Плюнеш наліво, то гаразд вцілиш в директора якого, плюнеш направо — доктор-пан боронить вже гонору свого. Дістанеться тобі, небоже, та ще й мовчи, ховай в кишеню.

Й тому як плюнути захочеш, закуси зуби, плюнь у жменю!

...Народ ми, бачите, великий, інтелігентів своїх маєм: ще в гімназійних штанах ходить, ми доктором вже величаєм, скільки на кіло треба деків, він ледве-ледве прожмікає, коби лиш довгі були пальці в Центросоюз* пан його пхає; як олівець послинить добре і вексель вміє підписати, то будь він першим-ліпшим бзделем — будуть редактором вже звати!

...Народ ми, значить, просвіщений, інтелігенція в нас лепська. На доказ вам державна ліста унд-радикало-уесдепська!*

Робітника чи селянина лиш до виборчих треба зборів, а на послів ми наберем панів докторів, директорів!

Тож і не дивно, як таку в Варшаві лісту прочитали, мов на наказ: «Пшиента ест»*, всі одногосно сказали.

І прийняті всі панські лісти, друг біля друга. Мов близнята, зібралася кругом Бе-Бе своя рідня, як біля тата. І хоч вони по нації немов-то різної є масті, та спільний батько-капітал не дасть нікому з них пропасти!

Стоїть у фронті весь фашизм: польський, єврейський і німецький, і український стоїть з ним, унд-радикало-уесдепський!

...А від робітників, селян, працюючих села і міста не прийнята ще дотепер ані одна-одніська ліста!

* *

На раві у міністра Залеського особа митрополита Шептицького звертала на себе загальну увагу.

(3 газет)

Як сварка деколи в панів буває отака домашня, то зараз мусить бути равт! (По-нашому, це є комашня!) При склянці згоду всі знайдуть, порозуміння, певне, повне — всі задоволені будуть (Лише вівця буде без вовни!).

...Недавно, тому кілька літ, як саботажі бушували, кількох українських панів у воеводи равтували. Сам воевода наказав їх спеціально запросити та біля них так танцював, не знав, де, як їх посадити...

Хоч Ундо тишилось внутрі, бо згідно з планом було все... Воно в газетах, так назверх, писало: «Гей, панове, фе!»

...Шептицький нині разів два аеропланом гнав в Варшаву, поки, вкінці, на равт попав — собі й своїм на радість, славу.

І проспівала тропарі уся промада клерикальна і затягнула кондаки вся брать ундівсько-радикальна: їх ексцеленція Андрей були в міністра на прийняттю!

(На Ундо, хлопе, голос дай! Терпи й мовчи в своїм завзяттю!)

* * *

Всі фашистівські, польські і українські газети пишуть, що «пацифікація скінчена».

Панські газети на команду, як це їм треба і пристало, всі в один голос заявили, що саботажів вже не стало.

І хоч алярмами доносять про саботажі і підпали, хоч пишуть ясно і виразно, скільки і де арештували, і хоч по селах пусто, голо, що справді вже нема що їсти, і хоч Шептицький запевняє, що всьому винні комуністи, і хоч десь там, в якійсь «Просвіті», вибухне бомба, мов скажена, — панські газети заявляють: «Пацифікація скінчена!»

І хоч всі разом просять помсти в поліції і в бога з неба, пацифікація скінчена — так вони хочуть, бо так треба!

* * *

...Дорогою зритою, рядном болота вкритою...

Для ялівки недавно я з капусти листя обдирав, а недалечко грубий Клим щось там покладав чи орав... І страх хотілося мені думками горе поділити, та грубий Клим — він-бо багач — боявсь зі мною говорити.

...З-поза хмар віконця осіння днина кинула сухий клапоть сонця.

...Дивлюсь...

...Дорогою зритою, рядном болота вкритою сунуть підводи вибоями шин, повні мішків вище драбин... При кожній підводі босий, захмурений, безголосий селянин пішком... На кожному возі жовнір зі штиком!..

...Дорогою зритою, рядном болота вкритою...

1931

В ДНІ 1 ТРАВНЯ

Замовкли фабричні гудки, колеса станули в розгоні, спочили борони-плуги.

На площах міст, сільським вигоні збирались тисячі рабів. Лунав їх крик, гримів їх спів!.. Червоні прапори шуміли, угору рвалися кличі, вогні в очах рабів горіли...

Юрба ревла, юрба шуміла...

...З терпінь і розпачу безодні вийшли всі босі і голодні, оті бездольні злидарі, міські й сільські пролетарі.

З брудних завулків міст вонючих, з розжертвих грибом сутерин, в тендітних одягах-онучах вийшли на сонце: батько й син, і мати-прачка сухоребра, що сонце бачить лиш на лік, й дочка, що день у день на жебрах... (Це двадцятий «Христовий вік»!).

Із одиниць постало море, що колихнулось зривом хвиль, і покотилось в зриві горе півперек-вздовж тисячів миль... І ті вогні, що з них пожар, вже запалилися в очах. І кривді тій, що йде назгар... Уже несуть червоний жах!

...І вулицями міста йшли оті бездольні злидарі, оті міські пролетарі... З тисячів дум — лиш один звук! Із тисяч рук — один п'ястук!

...Йшли біля вілл і кам'яниць, де не хропів вже горілиць отой, що жре з їх праці рук, а виссаних гонить на брук... Він бачив, чув (вже не хропів) — хоч без перини, але впрів.

* * *

І там, де стріхи на хатах подерті, і там, де стіни колами підперті, де увесь час все ходить сум, де спить силач у мряці дум, де не страшні ні жар, ні холод, де з року в рік лиш труд і голод... І там із визиску безодні збудились босі і голодні, оті бездольні злидарі, оті сільські пролетарі!

Вийшли з фільварків наймити і куркулівські батраки, і середняцький плуг спочив, почату скибу він лишив...

...Багно просьолочних доріг аж схло від жару босих ніг. Сільський майдан дрижав і млів від жару слів, вогню кличів.

З тисячів дум — лиш один звук! Із тисяч рук — один п'ястук!

...В палаці пан вже не хропів, хоч без перини, але впрів!

ВЕСНЯНІ ПОБАЖАННЯ

...Вітаю вас весняним сонцем і пролетарський шлю привіт у хати ваші, сутерини, селянсько-робітничий світ.

Вітаю вас весняним сонцем, вітаю працю ваших рук, вашу свідомість і завзятість, ваші змагання серед мук.

Вітаю тих, що довгі дні даремно хліба й праці ждуть! (Одним весна — це розквіш, чар, тоді як другі з нужди мруть).

Вітаю тих, що свій хребет удвоє гнуть на зиск панам, що за мозольну працю й піт кидає пан, мов охляп*, псам!

Вітаю тих землі кертниць, що риються ще серед меж, що орють, сіють — не собі! — З весною вас вітаю теж. Ти вже пізнав, сину землі, дорібок твій, якого ждав, бере не той, хто працював, а той, хто лише їв і спав!

* * *

Як же не вітати, не глянути разом з сонцем крізь вікно до хати?

...Зеленіють сади, поля, земля життям дише...

(Екзекутор, коб здоровий, вже «накази» пише!)

...Зеленіє, наливаєсь найменша рослина.

(Лободою вже товстіє бідняцька дитина!)

...Вгинаються панські лани від зерен вагітних...

(І товстіє в селі, в місті... число безробітних).

Весна... Сонце... Пани кюфри на виїзд пакують...

(А по селах тиф та різні пошесті бушують).

Гине село в передновок, бореться з бідю, рятується отрубамы, хабаззям-травю та згадує ті раны, що свої доктори, оті наші синьо-жовті пацифікатори* в операціях осінніх йому роз'ятрили та ще й сіллю в щирій спомин щиро посолыли. Про ту осінь ще і досі в селі жах товчється та буквами кривавыми на шкірі печеться. І як довго на цій землі будуть праці люди, ні селянин, ні робітник її не забуде! Не забуде жахливих днів й цих «батьків народу», що у ті дні запывали з улаными згуду.

А народом вони давно звикли торгувати та намистом синьо-жовтым за те частувати селянина й робітника... І по нашій спині отой павук пнеться вгору уже не віднині!

...Чи змінилось хоч би трішки, хоч би лиш маленько від тих часів, що то про них напысав Шевченко:

Ви — розбойники неситі,
Голодні ворони!
По якому правдивому
Святому закону
І землю, всім даною,
І сердешним людом
Торгуєте? Стережіться ж,
Бо лихо вам буде,
Тяжке лихо!..

Лиха не бояться! Народ мовчить... Можна з хлопа у кулак сміяться!

І сміється дідич Луцький та ксьондз Лопатынський, і службіста Децыкевич, масний Галушынський, ксьондз Яворський, Матчак, Кедрин і Міхал Бачынські, Мудрий, Макух та всі інші ундо-радыкалы, що з паными «куку в руку» торгу добывали...

І добилы!

Паны знають, нашо роблять варшавську угоду. Так промышують для себе над Дніпро дорогу.

Паны хочуть «здобуваты» укр. панську державу, то й лаштуються на Київ під крылом Варшавы.

Козарлюгы, оті наші ундо-радыкалы! Вони не раз вже за зраду нагороду бралы! Тож і тепер беріть скоро свою нагороду, бо укрayнський робочый до вашого роду вже так цупко підбываєсь, та так підбывється, що «інтерес»

ваш вже завтра напевне урветься! І за похід ген на Київ почerez Варшаву не піднесе отаманам золоту булаву. Лиш за стільки слів гидоти й зрадницької праці, — повиснете, та ще й скоро, на сухій гілляці!

Для вас ундо-радикали гілля-піп-потіха!

Крайня пора! Шнурок скручу я сам

Максим Стріха.

П Р И М І Т К И

Ця збірка є першим виданням оповідань, фейлетонів та гуморесок К. М. Пелехатого.

З'явившись на сторінках львівських прогресивних газет «Воля народу», «Сельроб» і «Сила», ці твори, як правило, потім не перевидавалися, за винятком окремих фейлетонів, що передруковувалися прогресивними українськими газетами Канади і США.

У збірці є два розділи: 1. оповідання і публіцистичні статті; 2. фейлетони та гуморески. В межах цих розділів матеріал розташовано за хронологічним принципом.

Оповідання, публіцистичні статті, фейлетони і гуморески К. Пелехатого подаються в книзі за сучасним правописом із збереженням особливостей мови автора.

Свої фейлетони під рубриками: «З біжучої хвилі» (газета «Воля народу») і «Сміх крізь сльози» (газета «Сила») К. Пелехатий вмещав часто без заголовків. У таких випадках упорядник брав як заголовок перше речення фейлетона.

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

1921 — 1927

Два серця. Подається за першодруком в газеті «Воля народу», 1921, № 20, 4. VI, стор. 4-5.

Підпис: К. Н. П.

...Він з Галичини, вертає з Італії. Герой оповідання, колишній солдат австрійської армії, повертається, очевидно, з італійського полону (В травні 1915 року у війну проти Австро-Угорщини всту-

пила недавня союзниця останньої по Троїстому союзу Італія, яка приєдналася до держав Антанти).

З міських вулиць (У кого було серце). Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1923, № 166, 23. IX, стор. 3.

Підпис: К. Н. П.

Упав богатир. (Бориславським жертвам). Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1923, № 174, 11. XI, стор. 3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

Ех, ти, доле! (Пролетарська судьба). Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1924, № 188, 6. I, стор. 11—12.

...Прендзей, бидло, та прендзей, бидло (польськ.) — швидше, скотино, та швидше, скотино.

Турка — містечко на Підкарпатті.

Міські пролетарі. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1924, № 197, 30. III, стор. 3.

Підпис: П-й.

Пролетарська доля. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1924, № 215, 26. X, стор. 2—3.

Підпис: П-й.

Л ю д и. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1924, № 216, 2. XI, стор. 2—3.

Підпис: П-й.

«*Місіонар*» — мракобісна газета, що видавалася монахами-василіанами в 1897—1939 роках у м. Жовкві (Нестерові) і Львові.

«*Небесний лист*» — мова йде про листи, в яких віщувалося про «страшний суд», «кінець світу» і т. д. Такі листи анонімно розповсюджували по селах різні шарлатани — «провидці».

Ринок — площа у Львові.

«*Діло*» — українська буржуазно-націоналістична газета, що виходила у Львові в 1880—1939 роках.

«*Громадський голос*» — Українська буржуазна газета. Спершу орган радикальної, а потім — т. з. соціалістично-радикальної партії. Газета видавалася у Львові в 1895—1939 роках.

«*Свобода*» — буржуазна газета, орган УНДО. Видавалася у Львові в 1897—1939 роках.

«*Новий час*» — буржуазна газета, що виходила у Львові в 1923—1939 роках.

Не жаргуйте з землею! Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1925, № 239, 19. IV, стор. 1—2.

Підпис: К. Н. П.

Дитина міста. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1925, № 239, 19. IV, стор. 3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

Дитина села. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1925, № 239, 19. IV, стор. 3—4.

Підпис: Кузьма Бездомний.

А вже прецінь був би час, щоб так всюди було в нас. Подається за першодруком в газеті «Воля народу», 1927, № 315, 9/I, стор. 2.

Підпис: Кузьма Бездомний.

Частина твору конфіскована.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

1921

Петлюра з воза — і для Польщі легше, або гони, Федю, поза хрест. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1921, № 4, 2. II, стор. 4.

Підпис: Кузьма Бездомний.

Ченстохова — місто в Польщі.

...«*Союзник*» — мається на увазі панська Польща, війська якої одночасно з білогвардійською армією Врангеля весною 1920 року розпочали наступ проти Країни Рад. У цьому поході брали участь і петлюрівці — «союзники» Польщі.

...*rodziw wzbudzała* (польськ.) — викликала здивування.

...*Брест-Литовський «штет нох фест»* (нім.) — Брест-Литовський стоїть ще міцно, тобто Німеччина після Брестського миру ще міцна. (Брестський мир був підписаний 3 березня 1918 року в Брест-Литовську між Радянською Росією, з одного боку, і Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною та Болгарією — з другого).

Останні вісті. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1921, № 11, 23. III, стор. 3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

...*Сльонск наш* (польськ.) — Сілезія наша. Мова йде про Верхню Сілезію, в якій мав відбутися плебісцит про державну приналежність (Детальніше див. примітку до виразу: «плебісцитів комедія» у фейлетоні «О бідна маречко ти наша»).

...*польських людовців* — польської куркульської партії, лідером якої був В. Вітос.

...*охрестили: Конституція* — мова йде про польську буржуазну конституцію 17 березня 1921 року, з куцим «демократизмом» якої зовсім не рахувалися панівні класи буржуазної Польщі.

...«*Кулка рольнічого*» (польськ.) — кооперативної організації, в яку входили переважно куркулі.

Петлюра їде до купелів. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1921, № 22, 18. VI, стор. 7.

Підпис: Кузьма Бездомний.

О бідна маречко ти наша. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1921, № 28, 30. VII, стор. 3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

...плебісцитів комедія — На Паризькій мирній конференції 1919—1920 років держав-переможниць у першій світовій війні за Німеччиною були несправедливо залишені одвічні польські землі — Верхня Сілезія і частина Східної Пруссії. На цих землях передбачалося провести плебісцит у питанні про державну приналежність.

На частині земель плебісцит відбувся 11 липня 1920 року, у Верхній Сілезії — 12 березня 1921 року. На результати плебісциту мали вплив як тиск німецьких властей, яким допомагали англійські і американські капіталісти та Ватикан, так і непопулярність серед польського народу авантюристської, антинародної політики тодішніх правителів панської Польщі.

...шахер-махери з-за моря — американські ділки.

Трафив на свого (Правдивий випадок). Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1921, № 32, 27. VIII, стор. 3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

Чого мені тяжко, чого мені сумно. Подається за першодруком в газеті «Воля народу», 1921, № 34, 10. IX, стор. 3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

«Жечпосоліта» (польськ.) — республіка. (Йдеться про буржуазну Польщу).

...Начельніка (польськ.) — начальника. Мова йде про Ю. Пілсудського.

...Таж нині, як за круля Саса — ця польська приказка виникла, очевидно, в середовищі польської шляхти в часи панування на польському престолі саксонських курфюрстів Августа II (1670—1733) і Августа III (1696—1763), коли свавілля, розгул шляхти особливо посилюлися.

...«Рольну реформу» (польськ.) — земельну реформу, прийняту в Польщі 10 липня 1919 року.

1922

Новорічні побажання Кузьми Бездомного. Подається за першодруком в газеті «Воля народу», 1922, № 51, 14. I, стор. 3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

Ллойд Джордж (1863—1945) — реакційний політичний діяч Англії, в ті часи — прем'єр-міністр.

Вибори, вибори і по виборах. Подається за першодруком в газеті «Воля народу», 1922, № 93, 25. XI, стор. 3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

Частина фейлетона конфіскована.

...ліста «хліборобів» — виборчий бюлетень прислужників польських панів, угодовців, яких презирливо називали «хлібоїдами».

Як врзав!.. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1922, № 95, 9. XII, стор. 4.

Підпис: Кузьма Бездомний.

1923

До тих, що вже суть, і до тих, що будуть... Подається за першодруком в газеті «Воля народу», 1923, № 98—99, 6. I, стор. 5.

Підпис: Кузьма Бездомний.

Частина фейлетона сконфіскована.

...в кулко, Мацею — польська приказка. В розумінні: «Одне і те ж саме».

Сокільники — село біля Львова.

...Ту і посьмецюхі по-руську гадайом, а панове кламйом, же польські Львув майом (мазурський діалект польської мови) — тут і посмітюхи по-українськи говорять, а панове брешуть, що Львів польський.

...в Івановий хаті — в тюрмі.

...Вшехпольські молодики — польські шовіністи.

Подзвонне. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1923, № 112, 11. III, стор. 4.

Підпис: Кузьма Бездомний.

«Рідний край» — українська полонофільська буржуазна газета, що виходила у Львові в 1920—1923 роках.

Гони, Федю, поза хрест (Петлюрі на дорогу!) Подається за першодруком в газеті «Воля народу», 1923, № 114, 18. III, стор. 3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

«Рідний край» перестав виходити — натяк на те, що ця газета фінансувалася польськими властями.

Мазур мендзи кабанамі (Правдивий випадок у селі Жираві коло Ходорова). Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1923, № 121, 21. IV, стор. 3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

Ідолопоклонники. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1923, № 121, 21. IV, стор. 3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

Дженюкі — папський нунцій.

...*закипіло в святоюрській котлі* — мова йде про церкву св. Юра у Львові, яка була резиденцією уніатських митрополитів.

...*остатки «Русских дам»* — йдеться про жіноче москвофільське товариство.

«Народный дом» — просвітній заклад (бібліотека з архівом тощо), виник у 1849 році. Після окупації західноукраїнських земель польськими панами був одним з опорних пунктів реакційного галицького москвофільства.

Ставропігія — братство, засноване в середині XV століття при Успенській церкві у Львові. Розгорнуло в свій час велику освітню та видавничу діяльність. Від 1788 року стало називатися «Ставропігійський інститут».

У період панування на західноукраїнських землях польської шляхти — опорний пункт реакційних галицьких москвофілів.

«Русский голос» — реакційна москвофільська газета, так званий «Орган русской общественной мысли». Видавалась у Львові в 1922—1939 роках.

Спала — літня резиденція президента панської Польщі.

По тернистій дорозі. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1923, № 126, 6. V, стор. 3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

Частина фейлетона конфіскована.

...*нові гості Валенти та Мацьки* — польські колоністи-осадники.

...*Ясних перунуф* (польськ.) — ясних громів.

...*Круль П'яст* — легендарний князь племені полян, від якого нібито взяла початок перша династія польських королів.

Вітос В. (1874—1945) — реакційний політичний діяч панської Польщі, організатор куркульської партії «П'яст».

...*Проминув «тишеці май»* — день польської конституції, прийнятої сеймом 3 травня 1791 року.

Малопольська — так польські колонізатори називали окуповані ними західноукраїнські землі.

Як «Gazeta poranna» нарікає. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1923, № 142, 1. VII, стор. 4.

Підпис: Кузьма Бездомний.

«Газета поранна» — польська буржуазна газета, що виходила у Львові в 1909—1934 роках.

Грабський В. (1874—1939) — реакційний польський політичний діяч. В ті часи — прем'єр-міністр і міністр фінансів.

Народна приказка: «Блудиш, ляше, блуди дальше». Подається

ся за першодруком у газеті «Воля народу», 1923, № 166, 23. IX, стор. 4.

Підпис: Кузьма Бездомний.

Частина фейлетона конфіскована польською поліцією.

Хто відгадає? Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1923, № 173, 4. XI, стор. 3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

Політика. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1923, № 173, 4. XI, стор. 3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

1924

Ви, певне, думали, що я на вас загнівався. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1924, № 192-193, 2. III, стор. 2—3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

Хоч мою кишеню й шлунок. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1924, № 195, 16. III, стор. 3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

І се, і те, і трошки ще. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1924, № 196, 23. III, стор. 2.

Підпис: Кузьма Бездомний.

Ні пришити, ні прилатати. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1924, № 197, 30. III, стор. 3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

Хто хоче, нехай вірить. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1924, № 197, 30. III, стор. 4.

Підпис: Той самий.

З весною вітаю вас, сини землі. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1924, № 199, 13. IV, стор. 3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

Щось буде. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1924, № 203, 18. V, стор. 3.

Підпис: К... Б...

...стидається нашої галицької автономії — згідно з Ризьким договором 1921 року Польща повинна була надати західноукраїнським землям автономію. Проте вона ці зобов'язання грубо знехтувала.

...нових «злотих» — після фінансової реформи 1 травня 1924 року, польська марка була замінена злотим.

...«мнейшосці народове» (польськ.) — національні меншості.

І як тут писати? Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1924, № 205, 8. VI, стор. 2—3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

Безелер Ганс (1850—1921) — німецький генерал-губернатор Варшави в період першої світової війни.

За два тижні. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1924, № 207, 13. VII, стор. 3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

Частина фейлетона конфіскована.

Галілея — Галичина (іронічно).

Бадені К. (1846—1909) — австрійський реакційний діяч, намісник Галичини, який здійснював колонізаторську політику Габсбурзької монархії.

Ви думали — я втопився!.. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1924, № 211, 24. IX, стор. 2—3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

Сморж і Сколе — містечка в Підкарпатті

...купелі-бади — йдеться про відомий бальнеологічний курорт Карлсбад (сучасні Карлови Вари в Чехословаччині).

...ци так, ци ніт (лемківський діалект) — чи так, чи ні.

«зимний бог» — ворожка (прим. К. Пелехатого).

Рженсна Польська — село під Львовом (тепер с. Рясне).

Мошки, Шміли — лихварі на Верховині (прим. К. Пелехатого).

Гурносльонзаці (польськ.) — жителі Верхньої Сілезії.

...чварте таргі (польськ.). Восени 1921 року у Львові відбувся перший ярмарок, який започаткував собою т. зв. «Всходне таргі» (Східні ярмарки), що відбувалися періодично у Львові.

В даному випадку мова йде про четвертий ярмарок.

...грали банди — грали оркестри.

1925

До школи запізно ніколи, або як пани були дурні, а хлопці мудрі. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1925, № 224—225, 1. I, стор. 5.

Підпис: К. Б-ий.

Аж любо на душі і серцю. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1925, № 243, 24. V, стор. 3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

Вітаю вас по злім літі... (Уривок). Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1925, № 253, 6. IX, стор. 2.

Підпис: Кузьма Бездомний.

В одній із газет я найшов вірш... Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1925, № 258, 11. X, стор. 3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

...найшов вірш. Мова йде про популярний сатиричний вірш В. Самійленка «Ельдорадо», уривок з якого і наводить у своєму фейлетоні К. Пелехатий.

Виділення слів і речень у тексті вірша належить К. Пелехатому.

Таку я люблю та веселу. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1925, № 259, 18. X, стор. 2.

Підпис: Кузьма Бездомний.

...«всходні крески» (польськ.) — східні окраїни. Так польські окупанті називали західноукраїнські землі.

Нехай би мене дундер свиснув.. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1925, № 261, 1. XI, стор. 3.

Підпис: Кузьма Бездомний.

1926

Скільки піску в Чорнім морі... Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1926, № 280, 21. III, стор. 3.

Підпис: К. Б.

Весна! Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1926, № 286, 1. V, стор. 8.

Підпис: Кузьма Бездомний.

1927

Здається, ще вчора сонечко так гріло... Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1927, № 315, 9. I, стор. 5—6.

Підпис: Кузьма Бездомний.

...Умарл нагле чи лі просто шляк го трафіл (польськ.) — вмер раптово, або, просто сказавши, його шляк трафив.

...Влодзьом ба-Чинським — мова йде про Володимира Бачинського (1880—1927), діяча УНДО, який вів угодовську політику щодо польського уряду.

Дмитро ще й ле-Вицький — йдеться про Дмитра Левицького, голову партії УНДО.

...ку-Ницький — мова йде про Куницького Л., діяча партії УНДО, крилошанина уніатської митрополії, депутата польського сейму в 1928—1930 роках.

...хру-Цький. Хруцький С., депутат польського сейму від партії УНДО.

...чер-Кавський — мова йде про М. Черкавського (1879—1929), заступника голови УНДО, в 1922 році — сенатора.

...щедрий вечір — шедрівка: «Щедрий вечір, всім нам щаслива година» (прим. К. Пелехатого).

...«Свобода»-«Мудра» — іронічно. Газету «Свобода» редагував буржуазний націоналіст В. Мудрий.

Серебренніков — депутат польського сейму від партії москвофілів, російський білоемігрант.

...на загородзе падам до нуг воеводзе (польськ.) — на загороді (садибі) кланяюся в ноги воеводі.

«Голос народу» — реакційна москвофільська газета, орган т. зв. «Общества «Рольничий союз». Перший номер газети вийшов у Львові в червні 1926 року.

Селянський прапор — українська буржуазна газета. Виходила в м. Станіславі в двадцятих роках ХХ століття.

Не журіться, люди. Подається за першодруком у газеті «Воля народу», 1927, № 320, 13. II, стор. 4—5.

Підпис: Кузьма Бездомний.

...що вже Вілюсь підморгує вусом ...Мова йде про німецького імператора Вільгельма II (1859—1941).

...у «Русскім» чудернацькім — йдеться про газету «Русский голос».

«Нова зоря» — реакційна газета, орган т. зв. «Української християнської організації». Видавалася у Львові в 1926—1939 роках.

...шушваль... оскілковська — Оскілко В. — отаман військ УНР, редактор антирадянської рептілійки «Дзвін», що виходила в Ровно.

Куди не глянеш — на поля лягла сумна, осіння днина... Подається за першодруком у газеті «Сельроб», 1927, № 2, 25. IX, стор. 4.

Підпис: Кузьма Бездомний.

Завертіло, закуртило сніговицею-снігом. Подається за першодруком у газеті «Сельроб», 1927, № 11, 27. XI, стор. 4—5.

Підпис: Кузьма Бездомний.

1928

Вечоріло... В селі тихо... Подається за першодруком у газеті «Сельроб», 1928, № 16, 8. I, стор. 6.

Підпис: Кузьма Бездомний.

1930

Неділя. Подається за першодруком у газеті «Сила», 1930, № 9, 27. II, стор. 5.

Підпис: Максим Стріха.

Вже йде весна. Подається за першодруком у газеті «Сила», 1930, № 12, 20. III, стор. 5.

Підпис: Максим Стріха.

І всміхнеться земля-мати, хоч ще довго добра ждати! Подається за першодруком у газеті «Сила», 1930, № 14, 3. IV, стор. 5.

Підпис: Максим Стріха.

...згряя сороката — йдеться про контрреволюційну організацію СВУ, судовий процес над якою відбувся в Харкові в 1930 році.

А син землі — це міць велика! Подається за першодруком у газеті «Сила», 1930, № 15, 10. IV, стор. 5.

Підпис: Максим Стріха.

...ухівська ремунда. УХО — «Українська християнська організація». Ремунда — шапка.

Як осінь була коли гарна... Подається за першодруком у газеті «Сила», 1930, № 22, 29. V, стор. 2.

Підпис: Максим Стріха.

...Ох, яка чудна польська есень (польськ.) — О, яка чудова польська осінь.

...гайдамацкі мруз пшекленти (польськ.) — проклятий гайдамацький мороз.

...пенкни, чудни польські май (польськ.) — гарний, чудовий польський травень.

...бзи квітнон (польськ.) — цвітуть бузки.

...Редиглести — презирлива назва редемптористів — чернечого ордену, заснованого в Галичині в двадцятих роках нашого століття бельгійськими місіонерами.

...Ми косарі, робуча сила! Подається за першодруком у газеті «Сила», 1930, № 28, 13. VII, стор. 8.

Підпис: Максим Стріха.

В серпні 1914 року. Подається за першодруком у газеті «Сила», 1930, № 31, 3. VIII, стор. 5.

Підпис: Максим Стріха.

...«фір кайзер унд фатерлянд» (нім.) — за цісаря і за вітчизну.

Та зате всі будем знати, як фашистам раду дати. Подається за першодруком у газеті «Сила», 1930, № 32, 10. VIII, стор. 8.

Підпис: Максим Стріха.

Мотай на вус, бери на розум! Подається за першодруком у газеті «Сила», 1930, № 35, 31. VIII, стор. 4.

Підпис: Максим Стріха.

На теми дня. Подається за першодруком у газеті «Сила», 1930, № 42, 19. X, стор. 2.

Підпис: Максим Стріха.

...*Тершаківців — Коханів, жміньку.* — Тершаковець і Кохан — діячі УНДО.

Центросоюз — Союз кооператорів у Львові. Займався поставанням товарів, збутом сільськогосподарських продуктів тощо. Був досить привабливим коритом для західноукраїнських буржуа, які багатіли на «центросоюзівських» махінаціях.

...*ліста УНД — радикало-цесдепська* — мова йде про виборчий лист українських буржуазних партій.

...*«Пишента єсть»* (польськ.) — є прийнята.

...*пацифікація скінчена* — мова йде про жорстоке придушення профашистським урядом панської Польщі революційних виступів західноукраїнських трудящих восени 1930 року.

1931

В дні 1 Травня. Подається за першодруком у газеті «Сила», 1931, № 16, 10. V, стор. 4.

Підпис: Максим Стріха.

Цей твір був цілком конфіскований поліцією.

Весняні побажання. Подається за першодруком у газеті «Сила», 1931, № 19, 31. V, стор. 7.

Підпис: Максим Стріха.

Твір цей був цілком конфіскований поліцією.

Пацифікатори — приборкувачі, усмирителі. Тут мова йде про українських буржуазних націоналістів, що допомагали польським окупантам придушувати революційний рух західноукраїнських трудящих.

ПОЯСНЕННЯ СЛІВ

- Атрамент (лат.) — чорнило
Байрат (нім.) — прибічна рада при сановнику
Байриш — тут: пасмо волосся
Бартош — польська пісня
Бефель (нім.) — наказ
Блахман — пускати блахмана — обдурювати, затуманювати.
Букарт (польськ.) — байстриук.
Бунд (нім.) — союз.
Вара — не смій, не можна, геть
Венгроватий (польськ.) — вугруватий, хворий
Вжесень (польськ.) — вересень.
Вимаглювати (польськ., нім.) — випрасувати, вигладити, ви-
кочати
Відшупасувати — відправити, відвести
Ганделеси — мандрівні скупники старих речей
Гара — віз для возіння збіжжя, картоплі тощо
Гвер (нім.) — гвинтівка, рушниця
Гебеси (єврейськ.) — дурні, телепні, йолопи
Герезія (грецьк.) — ересь
Гміна — сільська громада, село
Граб'я (польськ.) — граф
Двірець — вокзал
Дефравдант (лат.) — розкрадач державного майна
Дундер — мабуть, від німецького «Doppel» — грім.
Дзедзіц (польськ.) — дідич, поміщик.
Димісія (лат.) — відставка
Екзекутор (польськ., лат.) — збірник податків

Ексфагаси — відставні донощики.
Зельман — весняна гра-гагілка «Іде, їде Зельман»
Зеро (польськ.) — нуль
Зизом — косим оком.
Злюстрував (польськ.) — перевірів, оглянув
Золівки (нім.) — підметки.
Зухи (польськ.) — одчайдухи, молодці
Кавція (лат., франц.) — грошовий заклад
Кальварія — тут: — страждання.
Канони — гармати.
Каня — шуліка
Каплічки (польськ.) — каплиці.
Ковбиця — передній отвір печі. Інше значення — колода, на якій рубають дрова.
Колейов (польськ.) — залізницею
Копирчаки — залицання
Копиткове — вид податку за проїзд кінною підводою
Косцюлки (польськ.) — костьоли.
Кримінал — тюрма
Кромплі (угорськ.) — картопля
Куферок (нім., польськ.) — чемодан, дерев'яна скриня.
Ландвіт (нім.) — сільський староста, вїт
Ліцитувати — примусово стягувати борги
Люфтувати — провітрювати
Магівниця — частина ткацького верстата, дерев'яне знаряддя для качання білизни
Мари — носі
Мейсцове (польськ.) — податок за місце
Мельдувати (нім.) — заявляти
Мендзи (польськ.) — між.
Меценаси (лат.) — адвокати
Мнейшосьці (польськ.) — меншості
Мутра — гайка
Неуцтиві (польськ.) — нечемні, невдячні
Обшарник (польськ.) — поміщик
Огльондач (польськ.) — оглядач, помічник фельдшера, ветлікаря
Ожіг — загострена палиця для перегортання жару в печі
Ойчизна (польськ.) — батьківщина
Окоман — економ
Омофор — частина одягу священнослужителів
Ординація — тут: плата за роботу (переважно збіжжям)
Охлап — шматок поганого м'яса

Ощіпок — паляниця з вівса напівзмеленого (пояснення К. Пелехатого)
Оферма — неповороткий, вайлуватий
Паскар (польськ.) — спекулянт
Передновок — час перед жнивими
Перун — грім
Пец (польськ.) — піч
Пивниці (польськ.) — погребі, підвали
Пипка — соска
Пікельгавби (нім.) — шоломи
Пленіпотенти (лат.) — довірені у веденні справ
Подзеньковане (польськ.) — подяка
Пожондек (польськ.) — порядок
Постерунок (нім.-польськ.) — поліцейська дільниця.
Постояле — податок в заїжджому дворі
Посьвістак (польськ.) — батіг
Пофатигуватися — потрудитися, постаратися.
Пренумерата — передплата
Приманджав — прийшов, приплентався
Прищіпка — латка
Прічі — полаті, дерев'яне ліжко
Пшедавньона (польськ.) — застаріла, задовнена
Рабуси — злодії, розбишаки
Райбувати — чистити, стругати
Райфура — звідниця
Рата — частина
Ріще — хмиз, сушняк
Свинюха — рослина
Секірація (від асекурація) — страховка
Сендзя (польськ.) — суддя
Студня (польськ.) — криниця, колодязь
Субскрибувати (лат.) — приписувати
Таньший (польськ.) — дешевший.
Тестамент — заповіт
Трабанти — прибічники
Тупет — зухвальство, самовпевненість, нахабство
Турка — містечко в Підкарпатті
Упомнення (польськ.) — нагадування
Фасувати (нім.) — одержувати
Ферфлегунок (нім.) — постачання, пайок
Фест (нім.) — сильно, міцно
Форлядунки (нім.) — позов до суду

Фурт (нім.) — часто, завжди
Футрувати — годувати
Хісно — корисно, вигідно
Хованець — домовик
Хрунь — той, хто продає свій виборчий голос
Шванкувати (нім.) — невістачати, мати хиби
Шкробіпюрки — писарі, дрібні чиновники
Шпас (нім.) — жарт
Шпихлір (нім.) — збіжжевий магазин
Штаер — легкий танець
Шутер — річкові камінці з піском
Щекач (польськ.) — гавкун (від слова «гавкати»)

З М І С Т

Стор.

Шлях і слово письменника-революціонера. Вступна стаття 3

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

1921—1927

Два серця	23
З міських вулиць	26
Упав богатир	28
Ех, ти, доле, доле!	30
Міські пролетарі	34
Пролетарська доля	36
Люди	38
Не жартуйте з землею!	41
Дитина міста	44
Дитина села	46
А вже прецінь був би час, щоб так всюди було в нас!	47

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

1921

Петлюра з воза,— і для Польщі легше, або гони, Федю, поза хрест	52
Останні вісті	54
Петлюра їде до купелів	56
О бідна маречко ти наша	57
Трафив на свого	58
Чого мені тяжко, чого мені сумно	59

1922

Новорічні побажання Кузьми Бездомного	61
Вибори, вибори і по виборах	63
Як вривав!	65

1923

До тих, що вже суть, і до тих, що будуть	66
«Подзвонне»	69
Гони, Федю, поза хрест!	70
Мазур «мендзи кабанами»	71
Ідолопоклонники	72
По тернистій дорозі	74
Як «Gazeta Poranna» нарікає	76
Народна приказка: «Блудиш, ляше, блуди, дальше!»	77
Хто відгадає?	79
Політика	80

1924

Ви, певне, думали, що я на вас загнувався	81
Хоч мою кишеню й шлунок	83
І се, і те, і трошки ще	85
Ні пришити, ні прилатати	87
Хто хоче, нехай вірить!	90
З весною вітаю вас, сини землі!	92
Щось буде	94
І як тут писати?	96
За два тижні	98
Ви думали — я втопився	102

1925

До школи не пізно ніколи, або, як пани були дурні, а хлопи мудрі	105
Аж люблю на душі і серці	107
Вітаю вас по злім літі	109
В одній із газет я найшов вірш	111
Таку я люблю та веселу	114
Нехай би мене дундер свиснув	116

1926

Скільки піску в Чорнім морі	119
Весна	121
Здається, ще вчора сонечко так гріло	124
Не журіться, люди	131
Куди не глянеш — на поля лягла сумна, осіння днина	134
Завертіло, закутіло сніговицею-снігом	136

1928

Вечоріло... В селі тихо	139
-------------------------	-----

1930

Неділя	142
Вже йде весна	144
І всміхнеться земля-мати, хоч ще довго добра ждати!	147

А син землі — це міць велика!	149
Як осінь була коли гарна	152
Ми косарі, робуча сила	154
В серпні 1914 року	156
Та зате всі будем знати, як фашистам раду дати!..	159
Мотай на вус, бери на розум!	161
На теми дня	163

1931

В дні 1 травня	165
Весняні побажання	168
Примітки	171
Пояснення слів	183

Редактори: О. Су слов с ь к и й, П. Я щ у к
Обкладинка художника Д. Г р и н ц я
Художній редактор І. П л е с к а н к о
Техредактор С. Н е д о в і з
Коректор К. М а р у щ а к

Кузьма Николаевич Пелехатый
И улыбнется мать-земля...
Публицистика
(На украинском языке)

Підписано до друку 14. V. 1959 р. Формат 84×108¹/₃₂. Папер. арк. 3. Друк. арк. фіз. 6. Друк. арк. привед. 9,84. Авт. арк. 7,13. Обліково-видав. арк. 7,43+1 вклейка. БГ 09307. Зам. 190. Тираж 5400.

Ціна 2 крб. 25 коп.

Книжково-журнальне видавництво, Львів, Підвальна, 3.

Обласна друкарня, Львів, Спартака, 4.

